T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ÇANAKKALE'DE DEVECİLİK FOLKLORU

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Buse DURUK

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU

Çanakkale-2020

TAAHHÜTNAME

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Çanakkale’de Devecilik Folkloru” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

…/…/2020

Buse DURUK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Buse DURUK'a ait "Çanakkale'de Devecilik Folkloru" adlı çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üyeler	**İmza**
Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU (Danışman)	
Doç. Dr. Mustafa AÇA (Üye)	
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa DİNÇ (Üye)	

Tez No :
Tez Savunma Tarihi : 30/10/2020

O N A Y

Doç. Dr. Pelin KANTEN
Enstitü Müdürü V.

…/…/2020

ÖZET

ÇANAKKALE'DE DEVECİLİK FOLKLORU

Folklor, bir halkın yaşam biçimini, inanç sistemlerini, ritüel ve uygulamalarını, merasimlerini, kültürel değerlerini, eğlencelerini, gelenek ve göreneklerini inceleyen bilim dalıdır. Kısaca ifade etmek gerekirse folklor, halk kültürüne ait olan verileri toplayarak incelemeyi hedeflemektedir. Her toplumun kendine özgü kültürel bir birikimi vardır. Folklor çalışmaları bu birikimlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması açısından oldukça önemlidir. Aynı zamanda diğer bilim dalları ile de bağlantılı olması bakımından folklor, farklı alanlarda yapılan çalışmalara da katkı sağlayabilmektedir. İnsanlık tarihinin en erken dönemlerinden itibaren oluşan kültürel bellek, birtakım gelişim ve değişimler sonucunda değişmeye maruz kalmaktadır. Folklor, milletlerin atalarından kalan bu kültür miraslarını yok olmadan kayıt altına almakta ve bunların yaşatılmasına katkı sağlamaktadır.

Çalışmamızda, Çanakkale yöresinde varlığını canlı bir şekilde sürdüren devecilik kültürünü folklorik açıdan incelemeye çalıştık. Tezimizi, yöre genelinde yapılan deve güreşlerindeki gözlemlerimiz ve 30 kaynak kişi ile görüşerek gerçekleştirdiğimiz mülakat çalışmalarından elde edilen veriler ışığında hazırladık. Halk bilimi derleme metotlarına uygun şekilde hazırlanan bu çalışma ile Çanakkale yöresindeki devecilik kültürünün ve bu kültür eksenindeki uygulama ve ritüellerin ne şekilde varlığını sürdürdüğü ve geçmişten günümüze değin bu kültür bağlamında ne gibi farklılıklar meydana geldiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Çanakkale, Devecilik Folkloru, Deve Güreşleri, Halk Eğlenceleri, Halk Sanatları.

ABSTRACT

CAMEL BREEDING FOLKLORE IN ÇANAKKALE

Folklore is a science that examines a people's lifestyle, belief systems, rituals and practices, ceremonies, cultural values, entertainment, customs and traditions. To put it briefly, folklore aims to collect and analyze all the data belonging to folk culture. Every society has its own cultural heritage. Folklore studies are very important in terms of preserving and transferring these heritages to future generations. Folk science can also contribute to the studies conducted in different fields as it is also connected with other disciplines. Cultural memory, which has been formed since the earliest periods of human history, is subject to deterioration as a result of some developments and changes. Folklore records and preserves these cultural heritages of the nations' ancestors without destroying them.

In this study, we tried to examine the camel culture which is active in Çanakkale region in terms of folkloric aspect. We prepared our thesis in the light of our observations in camel wrestling in the region and the data obtained from the compilation studies that we conducted by interviewing 30 people face to face. With this study, which was prepared in accordance with folklore compilation methods, it has been tried to reveal how the camel culture and practices and rituals in the Çanakkale region survive and what differences have occurred in this cultural context from past to present.

Key Words: Çanakkale, Camel Breeding Folklore, Camel Wrestling, Folk Entertainment, Folk Arts.

ÖNSÖZ

Kültür, bir toplumun devamlılığını koruyabilmesini sağlayan en temel faktörlerden biridir. Devecilik ve deve güreşleri de yüzyıllar boyunca Türk toplumunun kültürel yapısına etki etmiştir. Bu anlamda devecilik, bir milletin kültürel değerlerini araştırma konusu olarak ele alan halk biliminin inceleme alanına girmektedir. Bu çalışmada, Anadolu'nun Batı kıyı şeridinde yoğunlaşan devecilik kültürünün Çanakkale yöresindeki izleri incelenmiştir.

Çalışma, giriş bölümünün yanı sıra iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, çalışmanın problemi, amacı, önemi, yöntemi, kapsamı ve deveciliği konu edinen çalışmalar (kitaplar, makaleler, bildiriler, tezler) hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Türklerde ve Anadolu'da devecilik kültürünün tarihsel süreci, develerin kullanılma amaçları ve günlük yaşamdaki fonksiyonu literatür taramalarından elde edilen bilgiler doğrultusunda incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, tezin ana konusunu oluşturan Çanakkale'deki devecilik kültürü, deve güreşleri, deve güreşleri ile alakalı olarak gerçekleştirilen uygulamalar ve devecilerin örgütlenmeleri, yörede devecilikle doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilenen kişilerden derlenen veriler ışığında incelenmiştir. Ayrıca yörede devecilik etrafında oluştuğu tespit edilen halk edebiyatı ürünleri ele alınmıştır.

Çalışma sürecim boyunca engin bilgi ve tecrübeleriyle yol gösterici olan kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Mehmet Ali YOLCU'ya; maddi ve manevi olarak her daim arkamda olan sevgili annem Nuray DURUK ve babam Yusuf DURUK'a; yürüttüğüm çalışma kapsamında yardımlarını ve bilgilerini esirgemeyen başta kaynak kişilerim olmak üzere tüm Çanakkale deveciler camiasına teşekkürlerimi sunarım.

Buse DURUK

Çanakkale-2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT ii
ÖNSÖZ iii
İÇİNDEKİLER iv
KISALTMALAR vi
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
DEVECİLİK KÜLTÜRÜNÜN TARİHİ

1.1. Türklerde Devecilik Kültürü 13
1.2. Anadolu'da Devecilik Kültürü 21

İKİNCİ BÖLÜM
ÇANAKKALE'DE DEVECİLİK

2.1. Develerin Yetiştirilme Süreci 34
2.1.1. Develerin Bakımı 37
2.1.2. Develerin Sağlık Bakımı 40
2.1.3. Develerin Beslenmesi 45
2.2. Develerle İlgili Halk İnanışları 47
2.2.1. Nazarla İlgili İnanışlar 47
2.2.2. Dinsel İnanışlar 49
2.2.3. Bereket ve Uğurla İlgili İnanışlar 49
2.2.4. Rüya ile İlgili İnanışlar 50
2.2.5. İnsan Vücudu ve İnsan Davranışlarıyla İlgili İnanışlar 50
2.2.6. Çeşitli Sosyal Hadiselerle İlgili İnanışlar 50
2.2.7. Diğer İnanışlar 50
2.3. Deve Güreşleri Öncesinde Yapılan Hazırlık ve Uygulamalar 51
2.3.1. Güreş Komitesinin Hazırlıkları 51
2.3.2. Develerin Güreşe Davet Edilmesi 52
2.3.3. Havut Giydirme ve Havut Hayırı 53
2.3.4. Deve Güreşinin Duyurulması 55
2.3.5. Develerin Ulaşımı ve Dolaştırılması 56
2.3.6. Deveciler Gecesi 57
2.3.7. Güreş Sahasındaki Hazırlıklar 58

2.3.8. Deve Güreşlerinde Müzik 59
2.3.9. Develerin Adlandırılması 60
2.4. Deve Güreşleri 60
2.4.1. Deve Güreşlerinde Uzmanlar ve Görevleri 62
2.4.2. Develerin Güreştirilmesi 69
2.5. Deve Süslemeleri ve Giyimleri 81
2.6. Devecilik Örgütleri 83
2.7. Devecilik Etrafında Oluşan Halk Edebiyatı Ürünleri 85
2.7.1. Atasözleri ve Deyimler 85
2.7.2. Alkış ve Kargışlar 87
2.7.3. Tekerlemeler ve Kalıp Sözler 88
2.7.4. Efsaneler 88
2.7.5. Mani, Salavatlama ve Okşamalar 89
SONUÇ 108
KAYNAKÇA 115
İnternet Kaynakları 118
EKLER 119
Ek 1. Sözlü Kaynaklar 119
Ek 2. Fotoğraflar 120
ÖZGEÇMİŞ 129

KISALTMALAR

Akt. : Aktaran

Çev. : Çeviren

DEGÜF : Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Federasyonu

Ed. : Editör

KK. : Kaynak Kişi

M.Ö. : Milattan Önce

M.S. : Milattan Sonra

TL. : Türk Lirası

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Geçmişte göçebe veya yarı göçebe hayat tarzına sahip olan Yörüklerin en yoğun biçimde yaşadıkları yerlerin başında gelen Batı Anadolu'da yaygınlık kazanan devecilik kültürü, bölge halkını kültürel ve sosyoekonomik anlamda etkisi altına almıştır. Bu etki günümüzde de hâlâ kendisini hissettirmektedir. Bundan dolayı, Batı Anadolu'nun kuzey kesiminde yer alan Çanakkale ilinde devecilik folklorunun tespit edilip incelenmesi, devecilik folkloruna bağlı kültürel, sosyoekonomik, turistik ve geleneksel unsurlar ile işlevlerin neler olduğunun, bu bağlamda ne gibi ritüellerin uygulandığının belirlenmesi bu tezin temel problemini oluşturmaktadır.

Araştırmanın amacı, köklü bir tarihe sahip olan devecilik kültürünün günümüzde Çanakkale ili sınırları içerisinde ne şekilde devam ettirildiğini araştırmak ve bu kapsamda yapılan derleme çalışmalarından elde edilen verilerin yazıya geçirilmesi suretiyle bu kültürel mirası gelecek kuşaklara aktarmaktır. Aynı zamanda bu çalışmayla Türkoloji dünyasına katkı sağlamak hedeflenmektedir.

Türkiye'de yakın tarihte devecilik folkloru alanında birtakım çalışmalar yürütülmeye başlamıştır, fakat bu çalışmalar içerisinde Çanakkale'deki devecilik kültürü ile ilgili kapsamlı bir bilgiye rastlanmamaktadır. Daha önce özellikle halk bilimi alanında devecilik folkloru ile ilgili akademik bir tez çalışması yapılmamış olması bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte çalışma, bölge halkının kültürüne ışık tutması ve bu kültürün en doğru şekilde gelecek kuşaklara aktarılarak korunmasına katkı sağlaması bakımından da önem arz etmektedir.

Çalışmanın ön aşamasında kapsamlı bir literatür taraması yapılmak suretiyle yazılı kaynaklardan ve daha önce yapılan çalışmalardan yararlanılmıştır. Bununla birlikte esas olarak derlemeye (alan araştırması) dayalı olan bu çalışmada mülakat ve gözlem teknikleri kullanılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen veriler fotoğraf makinesi, ses kayıt cihazı vb. araçlarla kayıt altına alınmıştır. Tüm aşamalardan sonra elde edilen veriler tasnif ve analiz edilmiştir.

Araştırmanın kapsamını Çanakkale'de yaşayan deveciler ve Çanakkale Merkez ile merkeze bağlı Bayramiç, Biga, Çan, Umurbey, Ezine ve Ayvacık ilçelerinde yapılan deve güreşlerinde gözlemlenen ve mülakatlar sonucunda derlenen verilerin yazıya geçirilmesi oluşturmaktadır. Araştırma alanı Çanakkale ili ile sınırlandırılmıştır. Bu çalışmada alan araştırması esnasında görüşülen kaynak kişiler, 1'i kadın, 29'u erkek olmak üzere 30 kişi ile sınırlandırılmıştır. Kaynak kişilerin tamamı doğrudan veya dolaylı olarak devecilikle ilgilenmektedir.

Türk kültürü içerisinde önemli bir yere sahip olan devecilik kültürü ve deve güreşlerine, günümüze değin yapılan halk bilimi çalışmalarında çok yer verilmediği görülmektedir. Nitekim Türkiye'de doğrudan devecilik kültürü ve deve güreşi konularını ele alan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Günümüzde, konu bakımından deveyi ve deve etrafında gelişen kültürel süreci esas alan toplam 11 adet kitap bulunmaktadır. Bu kitaplar, aşağıda kısaca tanıtılmıştır:

Bu kitaplardan ilki, İhsan Yakut'un "*Ege'nin Deve Güreşi Şenlikleri*" (2009) adlı kitabıdır. Eser içerisinde öncelikle, Türklerin Orta Asya ve Anadolu'da günlük yaşamlarında develerden yararlandıklarına dair bilgiler aktarılmaktadır. Bununla birlikte develerin cinslerine, yaşlarına göre adlandırılmalarına ve kızgınlık dönemlerine değinilen eserde, genel itibarıyla deve güreşleri, güreşlerdeki görevliler, güreşler etrafında şekillenen ritüel ve uygulamalar hakkında bilgiler verilmektedir.

Vedat Çalışkan'ın "*Kültürel Bir Mirasın Coğrafyası: Türkiye'de Deve Güreşleri*" (2010) kitabı bu konuda basılmış olan ikinci kitaptır. Kitap dört bölümden oluşmaktadır. Eserin birinci bölümünde devecilik ve deve güreşi kültürünün kökenine ve Türk toplumu açısından önemine değinen Çalışkan, ikinci bölümde deve güreşlerinin Anadolu'da ortaya çıkmasından ve yaygınlaşmasını sağlayan etmenlerden bahsetmiştir. Eserin üçüncü ve dördüncü bölümlerinde ise devecilik ve deve güreşleri kültürünün Batı Anadolu'daki etkilerini aktarmış ve bu kültürün gelecekte de devam ettirilebilmesi bazı eksikliklerin giderilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

Çalışkan'ın deve güreşleri ile ilgili yazdığı bir diğer kitabı ise "*Bir Dünya Kültür Mirası: Anadolu Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri*" (2016) adlı eserdir. Bu eser İngilizce ve Türkçe olmak üzere iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Kitap, "Kültürel Bir Mirasın Kökenleri", "Batı Anadolu'da Deve Güreşlerinin Tarihsel ve Mekânsal Gelişimi", "Batı Anadolu'da Kültürel Bir Mirasın Çevresi ve Fonksiyonları", "Deve Güreşlerinin Geleceği ve Turizm" ana başlıkları etrafında şekillenmiştir. Eseri oluşturan ana başlıklar, Vedat Çalışkan'ın "*Kültürel Bir Mirasın Coğrafyası: Türkiye'de Deve Güreşleri*" eserindeki ana başlıklarla aynıdır. Ancak bu eser içerik yönünden daha genişletilmiş haldedir.

Bu kültür mirası hakkında yazılmış bir diğer eser, Devrim Ertürk ve Süleyman Şanlı'ya ait olan "*Türkiye'de Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri*" (2018) kitabıdır. Eserde ilk olarak Türkiye'deki devecilik ve deve güreşleri hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Sonrasında ise sırasıyla Aydın, Çanakkale, Antalya ve Manisa yörelerindeki deve güreşlerinin analizleri aktarılmıştır.

Kitaplardan bir diğeri, editörlüğünü Emine Gürsoy Naskali ve Erkan Demir'in yaptığı "*Deve Kitabı*" (2014) adlı eserdir. Deve ile ilgili kültürel birikimlerin aktarıldığı bu eser, "Hat Sanatında Deve", "Deve Donanımı", "Yörüklerde Deve", "Sicillerde Deve", "Edebiyatta Deve", "Kelimelerle Deve", "Fotoğraflarda Deve" ve "Deve Sütü" ana başlıklarından oluşmaktadır.

Süleyman Yükçü tarafından yazılan "*İki Kültür İki Güreş: Deve Güreşi - Boğa Güreşi*" (2011) adlı eserde ise devenin yetiştirilme süreçleri ve deve güreşleri ile ilgili detaylı bilgiler verilmektedir. Aynı zamanda eser içerisinde boğa güreşlerine dair bilgiler de bulunmaktadır.

Mehmet Alptekin'in hazırladığı "*Türk Folklorunda Deve*" (2018) eserinde, öncelikli olarak Türk kültüründe devenin yeri, önemi ve kullanım amaçlarına yer verilmektedir. Ardından, gelişen teknoloji sebebiyle devenin günlük yaşamdaki önemini yitirmesine değinilmektedir. Bunların yanı sıra, devenin ve deveciliğin Türk folkloru bünyesindeki manzum ve mensur eserler ve inançlara ne derece sirayet ettiği ve bunun neticesinde günümüzde dahi kültürel bir miras olarak varlığını koruduğu gözler önüne serilmektedir.

Devrim Ertürk ve Süleyman Şanlı tarafından kaleme alınan "*Yörük Kültürü ve Zanaatları*" (2018) adlı eser de Yörüklerin yaşam biçimi, kültürü, devenin Yörük hayatındaki yeri – önemi ve Yörük kültüründe deveciliğe özgü geleneksel zanaatlar hakkında bizleri bilgilendirmektedir.

Editörlüğünü Gamze Özoğul, Şelale Öncü Glaue ve Gizem Hatipoğlu'nun üstlendiği "*Devenin Yaşamımızdaki Yeri*" (2019) adlı eserde ise Türklerin, göçebe hayat tarzından yerleşik hayata geçmeleriyle deve yetiştiriciliği amaçlarının farklılaştığı ve bu değişimi sürecinin nasıl gerçekleştiği aktarılmaktadır. Bununla birlikte, Batı Anadolu'da başlayan demiryolu inşası ile Yörüklerin başlangıçta ekonomik gelir kapısı olarak taşımacılıkta kullandıkları develeri daha sonra bir eğlence aracı olarak güreş amaçlı kullanmalarından bahsedilmektedir.

Devecilik ve deve güreşleri kültürü hakkında yazılmış olan diğer iki eser de Devrim Ertürk ve Süleyman Şanlı'ya ait olan "*Kültür, Gelenek ve Eğlence - Deve Güreşleri*" (2019) ve Orhan Yılmaz, Y. Erdal Ertürk, Füsun Coşkun, Mehmet Ertuğrul ve Trevor Wilson tarafından hazırlanan "*Türklerde Deve Güreşi*" (2015) adlı kitaplardır. Bu kitapların yanı sıra deve, devecilik ve deve güreşlerine dair birtakım bilgilerden dolaylı olarak bahseden eserler de bulunmaktadır.

Bu eserlerin ilki, Dede Korkut Oğuznameleri'dir. Eserde Oğuzların deveyi yük hayvanı olarak günlük yaşamlarında sıkça kullandıkları bilgisi aktarılmaktadır. Aynı

zamanda Oğuz Beyi'nin eğlence amacıyla bir deve ve boğayı güreştirdiği de ifade edilmektedir.

Julian Baldick de "*Hayvan ve Şaman: Orta Asya'nın Antik Dinleri*" (2016) adlı eserinde Hun, Kırgız ve Moğol kavimlerinde develerin hangi amaçla kullanıldıklarından, fonksiyonlarından ve öneminden bahsetmektedir.

Eserlerinde deveyi konu alan bir diğer yazar Jean Paul Roux'tur. "*Orta Asya: Tarih ve Uygarlık*" (2006) eserinde, Türk ve Moğol kavimlerinde devenin eğlence ve yük taşımacılığı amacıyla kullanıldığı bilgisini veren Roux, "*Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl*" (2015) eserinde ise Türklerin deveden yalnızca ticari faaliyetlerde yararlandıklarını aktarmaktadır.

"*Türk Kültür Tarihinde Spor*" (2001) adlı eserinde Hasan Basri Öngel, Türkistan'da her yıl ritüel şeklinde düzenlenen deve güreşlerinden söz etmektedir.

Deve güreşlerine değinilen bir diğer yapıt ise, "*Batı Anadolu Tarihinde İlginç Olaylar*" (1984) adlı eserdir. Munis Armağan tarafından yazılmış olan bu kitap, Anadolu'da bilinen ilk deve güreşi hakkında bilgi vermesi bakımından önemlidir.

Bahaeddin Ögel'in "*Türk Mitolojisi I-II*" (1993, 1995) kitabında, Orta Asya'da anlatılan çeşitli deve efsanelerine yer verilmiştir. Bunun yanı sıra Ögel, dokuz ciltlik "*Türk Kültür Tarihine Giriş I-IX*" (2000) eserinde de devenin Göktürk, Moğol ve Uygur dönemlerindeki fonksiyonlarından ve öneminden bahsetmektedir.

Ramazan Şeşen tarafından kaleme alınan "*Onuncu Asırda Türkistan'da Bir İslam Seyyahı, İbn Fazlan Seyahatnamesi*" (1975) eserinde ise yolculuk esnasında Türk develerinden faydalanıldığı aktarılmaktadır.

Sencer Divitçioğlu da "*Oğuz'dan Selçuklu'ya*" (1994) kitabında, Selçukluların Cend'e yaptıkları göç yolculuğunda develerin de bulunduğu bilgisini vermektedir.

Deveden bahsedilen bir diğer eser ise *Dîvânu Lugâti't-Türk*'tür (2015). Kaşgarlı Mahmut tarafından yazılan bu eser içerisinde, deve sözcüğü ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Aynı zamanda Kaşgarlı Mahmut, deve sözcüğünün Türkler ve Oğuzlar tarafından farklı şekillerde kullanıldığından da bahsetmektedir.

Deve, devecilik ve deve güreşleri hakkında çeşitli dergilerde yayınlanmış olan makaleler de bulunmaktadır. Bu kültür mirası ile ilgili yapılan çalışmalar 1980'li yıllardan sonra ivme kazanmaya başlamıştır. 2000'li yıllardan sonra da bu kültür üzerine yapılan çalışmaların artarak devam ettiği görülmektedir.

Türkiye'de yayımlanan dergilerde deve ile ilgili yayınlanmış olan ve halk bilimine doğrudan ya da dolaylı olarak katkı sağlayan derleme ve inceleme yazılarının künyeleri şöyledir:

Arda, Zuhal. (2017). Türk Halk Kültüründe Deve Güreşleri ve İlham Enveroğlu'nun Resimlerine Yansımalar. *Rh+ Sanat Dergisi*, 128, 67-70.

Atasoy, Fatih. (2014). Anadolu'da Deve Yetiştiriciliği ve Deve Güreşleri. *Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 54/1, 85-90.

Çalışkan, Vedat. (2013). Somut Olmayan Kültürel Bir Mirasın Güncel Bir Değerlendirmesi: Anadolu Devecilik Kültürü ve Geleneksel Deve Güreşi Şenlikleri. *Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 11, 137-166.

Eren, Naci. (1979). Antalya Yöresi Göçer ve Yörüklerinde: Deve Donanımı ve Deve ile İlgili Bilgiler 1, 3. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, 18/356, 357, 358: 8594-8596; 8623-8625; 8658.

Gökçimen, Ahmet. (2016). Türkmen Kültüründe Deve ve Develerin Piri Veyis Baba. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 80, 219-230.

Gönüllü, A. Rıza. (1987). Türk Tarihinde Deve Adı. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 1/12, 47-48.

Güzelbey, C. Cahit. (1984). Gaziantep Halkbiliminde Deve. *Türk Folkloru Dergisi*, 5/59, 11-13.

Koman, M. Mesud. (1942). Deve Oyunu. Çev. Nesrin Dilbaz. *Konya Dergisi*, 43, 45-47.

Özbekler, Kerim. (1986). Deve Güreşleri. *Eflatun Dergisi*, 18/209, 12-13.

Özbeyaz, Ceyhan. (1997). Deve ve Yetiştiriciliği. *Türk Veteriner Hekimliği Dergisi*, 9/4, 48-52.

Özhan, Mevlüt. (1985). Adıyaman'da İki Deve Oyunu. *Türk Folkloru Dergisi*, 6/72, 17-18.

Rıza, Ali. (1985). Alanya Deyim ve Atasözlerinde Deve. *Türk Folkloru Dergisi*, 6/72, 7-9.

Rıza, Ali. (1988). Güney Anadolu Yörüklerinde Deve İsimleri. *İçel Kültürü Dergisi*, 2/5, 33-34.

Sağlık, G. Selcan. (2002). Türkmen Halk Kültüründe ve Edebiyatında Deve. *Kök Araştırmalar Dergisi*, 5/2, 75-89.

Uçar, Nail. (1989). Çöl Gemisi Deve. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, 3/36, 36-41.

Yılmaz, Orhan; Ertuğrul, Mehmet. (2015). Deve Güreşi mi, Deve Dövüşü mü? *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 12/2, 117-123.

Yılmaz, Orhan; Ertuğrul, Mehmet. (2015). Türk Kültüründe Deve Güreşleri. *Bülent Ecevit Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4/1, 157-174.

Yılmaz, Orhan; Ertürk, Y. Erdal; Ertuğrul Mehmet. (2014). Türklerde Deve Güreşlerinin Orta Asya'dan Anadolu'ya 4.000 Yıllık Geçmişi. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2/1, 37-44.

2012 yılında Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Federasyonu'nun kurulmasının ardından bu hususta yapılan çalışmalar artış göstermeye başlamıştır. Bu kültürün hem ülke genelinde hem de uluslararası yaygınlaşmasını amaçlayan federasyon tarafından 2016, 2018 ve 2019 yıllarında İzmir-Selçuk'ta sempozyumlar düzenlenmiştir. Sempozyumlar, devecilik kültürü ve deve güreşlerinin doğru bir şekilde tanıtılmasında önemli rol oynamaktadır. Uluslararası bir nitelik taşıyan bu sempozyumlarda çeşitli araştırmacılar, devecilik kültürü ve deve güreşleri ile ilgili bildirilerini sunarak bu hususstaki fikirlerini ortaya koymuşlardır. Sempozyumlarda sunulan sosyal bilimler alanındaki bildirilerin tamamı, aşağıda künye şeklinde verilmiştir. Künyeler, araştırmacıların soyadlarının alfabetik olarak sıralanması biçiminde oluşturulmuştur:

Acaloğlu, Arif. (2018). Türk Deveciliğinin Kökenleri ve Kültürel Boyutları. *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 17-26.

Akpınar, Hüseyin. (2016). Develere Mahsus Musiki Türü ve Develerin Musiki Hassasiyeti. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 457-468.

Anaç, Hilmi. (2016). Kültür, Nakliyat ve Müessese: "Batı Anadolu'da İncir Nakliyatında Deve ve Devecilik Müessesesi. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 83-108.

Avcı, Eda; Özoğul, Gamze; Yıldız, İrfan. (2016). Selçuk Efes Deve Güreşlerinin Festival Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 220-243.

Begiç, H. Nurgül; Berber, Ş. Gülşen; Akpınarlı, H. Feriha. (2018). Kolon Dokumalarda Yeni Ürün Arayışları Üzerine Bir Değerlendirme. *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 193-205.

Begiç, H. Nurgül; Öz, Ceren. (2018). Deve Yününden Yeni Üretim Arayışları Üzerine Bir Çalışma. *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 170-192.

Begiç, Nurgül; Akpınar, H. Feriha. (2016). Geleneksel Keçe Sanatının Deve Donatılarında Kullanımı. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 485-501.

Berrakçay, Orçun; Yükselsin, İ. Yavuz. (2016). Müziksel Etkinliklerin ve Müzisyenliğin Deve Güreşi Ritüellerindeki Önemi. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 469-484.

Çakırlar, Canan. (2016). Türkiye'de ve Dünyada Deveciliğin Arkeolojisi. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 70-82.

Çakırlar, Canan; Kilimci, Figen. (2018). The Origins of Hybrid Camels: An Inter – Disciplinary Research. *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 47-50.

Çalışkan, Vedat. (2016). Kültürel Bir Miras Olarak Anadolu Devecilik Kültürü ve Deve Güreşi Şenliklerinin Bugünü ve Geleceği. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 200-219.

Çetin, Necat; Kalender, Emine. (2016). İzmir'in Son Güreş Devesi Havutçusu Torbalı'dan Bekir Yavaş ve Havut Yapımcılığı. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 502-529.

Çoruh, Hacer; Türkmen, Seher. (2016). Develerin Antik Dönem Kültür Tarihine Yansımaları. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu*

Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1). Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 27-45.

Davulcu, Mahmut. (2018). Antalya Yöresi Halk Hekimliği Uygulamalarında Deve. *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 125-151.

Davulcu, Mahmut; (2016). Antalya Halk Kültüründe Deve, Devecilik ve Geleneksel Kumluca Deve Güreşleri. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 258-297.

Demir, Gülsen; Erşahin, Ahmet. (2018). Geleneksel Bir Meslek Olarak Cazgırlık ve Sosyolojik Olarak Cazgırlığın İşlevi. *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 76-89.

Demir, Gülsen; Kocaman, Hasan. (2018). Geleneksel ve Modernlik Arasında "Havutçuluk". *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 90-105.

Deveci, Ümral. (2018). Türkülerde Deve İmgesi ve Deveci Türküleri. *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 266-276.

Ertürk, Devrim. (2018). Deveci Kahvehanesinden Federasyona: Devecilik ve Deve Güreşlerinde Örgütlenme Modeli. *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 51-63.

Ertürk, Devrim; Demir, Gülsen. (2016). Bir Enformel Kimlik Aracı Olarak Türkiye'de Deve Güreşleri. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 156-183.

Ertürk, Devrim; Thwaites; Diken, E. Çiğdem. (2016). Ritüel, Kültür ve İktidar: Çökertme Filmi Bağlamında Deve Güreşçiliğinin Sosyolojik Bir Analizi. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 352-372.

Esger, Efzeleddin. (2016). Azerbaycan'da Devecilik Gelenekleri. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 634-643.

Gülmez, Nurettin. (2016). Salihli Yöresi Deve Güreşleri. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 298-336.

Gülmez, Nurettin. (2018). Gıcırdaklı Çizme Ustası İbrahim Ethem Karakaş. *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 152-169.

Güneş, Günver; Güneş Müslüme. (2016). Sosyal Yapıya Etkileri ile Tarihsel Süreçte Aydın'da Deve Güreşleri. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 244-257.

Işık, Caner. (2016). Devecilik Kültüründeki Farklılaşmalar Üzerine Sosyal Antropolojik Bir Analiz. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 184-199.

Işık, Mehmet. (2016). Türk Sinemasında Devenin ve Deve Güreşlerinin Kültürel ve İdeolojik Bir Öge Olarak Kullanımı. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 337-351.

İpekçi, İlkay Can. (2018). Re-Imagining The Fear of a Feeling Animal: An Interdisciplinary Approach Towards "The Story of The Weeping Camel". *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Poster Sunumları (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 278-287.

Javanshır, Nemat; Javanshır, Babak. (2016). İran'daki Türk-Şahseven Göçebelerinde Deve Kültürü ve İlgili Terimleri. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 594-633.

Kaigussuz, Meruyert; Koyuncu Okca, Ayşegül. (2016). Türk Kültüründe Deve Derisinin Kullanım Alanları. I. *Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 530-550.

Karakaş, Rezan. (2016). Kemal Tahir'in Romanlarında Deve. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 392-409.

Koyuncu Okca, Ayşegül; Ertürk, Devrim. (2018). Deve Güreşlerine Bağlı Olarak Sürdürülen Geleneksel Meslekler. *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 27-46.

Körpe, Reyhan. (2016). Develerin Batı Anadolu'ya İlk Gelişleri ve Antik Çağ Ordularında Deve Kullanımı. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 46-69.

Körpe, Reyhan. (2018). Antik Çağ Sosyo-Kültürel Hayatında Develer. *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 206-216.

Özdemir, Cafer. (2016). Unutulmakta Olan Bir Kültürün Diriliş Hikâyesi: Maysa ve Bulut. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 373-391.

Özdemir, V. Cem. (2016). Burdur Dirmil Yöresi Deve Kilimlerinin Tarihi ve Kültürel Özellikleri. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 551-573.

Pehlivan, Gürol. (2016). Anadolu Sahası Türk Atasözlerinin Mesaj Aktarımında Deve Figürünün İşlevleri. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 432-456.

Sıddıq, Abu Bakar; Erdem, Çağdaş; Şanlı, Süleyman. (2018). Adoption and Abandon of Camel Culture in Southeast Anatolia. *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 227-241.

Sönmez, Ali. (2016). İkinci Kanal Harekâtı Hazırlıklarına Bir Örnek: Rumi 1331 Tarihli Deve Talimatnamesi. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri*

Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1). Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 109-136.

Şanlı, Süleyman. (2016). Kuşaklar, Deneyimler, Tanıklıklar: Deve Güreşleri Kültürü. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 137-155.

Şanlı, Süleyman. (2018). Bir Geleneğin Son Temsilcileri: Havut Ustaları ve Havutçuluk. *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 242-251.

Tan, Tangör. (2018). Deve Güreşleri Çilingir Sofraları. *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 252-265.

Tölökova, Elmira; Ömüraliyev, Sagın. (2018). Kırgız Türkçesinde ve Kültüründe Deve Kavramı. *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 64-75.

Tümenbayar, Zagarperenki. (2016). Moğolistan'da Devecilik Kültürü. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 574-593.

Uygur, H. Kübra. (2016). Necati Cumalı'nın Yenilmeyen Hikâyesinin Geleneksel Deve Güreşleri Açısından Değerlendirilmesi. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 410-431.

Uygur, H. Kübra; Koçyiğit, Ayşegül. (2018). Eğlence Kültürü Bağlamında Deve Güreşleri. *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 106-115.

Yolcu, M. Ali; Dinç, Mustafa. (2018). Çanakkale Halk Kültüründe Devecilik. *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 116-124.

Zıbal, Sait. (2018). Culture of Traditional Camel Breeding in Iran, Challenges (Strength and Weakness) and Essential Items to Transition From Traditional to Modern

Breeding. *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu Sosyal Bilimler Bildirileri (Cilt 1)*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları, 217-226.

Türkiye'de, devecilik kültürü ve deve güreşleri konusunda yazılmış olan yalnızca bir tez çalışması bulunmaktadır. Bu tez, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü bünyesinde yazılmıştır. Müzik bilimleri alanında yapılan bu tez çalışması doktora düzeyindedir. Tezin konusunu, deve güreşi ritüellerindeki müzik ve müzisyenlik oluşturmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada öncelikle deve güreşi ritüelleriyle ilgili genel bilgiler verilmiş olup daha sonra ritüellerdeki müzik ve müzisyenlik ayrıntılı olarak incelenmiştir. Devecilik ve deve güreşleri ile ilgili halk bilimi alanında yapılan herhangi bir tez çalışması bulunmamaktadır. Yapılan tez çalışması aşağıda künye şeklinde verilmiştir:

Berrakçay, Orçun. (2015). *Deve Güreşi Ritüellerinde Müzik ve Müzisyenlik*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVECİLİK KÜLTÜRÜNÜN TARİHİ

Devecilik kültürü, devenin yetiştirildiği ve çeşitli işlerde kullanıldığı tüm coğrafyalarda karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Ön Asya'da ticaret ve savaşlarda binek ve yük hayvanı olarak kullanılan devenin barış zamanlarında çeşitli şenliklerde de eğlenme amacıyla gösterilerde kullanıldığı bilinmektedir. Aşağıda Türkistan ve Anadolu'da devecilik kültürünün tarihsel süreci şöyle ele alınmıştır.

1.1. Türklerde Devecilik Kültürü

Yaşadıkları coğrafi koşulların etkisiyle Türkler, günlük yaşamlarında hayvanlardan etkin bir şekilde yararlanmanın yollarını bulmuşlardır. Yaşam biçimleri neticesinde hayvanları evcilleştirmekte uzmanlaşmış olan Türklerin buna bağlı olarak en eski geçim kaynaklarından birisi hayvancılık olmuştur. Her ne kadar Türkler ve hayvancılık kelimeleri yan yana geldiğinde aklımıza ilk gelen at olsa da Türk yaşam biçimine geçmişten günümüze kadar çeşitli özellikleriyle etki etmiş olan deve de bu hususta son derece önemlidir.

Arkeolojik verilere göre, Türklerin deve ile olan ilişkisinin kökeni Orta Asya'da oluşturdukları kültürün derinliklerine uzanmaktadır. Bu kültürde atın önemli bir rol oynamasının yanı sıra devenin varlığı da yadsınamaz bir gerçektir. Nitekim Uluğ-Namazgahtepe'de (Batı Türkistan-Orta Asya) yapılan kazılarda M.Ö. 2250 tarihine ait olduğu ileri sürülen deve kemikleri bulunmuştur. Yine, Hun Türklerine ait olan eserlerin içerisinde yer alan deve resimleri de Ordos bölgesinde ortaya çıkarılmıştır (Çalışkan, 2016: 8). Deve ve devecilikle ilgili uygulamalar çok eski devirlerden günümüze kadar Türk kültüründe derin izler bırakmıştır. Kronolojik bakımdan M.Ö. 2000 olarak tarihlendirilen ve Hakasya Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunan Sülek dağındaki kaya resimleri kuşkusuz develerin bu kültürde bıraktığı izlerin en eskisi olarak değerlendirilmektedir (Acaloğlu, 2018: 19-20).

Atlı göçebe hayvancılık geleneğinin başlangıcından günümüze kadar geçen yaklaşık 3.000 yıllık bir dönem içinde Türk uygarlığının en belirgin özelliklerinden birisi bu ekonominin mükemmel biçimlerini geliştirilmiş olmasıdır. Türk hayvancılık geleneği Kazaklar arasında "Tört tölik mal" olarak adlandırılan at, deve, sığır ve koyun yetiştiriciliğini kapsamaktadır. Deve yetiştiriciliği ile çok eski zamanlardan beri uğraşan Türkler bu alanda önemli başarılar elde etmişlerdir. İlk olarak Orta Asya'da evcilleştirildiği düşünülen develerin özellikle çift hörgüçlü olanları Orta Asya'nın yerlisi olarak

bilinmektedir. Gobi Çölü'nün Moğolistan ve Çin sınırları içerisinde yer alan bazı kesimlerinde hâlâ çift hörgüçlü yaban develeri görülebilmektedir. "Khaptagay" olarak adlandırılan bu yaban develerinin sayısı oldukça azdır. Nitekim bu konudaki tahminler genellikle bu develerin 300 ile 600 arasında bir varlığa sahip oldukları yönündedir. Evcil çift hörgüçlü develere kıyasla daha küçük olmalarının yanı sıra çok daha hızlı olan khaptagaylar, insan kalabalığının bulunduğu çevrelerden olabildiğince uzak kalmaya çalışırlar. Orta Asya genelinde khaptagaylar dışında "bactrian" ve "dromedary" olarak adlandırılan çift ve tek hörgüçlü deve türleri de bilinmektedir. Orta Asya'nın güney kesimlerinde (Özbekistan'ın Buhara ve Semerkant bölgelerinde, Türkmenistan ve Afganistan'da) eskiden beri tek hörgüçlü develer yetiştirilmekte olsa da söz konusu Orta Asya'daki devecilik olduğunda ilk akla gelen deve türü bu bölgede yaygın olarak bulunan çift hörgüçlü (bactrian) develerdir. Bunun yanı sıra Kazakistan'ın güney kesimlerinde de yer yer tek hörgüçlü develere rastlamak mümkün olabilir (Acaloğlu, 2018: 19).

Yük ve eşya taşınması işi tarihsel süreç içinde insanlığın en temel problemlerinden biri haline gelmiştir. Bu bakımdan günlük yaşamı kolaylaştırmaya yönelik çözümlere ihtiyaç duyan toplumlar tarafından hayvanların evcilleştirilmesi ve insanların hizmetine sunulması, tarihteki en önemli evrelerden biridir. Nitekim hayvanların evcilleştirilmesi, kültür ve uygarlıkların taşınması ve gelişmesinde de etkili olmuştur (Şahin, 2006: 201). Çalışkan'ın Findley'den aktardığı üzere, develerin insanlar tarafından evcilleştirilmesi günümüzden 5000 yıl öncesine uzanmaktadır. M.Ö. 3000'de evcilleştirilen ilk develer Orta Asya'nın çift hörgüçlü "bactrian" develeridir. Aynı zamanda daha güneyde bulunan ve Arabistan devesi olarak bilinen tek hörgüçlü develerin de yine M.Ö. 3000'de evcilleştirildikleri görülmektedir (Çalışkan, 2010: 9).

Develerin etinden, sütünden, yününden faydalanan insanoğlunun bu hayvanları binek ve yük taşıma aracı olarak kullanmaları ise M.Ö. 12-9. yüzyıllar arasında başlamıştır. Orta Asya'da Moğolistan, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan civarları develerin ilk evcilleştirildiği coğrafyalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Arkeolojik bulgular bölge insanlarının bu hayvanlardan daha Neolitik dönemden itibaren yararlanmaya başladıklarını göstermektedir. Nitekim İran'da Shahr-i Sokhta'da yapılan kazılarda M.Ö. 2700-2400 yıllarına tarihlenen deve kemikleri, deve gübresi ile dolu bir çömlek ve deve yününden örülmüş dokuma parçaları çift hörgüçlü Orta Asya devesinin evcilleştirilmesine ilişkin en erken kanıtlardır (Körpe, 2018: 207). Bunun yanı sıra develerin evcilleştirilme süreçleri hakkında elde edilen arkeolojik verilere göre hayvan türleri arasında en son evcilleştirilenlerden birinin develer olduğu düşünülmektedir.

Türkler tarafından tarih boyunca taşımacılık, ulaşım, spor, eğlence ve savaş alanlarında yaygın bir biçimde kullanılmış olan deve, özellikle ticari ve askerî açıdan oldukça önemli fonksiyonlara sahiptir. Bu konudaki diğer çalışmalardan da elde edilen bilgilere göre, kervan ticaretinin yaygın olduğu dönemlerde İpek Yolu'ndaki en önemli figürlerden biri (Acaloğlu, 2018: 19) olan develer, bu ticaretin vazgeçilmez öğesi olarak çölün gemileri unvanıyla yüzyıllar boyunca çölleri arşınlamışlardır (Çoruh ve Türkmen, 2016: 32). Atların yanı sıra fiziki yapısı ve gücü bakımından taşımacılığa en uygun hayvan olan deve, Türk uygarlıklarınca yaygın bir şekilde kullanılmış ve onları kültürel anlamda bir hayli etkilemiştir. Uzun mesafede yük taşıma kapasitesi 300 kg. civarında olan develer aynı zamanda uzun yola, soğuk ve sıcağa, açlık ve susuzluğa epey dayanıklı hayvanlardır. Devenin bu özellikleri onun, uzak mesafeler arasındaki taşımacılığın ve hatta kıtalar arası ticaretin yapılmasına ve gelişmesine katkıda bulunmasını sağlamıştır. Bu bakımdan deve, kervan ticaretinde ve savaşlarda önemli bir role sahip olmuştur. Aynı zamanda Orta Çağ'da İpek Yolu üzerindeki Türk ülkelerinin, deve kervanlarının sürekli geçtiği yerler haline gelmesi de bunun sonucudur. Deve eski Türklerde olduğu gibi Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de önemli bir yere sahiptir. Nitekim Osmanlı döneminde genellikle ordunun lojistik ihtiyaçlarını taşımakta kullanılan, saray erkanına ait has ahıra bağlı develer bulunmaktadır. Aynı zamanda yine bu dönemde yeniçeri ocağında "Şüturbân Ağa" şeklinde adlandırılan devecilerin olduğu da bilinmektedir. Bunun yanı sıra Osmanlı ordusunun nakil araçları arasında da develer bir hayli yer almaktaydı. Örneğin, 1638 yılında yapılan Bağdat Seferi sırasında 730 deveden yararlanılmıştır (Şahin, 2006: 202-203).

Develerin ve deveciliğin Türklerin ekonomik ve kültürel tarihi içindeki önemini bazı minyatürler açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Örneğin, Haçova Meydan Muharebesi'ni anlatan "Şehname-i Sultan Mehmet III" eserinde yer alan bir minyatürde, zengin bir kompozisyon ile betimlenmiş olan bir savaş sahnesine rastlanmaktadır. Bu minyatürün sol alt köşesinde görülen develerin savaşlarda yük taşıma işlerinde kullanıldığı anlaşılmaktadır (Çalışkan, 2010: 12). Osmanlılar ticaret ağı ve askeri teşkilatı içerisinde önemli bir yere sahip olan develer için, onların belirli noktalarda barınabilecekleri hanlar ve deve pazarları kurmuşlardır (Sönmez, 2016: 110).

Türkler, hayvanları, sadece temel biyolojik ihtiyaçları karşılayan bir figür olarak düşünmemiş, onları örtülü ya da açık bir şekilde kutsiyet atfederek bir totem haline getirmişlerdir (Okca ve Ertürk, 2018: 30). Hemen hemen her toplumda kendilerine bir yer edinmiş olan develer de Türk topluluklarında kutsal bir hayvan olarak yer bulmuşlardır. Örneğin, Ak Hunlarda devenin bir ongun (totem) olarak kabul edildiği bilinmektedir.

(Deniz, 2007: 32; Çoruh ve Türkmen, 2016: 37)**.** Şamanizm develerle ilgili en eski kültür alanlarından bir tanesidir. Türk lehçelerinde erkek deve anlamına gelen "buğra" sözcüğü, Kam-Şaman geleneklerinde şamanların trans haldeyken öteki dünyalara seyahat sırasında kullandığı hayvanın adı anlamında "bura" şeklinde geçmektedir. Elde edilen verilere göre trans işlevini gerçekleştiren bu hayvanın deve olabilmesi mümkündür. Altay şaman davullarında görülen deve resimleri bu verilerin en önemlisi niteliğindedir (Acaloğlu, 2018: 20-21). Çalışkan'ın Öngel'den aktardığına göre de buğra, yani erkek deve İslamiyet öncesi Türk inancında kült ve totemik bir hayvan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu inanç sistemine göre buğra, ejder ve yırtıcı kuş gibi bir kahraman ongunu şeklinde kabul edilmektedir (Öngel, 2001: 378'den akt. Çalışkan, 2010: 9).

Kazak şamanların atası olan Estaneli'nin de Korkut Ata'ya ait bir deve olması bu kutsiyeti yansıtmaktadır. Bununla birlikte Teleut şamanların elebaşı Kıçkıl'ın, beyaz renkli, kutsal bir deve yavrusunun üstünde gidip gelmesi de bir kanıt niteliğindedir. Ak Hunlardan ziyade Kazakistan'da ve Orta Asya'daki diğer halk kültürlerinde de kutsal bir öneme sahip olan deve, insanlar tarafından kuvvetli bir hükümdar, zafer ve fırtına tanrısı (Veretragna) olarak kabul edilmiştir. Şamanizm inancına mensup olan eski Türk topluluklarında ise bir kurban hayvanıdır. Aynı zamanda yine bu Şamanist topluluklarda, kopuz adı verilen ritüel müzik enstrümanı deve derisi ile kaplanmaktaydı. Deve derisi, toplum içinde halk hekimliği vasfı bulunan şamanlar tarafından kısır kadınların çocuk sahibi olabilmeleri için de kullanılmaktaydı. Deniz'in verdiği bilgiye göre, şaman tarafından kısır kadının eline, dört farklı hayvan derisinden yapılmış ip bağlanırdı ve bu iplerden en önemlisi deve derisinden yapılmış olandı. Bu toplumlarda tek hörgüçlü bir devenin kutsal bir insanın mezarı üzerinde kesilmesi durumunda da çocuğu olmayan kadınların doğuracağı inancı hakimdir. Kırgızlarda da ay taylak denilen beyaz deve yavrusunun hastalıkları kovduğuna inanılırdı ve bu nedenle de kutsal sayılırdı (Deniz, 2007: 32).

Kültürel bakımdan Türk dünyası içerisinde oldukça önemli bir yere sahip olan devenin, Türklerin İslamiyet'i kabulü sonrasında önemi daha da artmıştır. Türk kültüründe Şamanist inanç yapısına bağlı olarak kutsal kabul edilen deveye Hz. Muhammet'in binek ve yük hayvanı olması nedeniyle İslami bir kutsiyet de atfedilmiştir. Bu durum devenin konargöçer kültürde daha çok değer verilen bir hayvan olarak yer edinmesine olanak sağlamıştır. Nitekim Osmanlı Devleti döneminde deve, gıda, askeri, vs. gibi çeşitli amaçlarla kullanılmasının yanı sıra, sefere giderken ağır yükleri taşıyarak lojistik hizmet veriyor olması nedeniyle de oldukça kıymet verilen bir hayvandı (Ertürk ve Şanlı. 2017: 102).

Çalışkan'ın Karadağ'dan aktardığına göre, Türkler için develer İslam öncesinde de sonrasında da değerli hediyelerdi. Develerin kıymetli bir hediye olmasına dair Dede Korkut Oğuznameleri'nde bulunan ifadeler ve Kanuni'nin Kral Ferdinand'a gönderdiği hediyeler arasında dört tane devenin bulunduğu bilgisi en açık örneklerdir (Çalışkan, 2016: 13). Bununla birlikte Sinop'u fetheden İzzettin Keykavus, bu zaferi müjdelemek için, Mecdettin İshak'ı, arasında çift hörgüçlü develerin de bulunduğu hediyelerle hilafet yurduna göndermiştir. Daha sonra Mecdettin İshak çift hörgüçlü develere karşılık verilen 10 hicazi deve ile 1212 Şubatında yurduna dönmüştür (Yakut, 2009: 18). Bu örnekler, Türk kültüründe develerin geçmişinin oldukça eskiye dayandığını göstermekle birlikte son derece değerli hayvanlar olduğunu da ortaya koymaktadır (Çalışkan, 2016: 13).

Tarih boyunca alışagelmedik fiziksel yapıları ve dayanıklılıkları ile dikkat çekerek şov objesi olarak kullanılmış olan develer, bunun yanı sıra spor amaçlı da kullanılmıştır (Çoruh ve Türkmen, 2016: 31). Develerin çiftleşme dönemleri olan kış aylarında birbirleriyle içgüdüsel olarak yaptıkları mücadeleler çağlar öncesinde insanoğlu tarafından fark edilmiş ve ilgi çekici bulunmuştur. Bu mücadelelerin deve sahiplerince belli bir plan dâhilinde yaptırılmaya başlanması ise deve güreşlerini meydana getirmiştir. Çiftleşme dönemlerinde dişiler için rekabete giren erkek develer, birbirine üstünlük sağlayabilmek amacıyla güreşirler (Işık, 2016: 189). Bazı araştırmacılara göre Orta Asya'daki göçebe Türk toplumunda çift hörgüçlü develerin güreşlerinin kökeni M.Ö. 2. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Eski Çin kaynaklarında (M.Ö. 202-206); güreşin "toslama" işaretiyle gösterildiği, Türkistan'ın Kucak şehrinde yeni yılın başladığı gün öküz, at ve deve güreşleri yapıldığı bildirilmektedir. Yine söz konusu kaynaklar, güreşlerin her sene düzenlenen kurban şenliklerinde yapıldığını ortaya koymaktadır (Çalışkan, 2010: 14). Türk kültür tarihi bakımından oldukça önemli bir konuma sahip olan Dede Korkut Oğuznameleri'nde de deve güreşlerine yer verilmektedir. Aynı zamanda eser içerisinde devenin, saygın ve güçlü bir hayvan olarak betimlenmesi dikkat çekicidir. Bu hususta çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgiler, Türklerin Orta Asya uygarlığında sosyokültürel yaşamları içerisinde güreşe verdikleri önemi göstermektedir (Çalışkan, 2016: 20-21).

Konargöçer Türk kültürü içerisinde önemli bir yere sahip olan deve ve devecilik bir itibar unsuru olarak kabul edilmektedir. Nitekim Ögel'in aktardığına göre, Uygur kağanlarının develerini yağlamış olma görevinin kendilerine verilmesini bir ayrıcalık olarak gören Calayır kabilesi, Moğol İmparatorluğu içerisinde yer alan diğer boyları küçük görmekteydi (Ögel, 2000a: 35). Develerle ilgili bir göreve sahip olmanın bile üstünlük olarak kabul edildiği Türk kültüründe deve sahibi olmak ise son derece erdemli bir statüdür (Ertürk ve Demir, 2016: 157).

Açlığa ve susuzluğa aylarca dayanabilmesi ve uzun yollarda büyük ve ağır yükler taşıyabilmesi sebebiyle tercih edilen bir hayvan olan deve, göçebe hayat tarzına sahip olan Yörükler için olmazsa olmaz bir öneme sahiptir. Aktif ve hareketli bir yaşam süren Yörükler için taşıma ve taşınma gündelik hayatın bir parçasıdır. Deve de bu göçebe topluluğun temel malzemelerini taşıyan cüsse olarak en büyük hayvanıdır. Devenin fiziksel olarak bu büyüklüğü ataerkil toplumsal yapı içinde güçlülüğün bir göstergesi olarak kabul edilir. Bu toplulukların gücü sahip oldukları deve sayısı ile doğru orantılıdır. Nitekim konargöçer bir topluluk açısından sahip olunan deve sayısı, taşınacak kıymetli malların çokluğunu, aşiretin büyüklüğü ve güçlülüğünü simgelemektedir. Aynı zamanda deve bir prestij unsurudur. Obalar arası bir güç gösterisine dönüşen deve güreşlerinde, kazanan deve, kabilesinin adını ve şanını yüceltir. Bununla birlikte aşiret reisinin devesinin gücü veya deve sayısının çokluğu da onun zenginliğini ve gücünü sergilemektedir (Işık, 2016: 190). Bu durum Türklerin destanları, hikâyeleri, vs. gibi çeşitli halk edebiyatı türlerine yansımış durumdadır. Bu da günümüzde devenin sahibine kazandırdığı kimlik ve statünün tarihsel köklerini görmemiz açısından anlamlıdır (Ertürk ve Demir, 2016: 157).

Türk kültür tarihi içinde değerli bir yere sahip olan deve, devecilik ve deve güreşleri, çeşitli halk edebiyatı türlerine de konu olmuş bir olgudur. Işık'ın ifade ettiğine göre bu durumun başlıca sebebi, deve ile insan arasında bir özdeşleşme kurulmasıdır. Deve yetiştiricilerinin develerinin başarısı ile kendi başarıları arasında bağlantı kurmaları sonucunda yetiştiricilik bir prestij haline gelmiş ve deveye dair sözlü gelenek ürünleri yaygınlaşmıştır (Işık, 2016: 191). Aynı zamanda Selçuklu ve Osmanlı döneminde deve, halk ve devletle özdeşleşmiş bir hayvan olarak da nitelendirilmiştir (Ögel, 1995: 538).

Türk kültür tarihini yansıtan eserler içerisinde devenin yer aldığı ürünlerden bir tanesi Dede Korkut Oğuznameleri'dir. Muharrem Ergin, eserinin giriş kısmında yer alan "Dede Korkut Hikâyelerinin Niteliği" bölümünde Oğuzların başlıca hayvanlarından birinin deve olduğu bilgisini verir: *"Hikayelerdeki hayat tarzı ise göçebe hayatıdır. Yazın yaylaya göçer, kışın ovaya inerler. Evlerin daha ziyade büyük göçebe çadırı şeklinde olduğu anlaşılıyor. Başlıca varlıkları hayvanlardır. Her beyin büyük tavlaları, ağılları vardır. Başlıca hayvanları at, deve ve koyundur."* (Ergin, 2004: 28).

Türk kültürü, yaşam biçimi ve inanç yapısını yansıtması bakımından büyük bir öneme sahip olan Dede Korkut Oğuznameleri içerisinde bulunan üç boyda devenin yer aldığı görülmektedir. Bunlardan ilki Dirse Han oğlu Boğaç Han boyudur. Bu hikâye içerisinde Bayındır Han'a ait olan bir boğa ile bir buğranın dövüştürüldüğü bilgisi bulunmaktadır. Devenin geçtiği ikinci hikâye olan Kam Püre oğlu Bamsı Beyrek boyunda ise Delü Karçar'ın Dede Korkut'tan çeşitli mallarla birlikte bin deve istediği görülmektedir.

Bir diğer destan olan Kanlı Koca oğlu Kan Turalı boyunda da Trabzon Tekürü, kızı Selcen Hatun'u almak isteyen kişilere üç canavar öldürme şartı koşar. Bu canavarlardan biri kara erkek devedir. Bunların yanı sıra Oğuznameler içerisinde geçen "Kaytabandan kızıl deve vergil bu oğlana yüklet olsun, erdemlidir" cümlesindeki "kaytaban" sözcüğü "deve sürüsü" anlamına gelmektedir. Aynı zamanda bu cümlede yer alan "yüklet" sözcüğünden devenin yük hayvanı olarak bir işlev gördüğü de anlaşılmaktadır. Yine Oğuznamelerin genelinde "attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdır" cümlesi yer almakta olup Dede Korkut'un soylamaları arasında da "ayru ayru yollar izin deve bilür" şeklinde bir ifade bulunmaktadır (Ergin, 2004: 75, 81, 83, 126, 191).

Dede Korkut Oğuznameleri dışında devenin varlık gösterdiği ürünlerin bir kısmı da şunlardır:

İbn Fazlan Seyahatnamesi'nde Türk develerinden bahsedilmektedir. Aynı zamanda eser içerisinde Türk ülkelerinden geçebilmek için deve derisinden kelekler yapıldığı aktarılmaktadır: *"15 Şevval 309 / 16 Şubat 922 sıralarında havalar ısınmaya başladı. Ceyhun nehrinin buzları çözüldü. Biz yolculuk için ihtiyacımız olan alet ve edevatı tedarik etmeye başladık. Türk develeri satın aldık. Türk ülkelerindeki nehirlerden geçebilmek için deve derisinden kelekler (sofra) hazırladık…"* (Şeşen, 2017: 8).

"Oğuz'dan Selçuklu'ya" adlı yapıtında Selçukluların 985 yılında Cend'e yaptığı göçten bahseden Sencer Divitçioğlu, göç sırasında on beş bin devenin bulunduğu bilgisini vermekteyse de İhsan Yakut tarafından bu rakam abartı olarak görülmektedir (Yakut, 2009: 17).

Baldick "Hayvan ve Şaman" adlı eserinde M.Ö. 4. yüzyıldan M.S. 2. yüzyıla kadar Moğolistan'da varlığını sürdürmüş olan Hunların eğlencelerinden bahseder. Bu eğlencelerden birinin deve yarışları olması dikkat çekicidir. Aynı zamanda eserin içerisinde bahsedilen bilgilerden Kırgızlarda da devenin bir eğlence unsuru olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Kırgız soylularının eğlencelerinde çıplak bir kadının eğilerek yere çakılı bir kancaya bağlanmış bir devenin bağını dişleriyle çözdüğü ve başarılı olursa deveyi aldığı ifade edilmektedir. Baldick'in Heissig'den aktardığı ateş kültü ile ilgili önemli bilgiler arasında da Moğolların ilkbaharda develeri kutsaması için ateş ilahını özel bir törenle çağırdıkları yer almaktadır (Baldick, 2011: 16, 89, 90, 137, 139).

Roux, içerisinde Türklerin ve Moğolların günlük yaşamlarından bahsettiği "*Orta Asya*" eserinde bu göçebe kavimlerin eğlenceye düşkün olduklarını ve bu bağlamda özellikle deve dövüştürdüklerini kaydetmiştir. Bu bilgi deve güreşlerinin ne kadar eski bir geçmişe dayalı olduğunun kanıtı niteliğindedir. Yine aynı eserde develerin bu toplumlarca

yük taşımacılığında kullanıldığı ifade edilmektedir (Roux, 2006: 46, 47, 49). Roux bir diğer eseri olan "Türklerin Tarihi"nde de Türklerin deveye sahip olduğu fakat bu hayvanları yalnızca ticari faaliyetler amacıyla kullandıklarına değinmektedir (Roux, 2015: 119).

Roux'un yanı sıra Türk kültüründeki deve güreşlerinden bahseden bir diğer kişi de Öngel'dir. Eserinde Türkistan'ın Kuca şehrinde yapılan güreşlerden bahseden Öngel, burada her yeni yılda, o yılın verimli geçip geçmeyeceği konusunda öngörülerde bulunmak amacıyla öküz, at ve deve güreşlerinin yapıldığı bilgisini vermektedir (Öngel, 2001: 326). Bu bilgiden yola çıkarak, güreşlerin sportif aktivite ve eğlence unsuru olmasının yanı sıra inançsal bağlamda bir ritüel olarak gerçekleştirildiği de söylenebilir.

Ögel "Türk Mitolojisi" eserinde Orta Asya'da görülen çeşitli deve efsanelerinden (Yıldırım düşüren deve, Başsız deve) bahseder. Eser içerisinde "Yıldırım düşüren deve" efsanesi şu şekilde aktarılmıştır: *"Uçan bir deve varmış ve bu devenin sırtına binip oturan da üç yiğit varmış. Bu yiğitlerden birisi, önündeki davulu çalar ve gök gürlemelerini meydana getirirmiş. İkinci kahramanın elinde ise beyaz bir bez varmış ve bu bezi havada sallayarak yıldırım ve şimşekler çaktırırmış. Üçüncüsü ise, zaman zaman ayağındaki üzengi ile deveye dokunur ve deveyi koştururmuş. Deve bazen öyle koşar, öyle koşarmış ki, ağzından köpükler boşalır ve bütün dünyayı kaplarmış. Zaman zaman yağıp da dünyayı sele boğan yağmurlar bu nedenle meydana gelirmiş. Yağmur ve boraların, az veya çok oluşu, hep bu yiğidin üzengi oynatmasına bağlı imiş. Bu yiğit iyice kızıp üzengisi ile deveyi sançarsa, bütün dünya sel ve tufan içinde kalırmış."* (Ögel, 1995: 287-288). Yine Ögel'in "Türk Kültür Tarihine Giriş" adlı eserinden elde edilen bilgilerden de Batı Göktürk döneminde binit olarak kullanılan develerin, Moğollar döneminde arabalara koşulduğu ve Uygur kağanlarının da deve çobanı olduğu anlaşılmaktadır (Ögel, 2000a: 55, 59, 61).

İlk Türk lehçeleri sözlüğü olan "Dîvânu Lugâti't-Türk" eserinde de deve sözcüğüyle ilgili bilgiler verilmiştir. Eser içerisinde karşılaşılan bu kelimenin çeşitli ses farklılıklarına uğramış olduğu da görülmektedir. Nitekim Kaşgarlı Mahmud'un bahsettiği üzere, deve sözcüğünün kullanımı Türklerde "tewey, tiwi" şeklindeyken Oğuzlarda "devey, deve, teve" şeklindedir (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2015: 404). Bunların yanı sıra eserde geçen "tevey", "tewe" ve "tewi" kelimeleri de deve sözcüğünü karşılamaktadır.

Tüm bu kaynaklar develerin Türklerin yaşamındaki önemini, bu topluluklar tarafından ne kadar sıklıkla ve hangi amaçlarla kullanıldığını ortaya koymaktadır. Görüldüğü üzere eski Türklerde develer binek ve yük aracı olarak kullanılmalarının yanında eğlence ve spor amacıyla da sıklıkla kullanılmıştır. Nitekim günümüzde de sürdürülmekte olan deve güreşlerinin kadim bir tarihe sahip olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda deve, eski Türk inanç sisteminde de önemli bir unsur olarak karşımıza

çıkmaktadır. Bu bağlamda totem olarak kabul edilen deve Orta Asya'nın birçok bölgesinde efsaneleştirilmiştir. Literatürde yer alan bu bilgilerin tümü göz önünde bulundurulduğunda Türk toplumundaki devecilik kültürünün çok eski çağlara uzandığı anlaşılmaktadır.

1.2. Anadolu'da Devecilik Kültürü

Tarih boyunca üzerinde farklı medeniyetlerin yetiştiği ve barındığı bir coğrafya olma özelliği taşıyan Anadolu, jeopolitik konumu dolayısıyla kıtalararası bir köprü görevi görmektedir. Aynı zamanda kervan ticareti döneminde uluslararası ticaret ağlarından olan İpek Yolu'nun kavşak noktalarından biri olması bakımından son derece önemlidir. Ticari etkileşimin yanı sıra kültürel etkileşimde de aracı konumunda bulunan Anadolu, Doğu ile Batı'nın tanışmasında oldukça aktif bir rol oynamıştır. Bunların neticesinde uygarlıklar arasında sağlanan etkileşimden bu coğrafyanın kendisi de nasibini almıştır. Nitekim insanoğlu tarafından evcilleştirilen develer ile Anadolu coğrafyasının tanışması bu etkileşimlerin bir sonucudur.

Tarihin erken aşamalarında Orta Asya'da evcilleştirilerek çeşitli amaçlar doğrultusunda bölge halkları tarafından kullanılan develerin Anadolu'da yayılması durumu M.Ö 4. yüzyılda gerçekleşmiştir (Okca ve Ertürk, 2018: 30).

Diğer yük hayvanlarına göre daha fazla yük taşıyabilmesi ve uzun süre su içmeden daha uzak mesafeleri kat edebilmesi sebebiyle deve, kervan ticaretinin olmazsa olmaz bir ögesi haline gelmiştir. Körpe'nin ifade ettiğine göre, Yakın Doğu'da develerin taşımacılık konusunda büyük bir potansiyele sahip olduğunu fark eden ilk ulus Asurlulardır. Afganistan'dan Akdeniz'e, Anadolu'dan Arabistan'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada ticaret ağı kuran Asurlular, develeri ticaret kervanlarında kullanmanın yanı sıra M.Ö. 12. yüzyıldan itibaren orduda yük taşıma görevinde de kullanmışlardır. Bununla birlikte Orta Tunç Çağı'ndan beri Mezopotamya'da kullanılan eşek kervanları ortadan kalkmış ve bunların yerini deve kervanları almıştır (Körpe, 2016: 49-50). Böylelikle ticaretin yeni ayağı develer olmuştur.

Anadolu coğrafyasında, Dromedary olarak adlandırılan tek hörgüçlü Afrika develeri ile Bacterian olarak adlandırılan çift hörgüçlü Asya develerinin yanı sıra bu iki deve türünün çiftleştirilmesinden meydana gelen "tülü" adındaki melez develer de yaygın olarak kullanılmaktadır. Elde edilen bulgular bu iki türün melezleştirilmesi işleminin M.Ö. 1. yüzyıla dayandığını göstermektedir (Körpe, 2018: 208). Anadolu devesi olarak da nitelendirilen bu melez develer diğer iki soya oranla kas ve kemik yapısı bakımından daha sağlam ve daha gelişmiştir. Bununla birlikte çevre ve iklim koşullarına karşı daha dayanıklı ve verimlilik açısından da daha üstündürler (Yakut, 2009: 19).

Deve, Anadolu'da varlık gösteren farklı devletlerin çeşitli amaçlarına hizmet etmiş bir hayvandır. Nitekim Körpe'nin de ifade ettiği üzere Roma İmparatorluğu döneminde develerin ticari ve askeri amaçlarla yük taşımada kullanıldığı düşünülmektedir. Ayrıca yine bu dönemde etinden ve sütünden faydalanılmış olan develer, güney eyaletlerinde tarımsal faaliyetlerde ve binek hayvanı olarak da kullanılmıştır. Doğulu devletlerle yaptığı savaşlar esnasında sıkça deve kuvvetleri ile karşılaşan Roma ordusunun, M.Ö. 1. yüzyılın ortalarından itibaren seferlerinde de çok sayıda deve kullandığı görülmektedir. Magnesia, yani bugünkü adıyla Manisa yakınlarında M.Ö 189 yılında Seleukos İmparatorluğu ile Roma orduları arasında gerçekleşen Magnesia Savaşı, Romalıların savaş develeriyle karşılaşmaları adına bir ilktir. Aynı zamanda bu savaş, Batı Anadolu'da deve süvarilerinin kullanıldığı ilk savaştır. Ancak develerin Batı Anadolu'ya ilk gelişleri çok daha eski bir tarihe dayanmaktadır. Çeşitli kaynaklar, bu tarihin resmi olarak M.Ö 547 olduğunu göstermektedir. Daha önceleri Anadolu'nun Güney Doğu taraflarına ticaret yoluyla gelmiş olan develerin (Körpe, 2016: 55-58-59) Batı Anadolu'ya ilk gelişleri savaşlar neticesinde gerçekleşmiştir.

Tarihçi Herodotos'un bahsettiğine göre, M.Ö. 546 yılında Pers İmparatorluğu ile Lydialılar Sardeis kenti önünde karşı karşıya gelmiştir. Bu esnada Lydia atlılarından ürken Pers kralı Kyros, süvari askerlerini develerin üzerine bindirterek bunları Lydia kralı Kroisos'un atlıları üzerine sürmek için emir verdi. Bunun üzerine hayatlarında hiç deve görmemiş olan Lydia atları, savaş başladığı esnada develerin kokusunu almış ve korkarak kaçmışlardır (Herodotos, 1973: 65-66). Perslerle birlikte Batı Anadolu'ya gelen develer, zamanla çeşitli devletlerin ordularında da düşman devletlere karşı askeri bir üstünlük sağlamak amacıyla kullanılmaya başlamıştır.

Roma İmparatorluğu'nun devamı olarak kabul edilen Bizans İmparatorluğu döneminde de develer Anadolu'nun belli bölgelerinde günlük hayat içerisinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu dönemde Anadolu'nun iç kesimlerinden başkent Constantinopolis'e kara yolu ile gelen malların büyük bir kısmının deve kervanları ile taşınmış olduğu düşüncesi develerin taşımacılık konusunda ön planda olduklarını göstermektedir. İstanbul'da Yenikapı kazılarında ortaya çıkarılan ve Bizans dönemine ait olduğu tespit edilen deve iskeletleri de bu durumun bir kanıtı niteliğindedir. Aynı zamanda özellikle Kapadokya bölgesindeki develerden bahseden kaynaklardan elde edilen verilere göre develer Geç antik çağda tarımsal aktivitelerde de kullanılmıştır. Antik çağ Roma İmparatorluğu döneminde daha aktif kullanılan deve süvarileri, Bizans döneminde de varlık göstermiştir fakat bu çok uzun ömürlü olmamıştır. Develerin Bizans ordusundaki fonksiyonu pek taşımacılıktan öteye geçmemiştir (Körpe, 2018: 214).

Antik dönemde taşımacılıkta, ticarette ve savaşta aktif bir rol oynayan develer, aynı zamanda mozaikler, seramikler, kabartmalar, heykelcikler, çeşitli ziynet eşyaları ve süsleme öğesi olarak kullanımlarıyla kültür tarihinde önemli bir yer edinmişler ve sanatta derin izler bırakmışlardır. Roma yerleşmelerinin birçoğunda ele geçirilen deve kemiklerinden yapılmış saç tokaları ve Geç Roma döneminde yapıldığı bilinen eyerleri ve koşum takımları bulunan üzerleri yüklü bronz deve heykelleri ve kandilleri bu duruma örnek niteliğindedir. Bunun yanı sıra Alanya Müzesinden Roma dönemine ait bir mermer yazıt ve üzerinde çeşitli hayvanların tasvir edildiği eserde ayağını dizinden bükerek oturmuş olan ve sırtında hörgüç benzeri çıkıntı bulunan hayvanın deve olabileceği düşünülmektedir. Doğu Grek etkisindeki Smyrna'dan deveyi yönlendiren bir adamın yer aldığı ve M.Ö 540-530'a tarihlendirilen bir vazo detayından Greklerin hayatında da develerin yer aldığı anlaşılmaktadır. Bu eser günümüzde İzmir müzesinde bulunmaktadır (Çoruh ve Türkmen, 2016: 34, 35, 38).

Türkiye'de Osmanlı arkeolojisinin az gelişmiş olması ve yapılan Osmanlı dönemi kazılarında bulunan hayvan kalıntılarının henüz değerlendirilmemiş olduğu göz önünde bulundurulursa deve kalıntılarının ülke genelinde oldukça yaygın olduğu söylenebilir. Ancak, koyun, keçi, sığır, vs. gibi hayvanların kalıntılarına oranla deve kalıntıları her daim daha azdır. Bunun sebebi de arkeolojik kazıların nüfusun ve mimarinin yoğun olduğu bölgelerde yapılmasıdır. Genel olarak gücünden yararlanılan ve yük hayvanı olarak kullanılan develerin yerleşim alanlarının ortalarında değil çevrelerinde gömülü olması daha olasıdır. Nitekim devecilik, özellikle Osmanlı Dönemi'nde Anadolu'da göçebe bir yaşam tarzına sahip olan ve hayvancılıkla geçinen topluluklar tarafından yapılmıştır (Çakırlar, 2016: 70, 75, 76).

Türkiye'nin kuzeydoğusundan (Gümüşhane), güneydoğusuna (Aydın) kadar son derece geniş bir dağılım gösteren deve kalıntılarının en eskisine Şanlıurfa ili içerisinde kalan Lidar Höyük'te rastlanmıştır. Orta Tunç Çağı'na tarihlendirilen bu kalıntı bir kaburga kemiğine aittir. Yine burada yapılan kazılarda bulunan en eski kemiklerden bir tanesi de Geç Tunç Çağı'na tarihlenen bir göğüs kemiği kalıntısıdır. Lidar Höyük dışında Diyarbakır ilinde yer alan Kavuşan Höyük'te de M.Ö. 13-11. yüzyıla tarihlenen bir deve kemiği bulunmuştur. İkinci bin yıla tarihlenen bu kemiğin bulunduğu tabaka, Geç Tunç Çağı, Orta Asur Dönemi'dir. Ancak yazılı kaynaklarda ifade edilen, Tunç Devri'nde Anadolu ile Mezopotamya arasındaki ticaret yolunda eşek kervanlarının kullanıldığı bilgisi bu kalıntıların hem türünü hem de tarihini sorgulatmaktadır. Ayrıca ticaret ağlarının, göçlerin ve koloniciliğin güçlendiği dinamik bir dönem olması bakımından Anadolu'daki ilk deve kemiği örneklerinin Demir Çağı'na denk gelmesi durumu daha akılcıdır. Nitekim Levant ve

Mezopotamya'da Demir Çağı'nın ilk dönemlerine tarihlenen çok sayıda deve kemiği bulunmuştur. Verilere göre en eski tabakalarda bulunan deve kemiklerinin şu ana kadar yalnızca doğudaki illerden geldiği görülmektedir. Demir Çağı'nda sayıca artış gösteren deve kalıntıları ise ülkenin doğu ve güneydoğu bölgeleriyle sınırlı kalmayarak geniş bir dağılım gösterir. Manisa Sardis ve Aydın Kalabak Tepesi'nde yapılan kazılardaki bulgulardan anlaşılacağı gibi Türkiye'nin batısında da Demir Çağı tabakalarında deve kalıntılarına rastlanmaktadır. Helenistik dönemden itibaren de yine sayı bakımından artış gösteren deve kalıntıları, İstanbul'dan Diyarbakır'a kadar uzanan bir coğrafyada dağılım izler. Bu dönemde, daha önceki çağlarda bulunan tek tük kemikler yerine bütün veya bütünleştirilebilen iskeletlere rastlanır. Deve kalıntısı bakımından önemli bir mevki olan Lidar Höyük'te, Helenistik, Roma ve Ortaçağ dönemlerine de ait bir çok deve kemiği bulunmuştur. Aynı zamanda İstanbul Yenikapı liman kazılarında da üzerinde kesim izleri bulunan deve kemiklerinin çıkarıldığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra döneme ait kazıların az olmasından dolayı Türkiye'de Osmanlı Dönemi'ne ait deve kemiklerinin bulunduğu tek yerleşim yeri, Kırşehir ili sınırları içerisinde bulunan Kaman-Kalehöyük'tür. Canan Çakırlar'ın aktardığına göre, deve kemiklerini türlerine ayırırken metrik yöntem kullanan Hongo tarafından, bulunan on dokuz deve kemiğinin arasında en az birer tane çift hörgüçlü ve melez deve olduğu ileri sürülmüştür. Derin bir geçmişe sahip olan devecilik kültürünün, Anadolu ve Mezopotamya'da da önemli bir yeri vardır. Her iki deve türü ve melezler tarih boyunca bu coğrafyalarda bir araya getirilmiş ve buradan önce Avrupa'ya sonra da dünyaya yayılmışlardır (Çakırlar, 2016: 76, 77, 78, 79). Anadolu coğrafyası bu kültürün yayılması açısından bir köprü niteliği taşımaktadır.

Anadolu'daki devecilik kültürünün iki farklı kolu vardır. Bu kollardan birini kültürel etkileşimi sağlayan kervan taşımacılığı oluştururken diğerini Yörüklerin gündelik yaşamının bir parçası olan develer oluşturmaktadır. Anadolu'ya konar göçer yaşamın bir parçası olarak Orta Asya'dan getirilmiş olan devecilik kültürü bu coğrafyada hem kervan ticareti yoluyla devam etmiş hem de göçebe yaşam tarzını devam ettiren insanların kendi eşyalarını taşımak için kullandıkları bir kültür oluşturmuştur (Ertürk ve Şanlı, 2017: 66). Bu kültür elbette ki Yörük/Türkmen kültürüdür. Ögel'in belirttiği üzere, geçmişte hayvancılıkla uğraşan göçebe toplumlar kendilerine has kültür ve uygarlıklara sahiptiler (Ögel, 2000a: 39). Bu kültür içerisinde özellikle at, koyun ve deve yetiştiriciliği bakımından tanınan Türkmenler, tarihsel süreç içinde Anadolu'ya gelerek burada da yirminci yüzyılın başlarına kadar konar göçer yaşam biçimine ve hayvan yetiştiriciliğine devam etmişlerdir (Çalışkan, 2010: 12).

11. yüzyılda Anadolu'yu fetheden Türkler için bu coğrafya hem yerleşik hem de göçebe yaşama elverişli bir bölgedir. Bundan ötürü Anadolu'ya gelen Türk boylarının kimisi toprağa yerleşirken kimisi de yarı göçebe bir hayat sürmeyi tercih etmiştir. Ancak Anadolu'nun göçebe hayat yaşayanlarla tanışması esas olarak Türkmen göçlerine dayanmaktadır. Türkmenlerin Anadolu'ya gelişi ise, 1071 Malazgirt Savaşı itibariyle başlayan ve aralıklarla 13. yüzyılın son çeyreğine kadar devam eden göçlerle gerçekleşmiştir (Çalışkan, 2016: 78).

Anadolu coğrafyasında göçebe veya yarı göçebe yaşam biçimini sürdüren toplulukların en gözde bölgelerinden biri Batı Anadolu olmuştur. Ertürk'ün de ifade ettiği şekilde bu bölgedeki devecilik ve deve kültürü çok köklü bir tarihe sahiptir. Aynı zamanda bu iki kültürün bölgede birbiriyle bütünleşmiş olduğu görülmektedir. Göçebe yaşam tarzına sahip olan Yörükler için vazgeçilmez bir unsur olan devenin (Ertürk ve Şanlı, 2017: 106) Batı Anadolu'daki varlığı, bölgenin sosyokültürel ve ekonomik yapısını şekillendirmiş ve bu bağlamda önem kazanmıştır.

Çalışkan'ın Karadağ'dan aktardığına göre, geçmişte ulaşım ve taşımacılık konusunda önemli bir işleve sahip olan develer, büyük değer taşımakta ve yaygın olarak beslenmekteydi (Çalışkan, 2010: 17). Bu işlevleri sayesinde varlığını tarih boyunca sürdürmüş olan deve, konar göçer toplumlar tarafından onlara ait eşyaları taşımak amacıyla kullanılmıştır. Aynı zamanda kervancılık döneminde ticaret ve nakliyecilikle uğraşan kişiler tarafından kullanılan develer vazgeçilmez bir araç niteliği taşımaktaydı. Zaman içinde, farklı kültürleri bir araya getiren kervan ticaretinin temel unsuru haline gelen develer, ekonomik artı bir değer olmanın ötesinde bizzat ekonomik değeri oluşturan üretim araçları konumuna gelmişlerdir (Ertürk ve Şanlı, 2017: 106). Geleneksel üretim biçimlerinde oldukça fonksiyonel olan develer, teknolojik gelişmelerin yarattığı birtakım dönüşümler sonucunda işlevini yitirmeye başlamıştır (Ertürk ve Demir, 2016: 161). Araba gibi motorlu taşıtların kullanılmaya başlaması bu hususta son derece etkili olmuştur (Anaç, 2016: 99).

Develerin işlevini yitirmesinde rol oynayan bir diğer etken ise Batı Anadolu'daki kervan yolları üzerinde inşa edilen demiryollarıdır. 18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de ortaya çıkan Sanayi Devrimi, İngiltere endüstrisine ivme kazandırmıştır. İngiliz ekonomisinin büyümesine olanak sağlayan bu endüstriyel devrim dünyadaki ekonomik işleyişi de kısa bir süre içinde etkisi altına almıştır. Tezel'in de ifade ettiği gibi, bu süreç içerisinde, kapitalist dünya pazarındaki iktisadi ilişkileri yaygınlaşmaya ve derinleşmeye başlayan İngiltere için Osmanlı İmparatorluğu yeni bir önem kazanmıştır. 1838'de Osmanlı ile İngiltere arasında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması, Osmanlı'nın kapitalist

ekonomiyle bütünleşmesinin önemli bir ayağını oluşturmuştur. Bunun hemen ardından Fransa ve diğer Avrupa devletleriyle de imzalanan benzer anlaşmalar ile Osmanlı ekonomisi, İngiltere'nin beraberinde bütün Avrupa'daki endüstri birikimi için açık bir pazar durumuna gelmiştir (Tezel, 1994: 63, 66). Bu anlaşmaların yanı sıra, 19. yüzyılın ikinci yarısının başlarında demiryolu inşası konusunda yabancı sermayeye imtiyazlar tanınması ve 1854'te Kırım Savaşı esnasında başlayan dış borçlanma süreci Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ticareti açısından en önemli dönüm noktalarıdır (Pamuk, 1993: 164).

Osmanlı pazarlarına ulaşma bakımından hukuki bir engeli kalmayan Avrupa, son derece meşakkatli olan ulaşım probleminin çözümü için demiryolu yapımı fikrini ileri sürmüştür. Nitekim develerle gerçekleştirilen ulaşımın maliyeti oldukça fazlaydı (Baskıcı, 2005: 9). Bunun üzerine ticaret ağı ve ulaşım sistemi hususunda dünya çapında büyük gelişmeler ve değişimlerin yaşandığı bu dönemde (Çalışkan, 2010: 46), Ege'nin zengin tarım ve hammadde kaynaklarının Avrupa'ya aktarılması amacı ile Endüstri Devrimi'nin önemli sembollerinden biri olan demiryolları Osmanlı topraklarına İzmir üzerinden giriş yapmıştır. Nitekim Anadolu'da inşa edilen ilk demiryolu hattı, İzmir-Aydın hattıdır (Can, 2000: 44). Bu hattın imtiyazı için 1855 yılında İzmirli Robert Wilkin ve ortakları başvuruda bulunmuşlardır. Başvurunun Meclis-i Mahsus'ta görüşülmesi üzerine 23 Eylül 1856 tarihli bir fermanla inşaatın imtiyazı bu gruba verilmiştir. Böylece Osmanlı Devleti'nin de büyük desteğini alan demiryolu şirketi imtiyaz süresinin dolmasına bir gün kala, yani 22 Eylül 1858'de Punta (Alsancak)'ta dualar eşliğinde gerçekleştirilen büyük bir törenle inşaata başlamıştır. İnşaat sürecinin başlamasıyla birlikte yabancılar Büyük Menderes havzasında toprak satın almaya başladı. 1866 yılında yabancılara toprak/taşınmaz mal edinme hakkının tanınması ile de toprak satışı serbest bırakılmış ve bunun sonucunda toprakların el değiştirmesi hızlanmıştır. Bu gelişmelerin ardından demiryollarının bölge tarımına ve ticaretine büyük katkı sağlayacağını öngören İngilizler de toprak satın almaya başlayarak bereketli Menderes havzasındaki toprak çoğunluğunu ele geçirmişlerdir (Yapucu, 2006: 120, 122).

Demiryollarının etkisi ile bölgede tarımsal ürünlerin ihracatında adeta bir patlama meydana gelmiştir. İhracata yönelik tarımsal üretim ve değişen taşımacılık sistemi, Menderes vadisinde yeni bir dönemin başladığı anlamına geliyordu (Çalışkan, 2010: 47). Kuşkusuz demiryolları inşasının başlamasından itibaren bölgenin sosyal ve ekonomik yaşamında önemli değişimler meydana gelmiştir. Geleneksel kervan yollarına paralel bir şekilde uzanan demiryollarının ilk önemli etkisi kervanlar üzerinde olmuştur (Quataert, 2004: 940'tan akt. Çalışkan, 2016, 90). 1861 yılından itibaren tehlikenin farkına varan

kervancılar, Aydın dağlarından gelen deve kervanlarının konakladığı bir yer olan Kozpınar'a istasyon yapılması üzerine bir isyan başlattılar. İzmir-Kozpınar-Aydın arasına develerini tek sıra halinde dizerek bir protesto eylemi gerçekleştiren kervancılar, Kozpınar'a kadar mal taşımalarına izin verilmesi sonucu yatıştırılabilmişlerdir. Ancak kolay kolay bu sisteme teslim olma niyeti bulunmayan ve demiryolu şirketi ile kıyasıya bir rekabet içinde olan kervancılar, nakliye ücretlerini düşürerek İzmir'den Aydın'a kadar taşımacılık yapmaya devam ettiler (Yapucu, 2006: 129). Çalışkan'ın Quataert'ten aktardığına göre demiryollarının işletilmeye başlamasıyla deve kervanları ile yapılan geleneksel taşımacılık bir anda yok olmamıştır. Bazı coğrafi koşullara bağlı olarak kervanlar bir süre daha varlıklarını idame ettirmeyi başardılar. Zira şube hatlarının olmadığı durumlarda, malların ana hatlara getirilmesi için yine hayvan taşımacılığına ihtiyaç duyulmaktaydı (Çalışkan, 2016: 91). İhraç edilecek tarım ürünlerinin asıl hedef olan İzmir limanına ulaşabilmesi için öncelikle demiryollarına ulaştırılması gerekmekteydi. Bu ulaşım da ancak deve kervanları ile mümkündü, zira bölgedeki kırsal yerleşmelerde geleneksel yollarla üretim yapan üreticilerin mallarını demiryolu istasyonuna götürmesi develer olmadan imkansızdı. Bu bakımdan başlangıçta demiryolları ile çatışan kervanlar, yeni ulaşım sistemiyle bütünleşerek bir nevi bu sistemin tamamlayıcısı haline geldi (Kıray, 1998: 34; Yapucu, 2006: 194). Nitekim Çalışkan'ın Aktüre'den aktardığı üzere, İzmir-Aydın demiryolunun Aydın'a kadar olan bölümünün açılışından itibaren tren istasyonları ile üretim ve yerleşme merkezleri arasında ulaşımı sağlamak amacıyla kısa kervan yollarının geliştiği görülmektedir. Bu süreçte ihtiyaç duyulan hayvan sayısı artmış olsa dahi demiryolları inşa edilmeden evvel üretim bölgeleri ile limanlar arasında iş gören kervanların çalışma alanları demiryollarının kurulmasıyla birlikte, üretim bölgeleri ile istasyonlar arasında sınırlanmıştır. Dolayısıyla Ege bölgesinde kervanlara olan gereksinim büyük ölçüde azalmıştır. Yine de 19. yüzyıl sonrasında Batı Anadolu'da demiryollarının egemen olduğu çevrelerde develer ile sınırlı alanlarda yapılan taşımacılık, demiryolları şebekesinin dışında kalan yerlerde sürdürülmeye devam etmiştir. Hatta yakın geçmişte Batı Anadolu'da kısa mesafeler arasında taşımacılık yapan küçük deve kervanları varlığını sürdürmekteydi (Çalışkan, 2010: 51-52). Ancak günümüzde bu kervanlara rastlanmamaktadır.

Yaşanan teknolojik gelişmeler sonrasında motorlu araçları kullanmaya başlayan yarı göçebe topluluklar sahip oldukları deve sayısında küçülmeye gitmişlerdir. Dolayısıyla nakliye işlerinde de deve yerine motorlu taşıtlar kullanılmaya başlamıştır (Begiç ve Akpınarlı, 2016: 491). Çalışkan'ın Özbeyaz ve Gönüllü'den aktardığına göre, zamanla kervanların ve develerden yararlanılan geleneksel taşımacılığın önemini yitirmesi

sebebiyle Anadolu'da deve sayısında hızlı bir düşüş meydana gelmiştir. Türkiye'de 1935 yılında toplam 118.647 deve bulunmaktayken 1980 yılına gelindiğinde bu sayının 12.000'e düştüğü görülmektedir. Bu zaman aralığında deve sayısı sürekli bir düşüş yaşamıştır. Bu düşüşte etkili olan sebeplerden biri de Antalya çevresindeki göçebe Yörüklerin yerleşik hayata geçmeleridir (Çalışkan, 2010: 18). Tarihsel süreç içinde Anadolu'da hem Selçuklu hem Osmanlı hem de Cumhuriyet dönemlerinde konargöçer toplulukların yerleşik düzene geçmeleri hususunda çeşitli iskân politikaları yürütülmüştür (Arslan, 2001: 230). Bu dönemlerden itibaren süregelen zaman içerisinde Batı Anadolu çevresindeki konar göçer Yörüklerin bir kısmı koşullar gereği kendiliğinden yerleşik hayata geçmişken on dokuzuncu yüzyıl sonlarında bu konuda hâlâ direniş gösteren yarı göçebe topluluklar da bulunmaktaydı. Ancak son yarım asır içinde çeşitli nedenlerle aşiretlerin iskanı hızlanmış ve göçebe hayvancılıktan yerleşik tarıma geçişe meyledilmiştir. Bu durum Cumhuriyet'in ilanından sonraki yıllarda daha da kuvvetlenmiştir (Göney, 1975: 554; Çalışkan, 2016: 83) Dolayısıyla iskân politikalarının dayatması sonucunda yerleşik hayata geçen Yörüklerin yeni yaşam biçimine uyum sağlamakta zorlandıkları düşünülmektedir. Bu adaptasyon döneminde değerlerine sahip çıkmaya özen gösteren Yörükler tarafından, kültürel olarak özel bir öneme sahip olan deve güreşi etkinlikleri zamanla seyirlik bir eğlenceye dönüştürülmüştür (Çalışkan, 2010: 45). İşlevlerinin azalması sonucunda eskiden insanların günlük yaşamının merkezinde olan devenin konumu güreşlerle yeniden belirlenmiştir. Esasen kökeni daha eskilere dayanan ve kervancılık döneminde de mevcut olan deve güreştirme olgusu, develere olan ihtiyacın azalmasıyla daha da yaygınlık kazanmıştır. Bunun sonucunda daha önceleri taşımacılıkta kullanılan develer, varlıklarını güreş devesi olarak devam ettirmişlerdir (Ertürk ve Demir, 2016: 161).

Anadolu'da develerin ilk olarak ne zaman güreştirilmeye başlandığı ve güreş deveciliğinin hangi tarihte yaygınlık kazandığı hakkında net bir bilgi yoktur (Ertürk ve Demir, 2016: 162). Ancak hayvancılığa dayalı yaşam biçimine sahip olmalarından dolayı hayvanlara ve onların dövüşlerine meraklı olan Türkmenlerin tarihsel bir süreç içerisinde Anadolu'ya göç ederek (Çalışkan, 2010: 31) bu kültürü bu coğrafyaya taşıdıkları düşünülmektedir. Bu hususstaki fikirlerini Bahaeddin Ögel de şu şekilde ifade etmiştir: "*Bilindiği üzere deve yetiştirme Türklerin geniş bilgi ve tecrübe alanı idi. Orta Asya'da olsun, Anadolu'da olsun, kervanların develerini Türkler temin ederlerdi. Anadolu'daki deve güreşleri de bu eski geleneğin bir uzantısıdır*." (Ögel, 2000b: 445). Ancak Anadolu'da deve güreşlerinin bilinen ilk örnekleri Türklerin Anadolu'ya göçlerinden en az 400 yıl sonraya aittir. Nitekim 17. yüzyılın ünlü seyyahı Evliya Çelebi'nin Van'da tanıklık ettiği deve güreşi haricinde, bilinen en eski örnekler 19. yüzyıla tarihlenmektedir. Ege Bölgesi'nde tespit

edilen ve 19. yüzyılın ilk yarısına ait olan bu örnekler deve güreşlerinin bu bölgede yaygınlık kazanmaya başladığını ortaya koymaktadır. Batı Anadolu'daki Yörük kültürüne dayalı zengin deve varlığı güreşlerin bu bölgede benimsenmesini ve yaygınlaşmasını sağlayan faktörlerin başında gelir. Yörüklerin günlük yaşamında oldukça önemli bir yeri olan develer, geleneksel taşımacılık işinde yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bu taşımacılık işlerinin yapıldığı güzergâhların Yörük kültürü ile kesiştiği yerler aynı zamanda Anadolu'da deve güreşlerinin benimsendiği ve yaygınlık kazandığı çevrelerdir. Ancak deve varlığına sahip olan Türkmenlerin var olduğu her bölgede deve güreşleri yaygınlaşmamıştır. Deve güreşlerinin Batı Anadolu'da yaygınlaşmasına etki eden önemli faktörlerden biri de demiryolları inşasıyla birlikte bölgedeki ulaşım sisteminde meydana gelen değişimlerdir. Bu değişimler neticesinde demiryolu şirketleriyle rekabete giren kervancıların çalışma alanları, kervan yollarının işlevini yitirmeye başlamasıyla kısıtlanmıştır. Dolayısıyla eskisi gibi iş göremeyen kervancıların boş zamanlarının artması güreşler için uygun bir ortam hazırlamıştır. Bununla birlikte mola yerlerinde başlayan deve güreşleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Kervan yollarını olumsuz şekilde etkileyen demiryolları deve güreşlerinin yaygınlaşmasında olumlu bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim demiryollarının kurulmasıyla Ege bölgesi ekonomik, toplumsal, demografik ve kültürel yapı bakımından hızlı bir değişim süreci içine girmiştir. Bu dönemde yerleşik hayata geçişleri hızlanan Yörüklerin bölgedeki yerleşmeler çevresinde kültürel bakımdan etkileri artmıştır. Aynı zamanda önceleri güreş düzenlenen yerlere yürütülerek götürülen develerin uzak mesafelere ulaşımı demiryolları sayesinde kolaylaşmıştır. Bu bağlamda demiryolu güzergâhlarına bağlı olarak deve güreşi organizasyonları daha geniş bir alana yayılış göstermiştir (Çalışkan, 2016: 47, 48, 66, 95, 96).

Anadolu'nun geçmişteki toplumsal kültürel yaşamına ışık tutan Osmanlı minyatür sanatı bu coğrafyada devenin kullanım alanlarına ilişkin önemli detaylar sunmaktadır. Ancak deve tasvirlerinin görüldüğü ya da çeşitli hayvan dövüşlerinin betimlendiği eserler arasında deve güreşleri ile ilgili herhangi bir tasvir bulunmamaktadır (Çalışkan, 2016: 48). Örneğin, Osmanlı padişahı olan III. Ahmet'in dört oğlunun 1720 yılında yapılan sünnet düğününü anlatan Surnâme-i Vehbî adlı eser içerisinde yer verilen minyatürler arasında şenlikte kullanılan develer tasvir edilmişken deve güreşlerine dair hiçbir tasvire yer verilmemiştir. Aynı zamanda Evliya Çelebi'nin (17. yüzyıl), Nevruz gününde Van'da özellikle mandaların ve atların yanı sıra develerin ve koçların da dövüştürüldüğünü adeta ilginç bir bilgi veriyormuşçasına aktarması ve deve güreşlerine ilişkin Van haricinde Anadolu'nun hiçbir yerleşim yerinden bilgi vermemesi deve güreşlerinin bu yüzyıllarda yaygınlaşmadığının bir kanıtıdır. Bununla birlikte 17. ve 19. asırlar arasında Anadolu'daki

toplum ve kültür hayatına yönelik önemli bilgiler sunan araştırmacıların ve gezginlerin kaynaklarında da deve güreşleriyle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bu süreçlerde yaygın olmayan örnekler şeklinde sürdürüldüğü düşünülen deve güreşleri 19. yüzyılda yaygın bir şenlik ve eğlenceye dönüşmüştür (Çalışkan, 2010: 26, 31).

Anadolu coğrafyasındaki deve güreşleri ile ilgili elde edilen en eski bilgi II. Mahmut döneminde yük çekmek için kullanılan develere güreş için el konulması hadisesidir. O dönemin mahkeme kayıtlarına geçen bu hadise XIX. yüzyılın ilk yarısında deve güreştirme olayının varlığını göstermektedir. Hadisenin gerçekleşmiş olduğu Tire, Osmanlı döneminde konumu bakımından kervan güzergâhları üzerinde bulunmaktaydı. Dolayısıyla ticaret merkezlerine giderken Tire'deki kervansaraylarda konaklayan deveciler, kendi aralarında eğlence amacıyla develerini güreştirmişlerdir. Deveciler arasında rekabet havası yaratan bu güreşler, aynı zamanda bir statü göstergesine de dönüşmüştür (Ertürk ve Demir, 2016: 162-163).

Göçebe Yörükler için oldukça özel bir öneme sahip olan göç olayı sırasında yapılan çeşitli eylemlerle göçmekte olan obanın ihtişamı sergilenirdi. Bu eylemlerden birisi olan develerin süslenmesi işi, prestij bakımından develerin önemini ortaya koymaktadır. (Çalışkan, 2010: 12) Yörükler için büyük bir manevi anlam taşıyan develerin süslenmesi, bakımlarının iyi yapılması, tüylerinin güzel görünmesi ve gösterişli durması bir gurur kaynağı olarak kabul edilmektedir (Ertürk ve Şanlı, 2017: 23-24). Aynı zamanda göç sırasında kervanın başına bir erkek devenin konulması durumu da göç eden obanın statüsünü gösteren sosyal bir mesaj olarak algılanmaktadır (Kılıçkıran, 1987: 125'ten akt. Ertürk ve Demir, 2016: 163). Bu bağlamda güreştirilen develer de statü sembolü olarak görülmüştür. Ertürk ve Şanlı'nın verdiği bilgilere göre, güreş devesi ile sürekli farklı yerlere güreşe gitme ve daha kalabalık bir izleyici topluluğu içinde deveyi sahaya çıkararak daha fazla sosyal alan sağlama durumu göz önünde bulundurulduğunda ün açısından da güreş devesinin oldukça fonksiyonel olduğu değerlendirilebilir (Ertürk ve Şanlı, 2017: 37-38) Tüm bunlar ele alındığında develerin güreştirilmesi durumunun da aslında statüsel bir rekabete dayalı olarak ortaya çıkmış olduğu düşünülmektedir.

Anadolu'da organizasyon şeklinde gerçekleştirilen ilk deve güreşi örneklerine İhsan Yakut ve Rauf Beyru'nun eserlerinde rastlanmaktadır. Bu bağlamda Yakut'un Latif Sansür'ün bir yazısından aktardığına göre, Anadolu'da organizasyon şeklinde yapılan deve güreşlerinin ilki, 200 yılı aşkın bir süre önce, Aydın ilinin Germencik ilçesine bağlı Hıdırbeyli köyünde düzenlenmiştir (Yakut, 2009: 32). Bunun yanı sıra Beyru'nun da 1826 yılına ait bir gazete haberinden aktardığı üzere, Meles çayı yakınlarında bulunan ve zengin bir Türk'e ait olan geniş bir bahçede deve güreşleri düzenlenmiştir. Büyük bir ilgi

gören bu güreş organizasyonuna çeşitli toplumlardan on binin üzerinde kentli katılım sağlamıştır (Beyru, 2000: 279). Deve güreşlerinin bilinen ilk örneklerinin hemen ardından belirgin olarak Batı Anadolu'da yaygınlaşma göstermesi ve benimsenerek kalıcı hale gelmesi bu bölgede deve güreşleriyle eğlenen ve deve güreştirmeyi seven insanların yaşaması ile doğru orantılıdır (Çalışkan, 2016: 61, 65).

Deve güreşleri kervan taşımacılığının işlevini yitirmeye başladığı dönemlerden sonra yaygınlaşmış olsa da aslında develerin taşımacılık işlevlerini yerine getirdikleri dönemde başlamıştır (Ertürk ve Şanlı, 2017: 22). Deve güreşleri Türk kültürünün Orta Asya çevresinde şekillenen bir gelenek olmasına rağmen Anadolu'da 19. yüzyıl ve sonrasında yaygın bir eğlence formatına dönüşmüştür (Çalışkan, 2010: 31). Türk insanının develerin birbiriyle boğuşmasını kendi güreşlerine benzetmesiyle Yörük kültüründen getirdiği bu kültürel ögeyi günümüze kadar taşımıştır. Türkmen kültürünün bir parçası durumunda olan devecilik günümüzdeki varlığını deve güreşleri üzerinden sürdürmektedir. Dolayısıyla geçmişte günlük yaşamda aktif bir şekilde çeşitli fonksiyonlarından yararlanabilmek adına yetiştirilen develer, güreşlerin yaygınlık kazanmasıyla güreştirilmek için yetiştirilmeye başlanmıştır (Ertürk ve Şanlı, 2017: 24, 103). Türkiye'de Yörüklerin yerleşik yaşama geçmesi ve kervan yollarının ortadan kalkmaya başlaması ile ciddi anlamda düşüş yaşayan deve varlığı, deve güreşlerine olan ilginin artması sonucunda tekrar artış göstermeye başlamıştır. Nitekim 1996 yılından itibaren sürekli bir düşüş halinde olan deve sayısı, 2006 yılında 1.004'e yükselmiş olup (Çalışkan, 2010: 18) daha sonra 2010 yılından itibaren 2018 yılına kadar düzenli bir şekilde artmaya devam etmiştir. Örneğin, 2017 yılında 1.703 adet olan deve varlığı, 2018 yılında %3 diliminde artarak 1.708'e yükselmiştir (TÜİK, Hayvansal Üretim İstatistikleri, 2018). 2019 yılında ise bir önceki yıla oranla deve sayısında bir azalma görülmektedir. TÜİK verilerine göre (Hayvansal Üretim İstatistikleri, 2019), her ne kadar bu sayı 1708'den 1651'e gerilemiş olsa da güreşlere ilginin artmasıyla günümüzde hem hobi olarak hem de prestij sağlama amacıyla beslenen deve sayısının daha da artacağı düşünülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇANAKKALE'DE DEVECİLİK

Devecilik geçmişten günümüze kadar uzanan değerli bir kültür mirasıdır. Pehlivan deveye sahip deveciler genellikle bunun atalarından kalma bir gelenek ve hobi olduğunu belirtmektedirler. Aynı zamanda Yörük geleneği olduğu bilinen deveciliğin kolay bir uğraş olmadığı ve içten gelerek yapılması gerektiği de deveciler tarafından savunulmaktadır. Devecilerin bu geleneği sürdürmelerindeki amaç ise, bu kültürü gelecek nesillere aktarabilmektir (KK7, KK8, KK10, KK18). Deve güreşleri de günümüzde bu amacı gerçekleştirebilmenin tek yolu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yöre devecilerine genellikle ailelerinin mirası olan deve güreşi kültürü, yaklaşık 200 yıldır Çanakkale ve çevresinde varlığını sürdürmektedir. Geçmişte Çimenlik Kalesi'nde yapılan Çanakkale deve güreşleri daha sonradan ilçe ve köylerde yapılmaya başlamıştır. Maddi gelir anlamında pek fazla kazanç sağlamayan devecilik para kazanmak ya da kâr elde etmek amacıyla yapılmaz. Devecilik genellikle tanınmak ve itibar kazanmak bakımından önemlidir. Zira namlı devesi olan bir deveci neredeyse tüm bölge halkı tarafından tanınmaktadır. Ancak nam, itibar ve prestij unsuru olarak kabul edilen deveciliğin sadece bu amaçla yapılabilmesi söz konusu değildir. Nitekim bir deve sahibinin öncelikle develeri seviyor olması gereklidir. Develeri sevmediği anlaşılan bir kişi deveciler camiası tarafından dışlanır. Develeri kendi çocuklarından, aile bireylerinden ayrı tutmayan deveciler bu hayvanlara herhangi bir kötü muamelede bulunulmasına da sert bir şekilde karşı çıkmaktadır. Bölgedeki herhangi bir deveci tarafından böyle bir eylem gerçekleştirilmesi halinde o deveciye kin güdülür (KK8, KK9, KK12, KK17, KK24).

Develerine yoğun bir sevgi besleyen deve sahipleri bu hayvanlarla bir nevi gönül bağı da kurabilmektedir. Çok duygusal bir şekilde devesine bağlı olan deveciler kendilerinden ve ailelerinden fazla ilgilendikleri bu hayvanların başına herhangi kötü bir şey gelmesi durumunda derinden üzülürler. Hatta bazı deveciler, bu hayvanları satmaya veya kestirmeye dahi kıyamaz (KK18, KK19, KK24). Bu hususla ilgili, görüşmemiz esnasında Deveci Ahmet Öztürk şöyle bir anısını aktarmıştır: "*Çok duygusal olarak bağlanan arkadaşlarımız var deveye. Mesela bizim bir arkadaşımız vardı, ailevi sorunlardan ötürü devesini satmak zorunda kaldı ve hüngür hüngür ağladı*." (KK24).

Devecilik Akdeniz'den Çanakkale'ye uzanan büyük bir camiadır. Bu camiada devecilerin tümü tanışmasa dahi birbirlerinin develerini tanırlar. Çanakkale Bölgesi'ndeki deveciler hem kendi aralarında hem de diğer yörelerdeki devecilerle büyük bir dostluk

zincirine sahiptir. Birbirlerinin derdine, üzüntüsüne, sevincine her daim ortak olurlar. Çanakkale'deki devecilerin hepsi birbiriyle arkadaştır. Aralarında ufak tefek tartışmalar olsa bile kesinlikle kavga etmezler. Bu bölgedeki deveciler maddi ve manevi anlamda birbirlerine sahip çıkmaktadır. Devecilik kültürünü en güzel şekilde yaşatmak ve geleceğe aktarmak amacında olan bu kişiler arasındaki ilişki tamamen saygı çerçevesi içerisindedir (KK11, KK17, KK18, KK19, KK20).

Geçmişte bu bölgede yük taşımacılığı, ulaşım gibi amaçlarla kullanılan deve günümüzde bir eğlence ve zevk hayvanına dönüşmüştür. Nitekim bugün Çanakkale'de bulunan erkek develerin hepsi güreşlere yönelik yetiştirilmektedir. Bölgedeki devecilerin birçoğunun sahip olduğu deve sayısı 1 veya 2'dir. Ancak 4-5 tane veya daha çok deve besleyebilen deveciler de mevcuttur. Bunlar devecilik camiasında "ağa" olarak kabul edilmektedir (KK8, KK20).

Bölgede devecilik ile uğraşan kadınlar da mevcuttur. Kadın deveciler cinsiyet ayrımı gözetmeksizin bölgedeki tüm etkinliklere katılabilmektedir. Çanakkale bölgesindeki deveciler camiasında kadın deveciler "bacı" olarak görülmektedir. Bu nedenle art niyetli bir düşünce veya yaklaşım asla söz konusu olmamaktadır. Zira yanlış bir tavır takınan bir deveci olacak olursa camia o kişiyi dışlayarak tepkisini belli etmektedir (KK7, KK11).

Bölge genelindeki pehlivan develerin çoğu Tülü olarak adlandırılan melez develerdir. Tülü develer, buhur (çift hörgüçlü) erkek deve ile yoz (tek hörgüçlü) dişi devenin çiftleştirilmesinden meydana gelir. Bunun haricinde daha farklı deve cinsleri de bulunmaktadır (KK18, KK19, KK20, KK24). Çanakkale Bölgesi'nde develer cinslerine göre şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

Buhur: Çift hörgüçlü erkek devedir. Develerin asıl babası ve atası buhurdur. Çanakkale Bölgesi'nde bulunmamaktadır (KK17, KK18, KK19, KK20, KK24).

Yoz: Tek hörgüçlü ve tüysüzdür. Dişi ve erkek yoz devenin çiftleşmesiyle oluşur. Lök cinsinin atası olarak bilinir. Bölgedeki bazı deveciler tarafından "Boz" şeklinde de adlandırılabilmektedir (KK11, KK17, KK18, KK19).

Tülü: En asil ve en güçlü devedir. Güreş devesi olarak en çok tercih edilen deve tülü cinsidir. Oldukça tüylü bir yapıya sahiptir (KK11, KK17, KK18, KK19, KK24).

Lök: Babası tülü, annesi yoz olan develerdir. Lök cinsi devenin anatomik yapısından dolayı dili uzundur. Bu nedenle deve dilini şişirip tulum yaparak ağzından dışarı sarkıtır. Fiziksel yapısından ötürü pek beğenilmez. Güreş performansı çok iyi olan bazı lök cinsi develer olsa da birçoğu güreş esnasında kaçmakta veya iyi

güreşmemektedir. Bu nedenle bu deve cinsi bölgedeki deveciler tarafından pek makbul görülmez (KK17, KK18, KK19, KK24).

Kükürt: Babası tülü, annesi lök olan develerdir. Lök cinsine göre biraz daha asil bir devedir. Tüysüzdür (KK17).

Car: Erkek buhur deve ile dişi tülü devenin çiftleşmesinden oluşur (KK17).

Kırık: Hem babası hem de annesi tülü olan deve cinsidir. Tülü ırkından olan kırıklar da tüylü bir yapıya sahiptir. Kırık devenin boyun bölgesindeki sakal kısmının arasında bir boşluk vardır. Bu boşluktan sonra sakal devam eder. Sakalındaki kırıklıktan dolayı bu develer "kırık" olarak adlandırılmaktadır (KK19, KK20).

Nacır: Bu develerin de anne ve babaları tülü cinsindendir (KK20).

Çanakkale'deki deveciler tarafından dişi develere "kancık" ve "maya" denir. Bu develer de türlerine göre adlandırılmaktadır. Örneğin, tülü devenin dişisine "tülü maya" ya da "maya tülüsü", yoz devenin dişisine "yoz kancık", lök devenin dişisine de "lök kancık" denilmektedir (KK17, KK19). Günümüzde deve güreşlerinin oldukça rağbet görmesi ve yaygınlaşması sonucunda Çanakkale Bölgesi'ndeki deve yetiştiriciliği de artmıştır. Bugün bu bölgede ortalama 250 güreş devesi bulunmaktadır (KK17, KK18, KK19).

2.1. Develerin Yetiştirilme Süreci

Çanakkale bölgesinde "buhur" (erkek deve) ile "yoz"un (dişi deve) çiftleştirilmesinden meydana gelen pehlivan deve üretimi söz konusu değildir. Bu nedenle bölgedeki pehlivan develerin geneli İran'dan getirtilmektedir. Yapılan deve ticaretlerinde İran'ı takip eden bir diğer ülke ise Afganistan'dır. Fakat Afganistan'dan gelen develer güreş konusunda yetersiz oldukları için bölge halkı tarafından pek tutulmamaktadır. Kızışma dönemine erken giren Afgan develeri, güreş sezonuna İran develerine oranla 100-200 kilo daha zayıf başlamaktadır. Bu da güreşlerde kaliteli bir performans göstermelerini engeller. Bu nedenle, çok iyi güreşen Afgan develeri olsa da bölgedeki pehlivan develerin anavatanı genellikle İran olarak bilinmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye sınırları içerisinde, Aytekin Kaya Çiftliği ve Anamur Türklerinin yaşadığı bölge gibi pehlivan deve üretimi yapılan sınırlı sayıda yerler de bulunmaktadır. Ancak Çanakkale yöresinde bulunan pehlivan develer arasında, Türkiye sınırları içerisinde yetişmiş bir deve yoktur. Ülke dışından getirtilen develer genellikle "tülü" cinsi olmaktadır. Pehlivan develerin en makbulü tülü olanlarıdır (KK8, KK9, KK10, KK18, KK24).

Deve alım satımı yapan kişilere deveciler arasında "cambaz" denir. Çanakkale'de 5-6 tane cambaz bulunmaktadır. Develerin yurtdışından getirilme işiyle de genellikle bu

kişiler ilgilenmektedir. Türkiye'deki cambazlar İran ve Afganistan'daki cambazlarla sürekli iletişim halindedir. Cambazlık ve deve yetiştiriciliği konusunda İran'ın ana merkezi Selmas'tır. Deve almak isteyen kişi bu isteğini cambaza bildirir. Bunun üzerine cambaz İran veya Afganistan'a giderek oradaki cambazların gösterdiği develerin güreşini izler ve beğendiği develeri alıp Türkiye'ye getirir. Alınacak devenin parasını deveyi satın alacak olan kişi öder. Aynı zamanda cambaz, deve getirdiği kişilerden komisyon alır. Deve başına alınan bu komisyonlar getirilen develerin cinsine, güreş stiline ve kalitesine göre değişir. Deve ne kadar iyiyse komisyon bedeli de o kadar artar. Bu bakımdan cambazlar her zaman en iyi develeri seçmeye özen gösterirler. Bir devenin vücudunda, onun güreş devesi olduğunu gösteren işaretler vardır. Özellikle devenin göğsünde ve arka budunda bulunan bir tutam tüy onun güreştiğinin en açık göstergesidir. Bununla birlikte devenin kirpiklerinde, kaşlarında, sakalında veya çenesinde de işaretler olabilmektedir. Develerin vücudundaki tüm bu işaretlere "nişan" adı verilmektedir. Develer satın alınmadan önce bu nişanlara da dikkat edilir. Cambazlar tarafından İran ve Afganistan'dan satın alınan develerin Türkiye sınırları içerisine sokulması kaçak yollarla gerçekleşmektedir. Bu bakımdan doğrudan Çanakkale bölgesi ve çevresine getirilemeyen develer kamyonlara yüklenerek önce Van'a götürülür, daha sonra bu taraflara getirilir (KK8, KK18, KK21, KK22).

Günümüzde güreş devesine yönelik talebin arttığını fark eden İranlı ve Afganistanlı cambazlar deve fiyatlarını ciddi oranda arttırmışlardır. Ayrıca Türkiye'deki cambazların deve başına komisyon alması da deve almak isteyen kişileri maddi anlamda zora sokmuştur. Bu nedenle komisyon ücreti ödemek istemeyen bazı kişiler bizzat İran'a giderek deve almaya başlamıştır. Ancak bir kişinin İran'a gidip deve getirebilmesi maddi durumuna bağlıdır. Maddi durumu buna elvermeyen kişiler ya İran'a gidip deve alacak olan bir tanıdığından yardım istemekte ya da arabuluculara başvurmaktadır. Arabulucular, İran'dan Türkiye'ye getirilen develeri sosyal medyada tanıtarak satmaya çalışan kişilerdir. Nitekim teknolojinin artmasıyla yaygınlaşan sosyal medya, deveciler, cambazlar ve arabulucular tarafından da aktif bir şekilde kullanılmaya başlamıştır. Bu durum deve alım satımlarını biraz daha kolaylaştırmıştır. Günümüzde sosyal medyada verilen ilanlarla güreş devesi alım satımı yapmak oldukça yaygındır. Bu ilanlarda devenin özellikleri, cinsi, güreş stili, yaşı vs. bilgiler verilmekte olup video aracılığıyla da nasıl güreştikleri aktarılmaktadır. Böylece satılığa çıkarılan develer hakkında bilgi edinen deveciler satıcı ile birebir iletişime geçerek de deve alabilmektedir (KK21, KK22). Günümüzde güreş develerinin fiyat yelpazesi çok geniştir. 20.000 TL'den başlayan bu fiyatlar 800.000 TL'ye kadar artmaktadır. Alınacak devenin güreş stili, cinsi, yenilgisinin olup olmaması ve yaşına

bağlı olarak fiyat aralığı değişir. Devecilik piyasasında makbul olarak kabul edilen develerin fiyatı daha fazladır. Günümüz şartlarında iyi bir güreş devesinin minimum fiyatı 200.000 Türk lirasıdır (KK18, KK21, KK22, KK24).

Çanakkale'de bulunan deveciler alacakları devenin yaşına dikkat etmektedir. Yaşlarına göre sınıflandırılan develer, 3 yaşına kadar "dorum / dom", 4-5 yaşından sonra "daylak", 7-8 yaşından sonra da "deve" olarak adlandırılırlar. 6-7 yaşına kadar azı dişi olmayan pehlivan develer, devecilerin tabiriyle "azıyı yardıktan" sonra gerçekten erkek olmaktadır. İnsanlardaki ergenlik aşaması gibi devenin azı dişinin çıkması da bir geçiş evresidir. Azı dişi çıkan devenin "erkek oldu" şeklinde ifade edilmesi, güreş kıvamına geldiği anlamını taşımaktadır (KK2, KK7, KK11, KK19).

Develerin yavruyken alınıp yetiştirilmesi uzun ve daha zor bir süreç olduğu için genellikle deveciler tarafından tercih edilen develer 4-5 yaş ve üstü olmaktadır. Deveciler alacakları deveyi güreş stiline göre tercih eder. Daylaklık dönemindeyken alınan develerin güreş stili belli değilse de alıştırma güreşleri yaptırılarak stili öğrenilir. Çanakkale'de daylağın küçüğü olan dorum bulunmamaktadır (KK19, KK22, KK24). Ancak dorumların yetiştirilme bilgisine de bölgedeki deveciler nispeten sahiptir. Develer doğduktan hemen sonra fiziksel yapılarının ayarlanması amacıyla kundaklama yapılır. Kundaklama işlemi, deve doğduğu anda koltuk altlarına pamuk veya bez konularak Yörük havudunun içine ayaklarının bağlanması şeklinde gerçekleştirilir. Develer doğdukları gün kundaklanmadıkları takdirde ayakları dirsek kısımlarından yamulur ve çapraz bir şekilde kalır. Oluşan bu yamukluğa deveciler arasında "süt eğrisi" denilmektedir. Kundaklanan deve bir gün boyunca bu şekilde yatar. Doğdukları andan itibaren vücutları çok çabuk soğuyan develerin kemik yapısı bir iki günde şekillenmeye başlar. Bunun yanı sıra yeni doğan bir devenin yanına kokulu (parfüm, kolonya, vb.) bir insan giremez. Şayet girilirse kokuya maruz kalan bu deve hemen ölür. Ayrıca 1 ile 5 yaş arasındaki dorum ve daylakların çok zayıf olmamalarına da özen gösterilir. Zira çok kilo verdikleri zaman bu hayvanların ayaklarında yine yamukluk meydana gelir (KK8, KK17, KK21).

Develerin yetiştirilme sürecinde dikkat edilmesi gereken belli dönemler vardır. Bunlardan biri devenin kızgınlık dönemi, bir diğeri de yozmaya (hayvanın cinsel kızgınlığının geçmesi) başladığı dönemdir. Zira bu dönemlerde dişiyi istediği ve ona ulaşamadığı için agresif olan develer sahiplerine zarar verebilirler (KK17, KK19, KK22). Develer her sene, "kızgınlık" olarak adlandırılan çiftleşme dönemine girmektedirler. Develerin kızgınlık dönemine girdiği hem fiziksel değişimlerinden hem de hal ve hareketlerinden anlaşılabilmektedir. Yaz dönemi boyunca tüysüz olan develerin kızgınlık dönemine girmeye başladıklarından itibaren tüyleri yeniden çıkmaya başlar. Bununla

birlikte ağızlarından köpük gelmesi, gürleme şeklinde bir ses çıkarmaları, diş gıcırdatmaları da develerin kızgınlık dönemine girdiğinin göstergesidir. Kızgınlık evresindeki bir deve bacaklarını eklem yerlerinden çapraz bir biçimde kırarak çiftleşme pozisyonu alır ve kuyruğuyla cinsel organına vurmak suretiyle dövünmeye başlar. Kızgınlık halinin başlangıcında günlük 15 kere cinsel organına vuran deve, 50'den fazla dövünmeye başladığı vakit tamamen kızmış demektir. Aynı zamanda kızgınlık dönemine giren bir devenin ense kısmındaki tümsek şeklinde bulunan et birikintisinden zift gibi siyah ve yoğun bir sıvı akar. Bu sıvının akmaya başlamasıyla birlikte deve keskin bir koku salgılamaya başlar. Bu reaksiyonlarının tümünü gösteren bir devenin tamamen kızmış olduğu rahatlıkla anlaşılır (KK17, KK18, KK19, KK22).

Develerin kızgınlık halleri yonca, yeşillik, patates, soğan ve elma gibi sulu besinler yedirerek geçirilir. Ayrıca devenin yeminin üzerine bir bardak tuz atılması da hayvanın susamasına ve bolca su içmesine sebep olur. Dolayısıyla bir anda 1.5 kova kadar su içen bir devenin idrar torbası dolar ve bundan ötürü ereksiyon olamayan deve yozar. Kızgınlık halinin giderilmesinin bir diğer yolu ise develerin çiftleştirilmesidir. Ancak pehlivan develer kızgınlık evresinde güreştikleri için devenin bir sağlık sorunu olmadığı sürece bu uygulamalara başvurulmaz. Nitekim kızgınlık hali geçen bir deve kati surette güreşmez (KK17, KK18, KK22, KK24).

2.1.1. Develerin Bakımı

Develerin bakımı ile genellikle deve sahiplerinin bizzat kendileri ilgilenir. Bununla birlikte aile bireyleri de develerin bakımında aktif bir rol oynayabilmektedir. Aynı zamanda deve sahibi maddi durumu iyiyse "savran" adı verilen bir bakıcı da tutabilmektedir. Bu durumlarda deveci, devesiyle yine ilgilenir; fakat deveyle esas haşır neşir olan savran olur. Savranlar belirli bir ücret karşılığında develerin beslenmesi, bakımı ve gezdirilmesinden sorumludur. Bunun yanı sıra, deve ile birlikte güreşlere gitmek, yularından çekerek deveyi güreş sahası içerisinde gezdirmek ve güreş esnasında devenin yanında olmak da savranın vazifelerindendir. Savranların, deve sahiplerinin bizzat kendilerinden aldıkları asgari ücret veya asgari ücretin biraz üstünde bir maaşları vardır. Aldıkları bu maaşın belirlenmesinde, bakılacak deve sayısı ve bu develere ne kadar süre bakacakları önemlidir. Örneğin, kış sezonunda develerin bakıma çok ihtiyacı olmaz. Bu durumda eğer savran yalnızca sezonluk tutulduysa çok fazla bir ücret verilmez; fakat yaz sezonu veya tüm sene için tutulduysa maaşı deve sayısına göre belirlenir. Savranların yanı sıra "çoramik" olarak adlandırılan kişiler de develerin bakımıyla ilgilenmektedir. Savranın küçüğü olarak nitelendirilen çoramikler genellikle deve sahibinin ailesinden olan veya yakından tanıdığı bir çocuktur. Nitekim çoramiklerin amacı, küçük yaşta deve

yetiştiriciliğini ve bakımını öğrenmektir. Dolayısıyla çoramiklere, savranlara ödendiği gibi belli bir maaş ödenmez (KK7, KK8, KK18, KK22, KK24).

Deve ile adeta evdeki bir çocuk gibi ilgilenilmektedir. Deveciler kendilerinden fazla develerini düşündüklerini, onlara özen gösterdiklerini, onları kendi çocuklarından dahi ayırmadıklarını dile getirmektedirler. Develere aynı zamanda bir sporcu edasıyla da bakılmaktadır. Develer yıl boyunca düzenli olarak antrenman ve güreş sezonuna hazırlık amaçlı gezdirilmektedir. Nitekim yaz sezonu boyunca bilfiil bakılan develerde, sürekli yiyip yatmalarından ötürü bir hamlama meydana gelir. Haliyle güreş sezonuna ham bir şekilde giren devede güreş esnasında şişme ve tıkanma oluşacağı için sezon öncesinde devenin bir sporcu misali antrenman yaparak forma girmesi gerekmektedir. Bu nedenle ağustos sonunda başlamak suretiyle tüm sezon boyunca develer yürütülür. Bu yürütme işlemi önce kısa mesafelerde gerçekleştirilirken daha sonra zamanla bu mesafeler arttırılmaktadır. Nitekim daha antrenman sürecine ısınmamışken bir anda uzun mesafe yürütülen develerde sezon öncesinde yorgunluk meydana gelmektedir. Bu da devenin güreş performansını olumsuz yönde etkiler. Develer için en makbul yürüme mesafesi gidiş ve geliş olarak temel alındığında toplam 2 kilometredir. Yürütüldükleri en uzun mesafe ise genellikle 4 kilometredir. Bu gezdirme süreleri hava durumuna göre değişkenlik göstermektedir. Örneğin, develer yaz döneminde her gün gezdirilmekteyken kış aylarında yağmurlu ve rüzgârlı havalarda gezdirilmemektedir. Özellikle lodoslu havalarda develer pek dışarı çıkarılmaz. Çünkü bu hava deveyi çarparak sersemletir. Havaların çok soğuk olduğu zamanlarda ise soğuk algınlığına yakalanmaması için devenin ağzına torba takılır ve öyle gezdirilir. Güreş öncesinde hazırlık olarak yaptırılan bu antrenmanlarla develerin şişmesi, tıkanması ve hamlaması önlenmektedir. Aynı zamanda bu idmanlar develerin güreşlere hazır olmaları bakımından da son derece önemlidir (KK1, KK10, KK18, KK19, KK22).

Yaz dönemi develer için tam anlamıyla bir bakım dönemidir. Güreş sezonu bittikten sonra mayıs ayının başında pehlivan develerin üzerindeki havutlar indirilir ve üzerlerinde sadece çulları bırakılır. Daha sonra çulları da alınan develer haziran ayında tamamen tüylerini döker. Bunun üzerine devenin sahibi veya savranı haziran ayının ilk haftasında çam katranı ile zeytinyağını kaynatır ve kaynamış olan yağı biraz soğumaya bıraktıktan sonra keçe veya fırça yardımıyla deveye sürer. Ancak bu işlem sırasında kullanılan katran oranı çok fazla olmamalıdır; zira üstüne sürüldüğünde devenin gözeneklerini kapatan katran çok uygulanırsa hayvanın ölümüne neden olabilir. Bundan ötürü, uygulanan bu karışım genellikle 5 litrelik zeytinyağı ile bir fincan katranın karıştırılmasıyla elde edilir (KK1, KK24). Bunun yanı sıra, görüşmemiz esnasında deve bakıcısı Zeki Reyhan Altan

işlem için kullandıkları katranın çam değil, ardıç katranı olduğunu ifade etmiş ve 2 litre zeytinyağı ile yarım litre ardıç katranının karıştırılarak deveye sürüldüğünü belirtmiştir (KK22). Ancak bölgedeki devecilerin geneli için bu işlemde kullanılması en uygun olan katran çeşidi çam katranıdır, yani ardıç katranı pek kabul görmemektedir (KK1, KK24). Yağlanan deve bir hafta boyunca bu şekilde bekletilir ve daha sonra yıkanarak tekrar aynı işlem uygulanır. Böylece deve iki defa yağlanmış olur. Uygulanan bu işlem devenin derisini besleyerek yumuşatır ve sonraki dönemde hayvanın tüylerinin daha güzel çıkmasını sağlar. Aynı zamanda bu işlemin amaçlarından bir diğeri de deveye sineklerin sarmasını engellemektir. Nitekim yaz aylarında tüysüz olan develere bir hayli saran sinekler katran kokusuna gelmemektedir. Yağlanma süreci tamamlanan deve şampuan veya sabunla yıkanarak temizlenir. Böylece deve, derisindeki bakteri ve mikroplardan arındırılır. Devenin sıcaklardan rahatsız olmaması için yaz boyunca da düzenli olarak yıkama işlemi gerçekleştirilir. Hatta bu amaçla zaman zaman denize dahi götürülebilmektedir (KK1, KK22, KK24).

Yaz boyunca havutsuz bir biçimde yatan develerin tüyleri (diken, toprak, vs. gibi) çeşitli pisliklerden arındırılmak amacıyla taranmaktadır. Özellikle havutlama işlemi öncesinde gerçekleştirilen bu işlemin amacı, devenin sırtında yara oluşmasını engellemektir (KK1).

Develerin bakımı hususunda bu hayvanların barındıkları ve beslendikleri alanların yapısı ve temizliği de önemlidir. Bu alanlar “dam” olarak adlandırılmaktadır. Öncelikle, bir deve damının düz olmasına dikkat edilmektedir; çünkü eğimli olduğu takdirde içinde barınan devenin ağırlığı ön veya arka tarafına daha çok bineceği için hayvanın bir tarafı daha çok yıpranır ve ayaklarında sıkıntı meydana gelir. Günümüzde yapılan damların çoğu betonarmedir. Bu betonarme damların altına genellikle tahta ızgara yaptırılır; fakat bu tahtalar arasında boşluk olduğu için ciddi bir fare problemi ile karşı karşıya kalınmaktadır. Farelerin devamlı dışkılamalarından dolayı bu ortamda barınan develerde mantar hastalığı da oluşabilmektedir. Bu sorundan şikayetçi olan deveciler, çözümü tahta ızgaraları sökerek yerine kaldırım taşı şeklindeki kırmızı taşlardan döşetmekte bulmuşlardır. Develerin taşla direkt temasını önlemek, daha yumuşak bir alanda yatmasını sağlamak ve soğuk almasını engellemek amacıyla da bu taşların üzerine hayvanların altına döşenen siyah lastik malzemelerden döşetilmektedir. Bazı deveciler ise yine aynı amaçlarla kış döneminde develerin altına saman sermektedir. Sıcak nedeniyle kurtlanacağı için yaz döneminde saman serilmez. Esasında en güzel ve kullanışlı olan deve damı, toprak damdır. Hatta eski deveciler bu konudaki fikirlerini, “hayvan kendi sidiğinin, dışkısının üzerinde yatacak” cümlesiyle ifade etmektedirler. Nitekim hayvanın

kendi pisliği onun ilacıymış. Örneğin, devenin ayağında yara olsa kendi kendisini bu şekilde iyileştirebilirmiş. Yalnız, bu zihniyette olan devecilerin günümüzde pek kalmamasından ötürü herkes betonarme yapılara geçiş yapmıştır. Deve sahipleri ve savranlar tarafından damların temizliğine oldukça özen gösterilmektedir. Her gün düzenli olarak temizlenen damlar kış sezonunda günde 4-5 kez temizlenmekteyken yaz sezonunda devenin daha çok dışkılaması sebebiyle 10 kez temizlenmektedir. Bazı deveciler veya savranlar ise kışın deve damlarını pek temizlemez. Bunun nedeni ise; develerin kış sezonunda yazın olduğu gibi sıvı şekilde değil, katı şekilde dışkılamalarıdır. Dolayısıyla katı olan bu dışkı gübre niyetine devenin altına yayılmaktadır. Aktarılan bilgilerden anlaşılacağı üzere deve damlarının kış döneminde temizlenme durumu deve sahiplerine ve bakıcılarına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (KK17, KK22).

Normalde yaşam süreleri 40-45 yaş olan develer eğer ciddi bir sorunları yoksa ölünceye kadar sahipleri tarafından beslenebilmektedir. Bu tamamen devecinin inisiyatifiyle alakalıdır. Ancak bir yerinde ciddi bir sakatlık var ise ve geri dönüşü yoksa daha fazla acı çektirmemek amacıyla deve kestirilir. Aynı zamanda güreşmeyen ve yaşlanan develer de etinden faydalanmak amacıyla kesilir. Oldukça ekşi bir tada sahip olan deve etinin salt bir biçimde tüketilmesi bu bölgede söz konusu olmadığı için kesilen develerden genellikle deve sucuğu elde edilmektedir. Kaldı ki deve sucuğu da tek başına bu hayvanın etinden oluşmamaktadır. Nitekim ideal bir deve sucuğu için 300 kilogramlık kemiksiz deve etinin içerisine yarı yarıya oranla dana, koyun ve keçi eti karıştırılmaktadır. Böylece deve sucuğu daha kıvamlı ve lezzetli bir hal alır. Deve sucuklarının ortalama kilogram fiyatı ise 60 TL'dir (KK1, KK10, KK18, KK22).

2.1.2. Develerin Sağlık Bakımı

Deve büyük olmasına rağmen narin bir hayvandır. Bu nedenle üşütüp hasta olmaması için özenle ilgilenmek gerekmektedir. Devecilerin tabiriyle "kundaktaki bir bebekle ilgilenir gibi" deveyle ilgilenilir. Develerin sağlık durumunda oluşacak herhangi ciddi bir sıkıntıda bölgedeki deveciler genellikle veterinere başvurmaktadır. Ancak Çanakkale bölgesinde deve ile ilgilenebilen çok fazla veteriner olmaması nedeniyle daha çok Aydın'daki veterinerlerden destek alınmaktadır. Aynı zamanda Aydın, Bursa, Balıkesir ve Afyon'da tam teşekküllü deve hastaneleri bulunmaktadır. Örneğin, ameliyat gibi ciddi sağlık sorunlarında develer bu hastanelere götürülmektedir. Nitekim normal bir hastanede bulunması gereken tüm tıbbi cihazlar ve malzemeler deve hastanelerinde de vardır. Bununla birlikte develerde meydana gelen çeşitli sağlık sorunları için deve sahipleri atalarından, deveden iyi anlayan bilirkişilerden öğrendikleri, halk hekimliği adını verdiğimiz tedavi şekillerine de başvurmaktadırlar. Örneğin, lodoslu havayı sevmeyen develer bu

havalarda terledikleri takdirde kolayca hasta olabilirler. Bunu önlemek için develerin lodos havasında fazla terletilmemesine özen gösterilir. Fakat deve terlemiş ise itinayla teri silinir ve terli bir biçimde yatmasına engel olunur. Zira deve terli bir biçimde yatacak olursa kaskatı kalır. Bu durum deveciler tarafından "et keser" şeklinde de ifade edilmektedir. Devenin terden arındırılma işlemi yaklaşık 1-1,5 saat sürebilmektedir (KK1, KK17, KK19, KK20, KK21). Oldukça cüsseli ve güçlü bir yapıya sahip olmalarının yanı sıra çok çabuk rahatsızlanabilen develerin başlıca hastalıkları ve tedavi yöntemleriyle ilgili elde edilen bilgiler şu şekildedir:

Soğuklama/Üşütme: Deve soğukta kalması veya kış döneminde soğuk su içmesi halinde üşütür. Bir devenin üşüttüğü halsizleşmesinden ve normalde yuvarlak şekilde olan dışkısının salyalı bir biçimde sivrilmeye başlamış olmasından anlaşılmaktadır. Nitekim üşüten devenin bağırsaklarında enfeksiyon oluşmaktadır. Aynı zamanda soğuk algınlığına yakalanan deve burnundan sürekli soğuk üfler ve bu nedenle burnunda salgılanan sıvı donarak adeta bir bıçak gibi olur. Bu durumda deve sahibi veya savranı bu donmuş sıvıyı kırarak devenin ağzını, burnunu ve kulaklarını kalaycı nuşaduru, karabiber ve kekik yağıyla ovarak ısıtır ve deveye soğuk algınlığını attırır. Aynı zamanda devenin ağzına takılan torbaya da nuşadur ve karabiber serpilerek hayvanın ağzına geçirilir. Bir gece boyunca bu şekilde duran deve nefes alıp verdikçe soğuk algınlığı kırılır. Bununla birlikte soğuk algınlığı süresince içini ısıtmak amacıyla deveye pul biberli tarhana çorbası, burçak çorbası, pekmez vs. de içirilmektedir. Ancak pekmez içirilirken dikkat edilmesi gereken birtakım noktalar vardır. Örneğin, çok içirildiği takdirde hayvanın hastalanmasına neden olan pekmezin en fazla 250 gram içirilmesi gerekmektedir. Kaldı ki 250 gramlık bu pekmez de sade bir biçimde değil, içine 1,5-2 litre su konulup çalkalandıktan sonra deveye içirilir. Zira sade bir biçimde içirilen pekmez devenin boğazına yapışarak hayvanı öldürür. Pekmez içirdikten sonra ise devenin 200-300 metre kadar gezdirilmesine özen gösterilir. Soğuk algınlığına yakalanan deveye zencefil de yedirilebilmektedir. Bunların yanı sıra hastalığın tedavisi için gripin gibi tıbbi ilaçlar da kullanılmaktadır. Eğer devede çok ileri derecede bir soğuk algınlığı varsa veteriner hekim çağırılmaktadır. Böyle durumlarda veteriner deveden kan örneği alarak kanında mikrop olup olmadığını tespit eder ve bunun sonucunda gerekli tedaviyi uygular. Veterinerlerin yaptığı bu tedavi biçimi genellikle iğne yapmak suretiyle gerçekleştirilmektedir. Örneğin, iç ve dış parazit ilacı olan "dectomax"ın develere enjekte edilmesiyle hastalık kısa sürede yok edilebilmektedir (KK1, KK10, KK17, KK22, KK24).

Sinek Marazı: "Halka" olarak da adlandırılmakta olan bu hastalık, adının aksine sinekle gelen bir virüsten değil, devenin üşütmesinden kaynaklanmaktadır. Üşüttüğü vakit

devenin yemek borusu ve soluk borusunun bulunduğu bölgede halka şeklinde bir enfeksiyon oluşur. Bu enfeksiyona da “sinek marazı” veya “halka” denir. Bu hastalığı tedavi edebilmek için öncelikle “yakma yöntemi” uygulanır. Bu yöntem, kızgın demirden bir halka ile iltihaplı bölgenin dış taraftan, yani devenin boynundan yakılması şeklinde gerçekleştirilir. Bununla birlikte hastalığın iyileşmesini sağlamak için deveye kuyruk yağı da yedirilmektedir. Hastalık sürecinde veterinerden de yardım alınmaktadır. Ancak sinek marazı kapan bir deve yüksek ihtimal ölmektedir. Eğer biraz yaşayabilme durumu var ise aktarılan şekilde geleneksel ve tıbbi yöntemlere başvurularak tedavi edilmeye çalışılır (KK17).

Mıh Başı: Bu hastalık da devenin üşütmesinden kaynaklanmaktadır. Devenin dışkısının sivri sivri olmasına “mıh başı” denmektedir. Deve üşüdüğü zaman bağırsaklarında enfeksiyon oluşur. Bunun sonucunda bağırsakta daralma meydana gelir ve normalde yuvarlak şekilde olan deve dışkısı bu şekli alamayınca sivrileşir. Buna da “mıhlaşmak” denir. Bu hastalık sürecinde de soğuklama hastalığı için uygulanan tedavi yöntemleri kullanılmaktadır (KK17, KK22).

Sidik Zoru: Bazı develerin kızgınlık dönemlerinde sahipleri tarafından susuz bırakılmaları sonucu idrar yollarında meydana gelen iltihaplanmaya “sidik zoru” denilmektedir. Tam bir tedavisi olmadığı için bu hastalığa yakalanan develer genelde kestirilir (KK17).

İshal: Buna “mayıslama” denmektedir. Develerde yaz döneminde oluşan mayıslama aslında devenin sağlığı için iyi bir şeydir. Nitekim mayıslaması sonucunda devenin bağırsakları temizlenir. Bu da hayvanın daha sağlıklı olmasını sağlar. Esas yaz döneminde ishal olmazsa sıkıntı oluşur devede. Mayıslama devenin sağlıklı olduğunun işaretidir (KK17).

Mantar: Develerde oluşan mantar hastalığının tedavisi biraz uzun sürmektedir. Nitekim mantar hastalığının 800 kadar çeşidi vardır. Bu hastalığın tedavi sürecinde veterinerlerden ve eczacılardan yardım alan deveciler tıbbi yöntemlerle hastalığı iyileştirmeye çalışırlar. Mantar tedavisinde, bu hastalık üzerinde etkili olan “terbisil” ilacının spreyi ve çeşitli merhemler kullanılmaktadır. Eğer bunlar yeterli gelmezse veteriner tarafından uygun görülen iğneler deveye enjekte edilir. Bunun yanı sıra mantar tedavisinde kullanılan ve ağrı kesici özellikte olan birçok merhemin bir kâse içerisinde karıştırılmasıyla elde edilen karışımlar da her gün devedeki mantarlı bölgeye sürülür. Eğer deve mantarlı bölgeyi ısırıp kanatıyorsa deve sahibi veya savran bunu engellemeye çalışır. Görüşmemiz sırasında deve bakıcısı Zeki Reyhan Altan bu konudaki yöntemlerini şu şekilde aktarmıştır: “Devenin arka ayağında mantar vardı, hayvan bu bölgeyi ısırarak

kanatıyor ve yara yapıyordu. Deve ağzıyla kaşıdığı zaman mantarın olduğu yeri yarıyor ve daha çok enfeksiyon olmaya başlıyor. Baktık deveyi zapt edemedik artık, ayağından karşı tarafa kastık yetişemesin ağzıyla diye." Deve mantarlı bölgeyi ısırıp yara yaptıysa "batticon solüsyon" ile yaranın üstü dezenfekte edilir. Aynı zamanda yaranın kabuklarının kuruması için 1,5 litrelik bir su şişesinin içerisine "penisilin tarzında sarı bir toz" şeklinde tarif edilen ilaçtan 5-10 kez dökülerek ilaç sulandırılır ve çalkalandıktan sonra yaralı bölgeye sıkılır. Bu tedavi bir sene sürebilmektedir (KK22, KK25).

Çıkık Tedavisi: Develerin de insanlarda olduğu gibi eklem bölgelerinde çıkık meydana gelebilmektedir. Bu durumda bir çıkıkçıya başvurulur. Bölgede develerdeki çıkıkları tedavi edebilecek biri olmadığı için genellikle bu kişiler Muğla veya Aydın'dan çağırılmaktadır. Bunun yanı sıra böyle durumlarda deve Bursa'daki hayvan hastanesine de götürülebilmektedir (KK22, KK25).

Tutulma: Bir deve terlediği zaman rüzgârda kalırsa veya terli bir şekilde yatarsa ayakları tutulur ve bunu kolay kolay atlatamaz. Bu hastalığı gidermek için ispirto, neft yağı, kekik suyu ve nuşadurdan oluşan bir karışımla devenin ayakları düzenli olarak 45 dakika boyunca ovulur. Ovma işleminin öncesinde deve 1-2 kilometre yürütülür daha sonra terli bir şekilde yatması engellenir ve 1 saat boyunca 5-10 dakikalık aralıklarla devenin teri silinir. Bu rahatsızlık hem devenin kendisi hem de sahibi ve bakıcısı için oldukça meşakkatli olmaktadır. Nitekim tutulan devenin tedavi edilmesi en az iki üç sene sürmektedir. Bu konuyla ilgili görüştüğümüz deve bakıcısı Zeki Reyhan Altan da tutulan bir deveyi uzun süre ovmak durumunda kalması nedeniyle kendi omuzlarında rahatsızlık oluştuğunu aktarmıştır. Aynı zamanda bu deveyi üç senelik uğraşlar sonucunda biraz düzelttikten sonra satmak durumunda kaldıklarını da belirtmiştir (KK22). Develerdeki tutulma sorununu çözmenin bir diğer yolu da hayvana kilo verdirtmektir. Zayıflayan hayvanın vücudundaki yük azalacağı için kasları gevşer ve tutulması geçer (KK17).

Yara Tedavisi: Devenin bir yerinde yara oluştuğu zaman öncelikle batticon solüsyon ve piyadif gibi tıbbi ilaçlar kullanılır. Aynı zamanda yaradaki iltihabı kurutmak için "kara merhem" diye tabir edilen bir ilacın yanı sıra halk dilinde "sarı su" denilen bir tentürdiyot çeşidi de kullanılmaktadır. Bununla birlikte deve sahipleri veya savranlar devedeki yarayı iyileştirmek için halk hekimliği yöntemlerine de başvurmaktadır. Nitekim yaralı bölgeye katran, zeytinyağı, kantaron yağı ve insan idrarı da sürülmektedir. Özellikle insan idrarı develerdeki yaralara çok iyi geldiği aktarılmıştır (KK17, KK22, KK24).

Zehirlenme: Develerin herhangi bir sebepten ötürü zehirlenmeleri durumunda hayvanlar hemen veterinere götürülür. Örneğin, yavru bir deve ısırgan otunu yediği zaman

zehirlenebilmektedir. Bu gibi durumların oluşmaması için develerin bakımına ve beslenmesine son derece özen gösterilir (KK20).

Şeker Hastalığı: Develerin sürekli şekerli gıdalar tüketmesinden veya yedikleri besinlerin içerisinde bulunan şekerden kaynaklı ortaya çıkmaktadır. Şeker hastalığına yakalanan devenin ön bacağında ve göğüs kısmında yara oluşur. Hayvanın şeker hastası olduğu özellikle göğüs kısmından anlaşılır. Bu hastalıktan mustarip olan develerin tedavisi için veteriner hekime başvurulur (KK22).

Et Kırması: Develerdeki et incinmesi veya kas atması durumlarına "et kırması" denmektedir. Eski deveciler böyle durumlarda hayvanın sıkıntılı bölgesini yakıyorlarmış. Bunun nedeni yanan etin kendisini yenileyip daha çabuk toparlanmasıdır. Günümüzde ise et kırması olan devenin tedavisi için veterinere başvurulmaktadır (KK20).

Fiyak Tabanı: Develer ayak tabanlarının tam düz olmaması halinde eklem yerleri ile basarlar. Buna deveciler arasında "fiyak tabanı" denir. Bu rahatsızlığı düzeltmek için develerin ayak tabanları kızgın şişlerle yakılır. Böylece yakılan bölgedeki sinirler kendisini toplar ve devenin ayak tabanı düz hale gelir (KK22).

Diş Hastalıkları: Develerin azı dişlerinde sürekli bir uzama olduğu için iki senede bir bu dişler kesilmek zorundadır. Kesilmemesi halinde uzayan dişler güreş esnasında ağzı bağlanan devenin damağına vurur ve bundan dolayı canı acıyan hayvan güreşemez. Azı dişlerinin kesim işlemi, devenin iğneyle uyuşturulması veya bayıltılması ve bir sopa yardımıyla ağzının açık hale getirilerek dişlerinin makine ile kesilmesi şeklinde gerçekleştirilmektedir. İşlem sırasında deveye enjekte edilecek olan narkoz devenin kilosuna göre belirlenmektedir. Dişlerin kesimi tamamlandıktan sonra veteriner tarafından kesilen bölgeye antibiyotik sürülür. Bu işlemden iki gün sonra deve iyileşmeye başlar. Çanakkale'de deve ile kapsamlı bir şekilde ilgilenebilen veteriner olmaması nedeniyle bazen bu işlem deve sahipleri veya bakıcıların bizzat kendileri tarafından gerçekleştirilmektedir. Veteriner olmaksızın uygulanan kesim işlemi sırasında yine devenin ağzı sopa yardımıyla açık bir konuma getirilir ve demir testere ile azı dişlerin uç kısımları sinirlere denk gelmeyecek şekilde iki veya üç milim kesilir. Kesilen dişlerin uçları daha sonra eyerle törpülenir. Bu işlem öncesinde develer iğne ile uyuşturulamadıkları için sinirlerin kesilmemesine dikkat edilir (KK1, KK19, KK22). Develerde meydana gelen bir diğer diş problemi ise ağızlarının içerisinde oluşan fazla dişlerdir. Normal şartlarda bir devenin 6 altta, 6 üstte olmak üzere 12 tane dişi vardır. Bu bakımdan eğer bir devede on ikiden fazla diş çıkmışsa hayvan rahatsız olur. Nitekim güreş esnasında ağzı bağlanan develerin bu dişler nedeniyle canı acır. Diş rahatsızlığından ötürü canı acıyan deve sürekli kafa sallar ve güreşmek istemez. Dolayısıyla çıkan fazla dişlerin sökülmesi gerekir.

Develerin fazla dişleri bir dişçi tarafından tornavidayla kanırtmak suretiyle sökülür. İşlem öncesinde develer iğne ile uyuşturulmaya çalışılır. Ancak dişçiler tarafından kullanılan iğneler insan bünyesine uygun olduğu için develere pek etki etmemektedir. Bu durum işlemi oldukça zahmetli kılar. Develerde birden çok diş fazlalığı olabilmektedir. Nitekim görüşmemiz esnasında Zeki Reyhan Altan bir deveden 5-6 tane fazla diş söküldüğüne şahit olduğunu aktarmıştır (KK22). Develerin dişlerinde meydana gelen çürükler ise deve veterinerleri tarafından dolgu yöntemiyle tedavi edilmektedir (KK10).

Diğer Sağlık Sorunları: Develerde yukarıda bahsettiğimiz hastalıklar dışında da sağlık sorunları görülebilmektedir. Bu sağlık sorunlarının da kendilerine has tedavi yöntemleri bulunmaktadır. Örneğin, develerde bazen ur çıkabilmektedir. Bu durumda develer genellikle tıbbi ilaçlarla tedavi edilmektedirler (KK1). Bunun yanı sıra devenin gözüne toz vb. şeylerin kaçması durumunda zeytinyağı sürülür ve hayvanın gözü üflenir (KK17, KK18). Bunlardan ziyade devenin elinde veya ayağında bir şişlik olması durumunda da şiş olan bölge susam ve katran yağı ile ovulur. Gerekiyorsa da kas gevşetici ya da antibiyotik iğnesi vurularak tedavi edilir (KK10). Devenin ayağının acıması halinde ise alabalık yağı sürülmektedir (KK17). Deve sağlığı için tetanos aşısı da her zaman şarttır (KK1).

2.1.3. Develerin Beslenmesi

Develerin besiye çekildiği dönem, güreş sezonunun sona erdiği bahar ve yaz dönemidir. Kış aylarında kızgınlık döneminde olan ve bu nedenle pek bir şey yemeyen develer, yaz aylarında itinayla beslenmektedirler. Güreşlerin mart ayı sonunda bitmesiyle birlikte develerin kızgınlık hali geçmeye başlar. Tüylerinin ağarmaya ve dökülmeye başlamasıyla develerin kızgınlığının bittiği anlaşılır ve hayvan yeşil yonca ile beslenmeye başlanır. İçerisinde bulundurduğu bol su sebebiyle yonca develeri gevşetir. Develer tam beslenme evresine geçmeden önce de iç dış parazit ilacı olan Okzan, peynir suyu veya ardıç yağı develerin bağırsaklarını temizlemek ve iştahını açmak amacıyla hayvanlara içilir. Daha sonra devecilerin “bahar alma” veya “yeşil” olarak adlandırdıkları döneme (Nisan-Haziran arası) geçilir. Bu dönemde develer yeşil diken, ot, yeşil fiğ, efekt otu, lale ve yonca gibi yeşilliklerle beslenir. Bu beslenme sürecinde bolca yeşillik tüketen devenin kanı temizlenir ve tazelenir. Zira yeşille beslenen devenin vücudundaki su oranı artarak kana karışır ve bu sayede pis kan idrar yoluyla dışarı atılır. Aynı zamanda yeşil dönemi develerin bağırsaklarının temizlenmesine de yardımcı olur. Kış döneminde katı bir şekilde dışkılamakta olan develer, bu dönemde sıvı şekilde dışkılamaya başlar. Develerin bahar alma süreci otlar sararana kadar 1-1,5 ay devam eder (KK1, KK22, KK18, KK19, KK24).

Yeşil döneminin ardından haziran ayı itibarıyla develeri kuru ile besleme dönemine geçilir. Bu dönemde haziran ayından ağustos sonuna kadar develer arpa, buğday, hafif kuru yonca, saman ve fiğ (fiğ otunun kurusu deveciler arasında çok makbuldür) ile beslenmektedir. Kuru döneminde bazı deveciler develerinin daha fazla kilo almasını sağlamak amacıyla bakla ve çavdar da yedirmektedir (KK1, KK10). Ancak devenin içinde yara yaptığı ve kızışmasını geciktirdiği veya engellediği düşüncesiyle bazı deveciler hayvanların bakla ile beslenmesine karşı çıkmaktadır. Yine aynı deveciler devenin besi hayvanı değil, güreş hayvanı olduğunu savunmaktadır (KK17, KK24). Devenin asıl yemi arpa ve burçaktır. Fakat hava sıcaklığının fazla olduğu dönemlerde deveyi yakacağı için burçak pek tercih edilmemektedir. Bu nedenle burçak havaların serinlemeye başladığı eylül ayı itibarıyla hayvanlara verilmeye başlanır. Bunun ardından güreş sezonuna kadar develer arpa ve burçak ağırlıklı beslenir. Burçak çok güçlü ve develer için oldukça faydalı bir besindir. Hatta eski deveciler tarafından “burçak yemi kopuk bağırsağı ekler” denmektedir. Bunun yanı sıra içerisine katılan un, su ve yumurta yardımı ile arpa, burçak, buğday, çavdar, yulaf, mısır, kepek ve bakla (kırılıp toz haline getirildikten sonra karıştırılır) yemlerinin karıştırılarak hamurlaştırılmasından elde edilen “topak” adındaki karışım da develerin en yaygın beslenme ürünlerindendir. Yapılan bu karışımın çok kuru veya çok ıslak olmamasına özen gösterilir. Aynı zamanda topakların bekledikçe sertleşmelerinden ötürü yapıldıktan hemen sonra, yani tazeyken develere verilmesi daha uygundur. Kuru döneminde verilen tüm bu besinler develerin kilo almasına yardımcı olmaktadır. Beslenmenin yanı sıra yaz döneminde develer bolca da su tüketmektedir. İçtikleri su miktarı deveden deveye değişkenlik gösterir. Örneğin, bazı develer bir kova su içmekteyken bazı develer ise yarım kova içer (KK10, KK19, KK22, KK24).

Ekim ayı itibarıyla develer yavaş yavaş yemeyi kesmeye başlar. Bunun nedeni devenin kızgınlık döneminin yaklaşmasıdır. Örneğin, daha önce günde 10 kilogram yem yiyen bir deve, zamanla 5 kilogram, 3 kilogram ve 1 kilogram şeklinde yediği besin miktarını azaltır. Deveciler de bu dönemde daha az miktarlarda yem vererek devenin kızmasını kolaylaştırır. Kızgınlık dönemi başladıktan sonra ise beslenmeyi tamamen bırakır. Yaz aylarında besiye çekilen develer bu süreç boyunca hörgücünde yağ ve su depolar. Daha sonra kızgınlık evresine girdikleri kış aylarında ise gıda ve su ihtiyaçlarını buradan karşılarlar. Bu yapılarından kaynaklı olarak develer 45 gün boyunca hiçbir şey yemeden ve içmeden yaşayabilirler (KK17, KK20, KK22).

Beslenme şekilleri mevsimsel olarak değişkenlik gösteren develer kış döneminde sadece ölmeyecek kadar besin tüketirler. Bu aylarda develere beslenmeleri için saman verilir ancak hayvanın yiyip yememesi kendisine bağlıdır, yemeden de durabilir. Aynı

zamanda yaz döneminde her gün düzenli olarak su tüketen deve, kızgınlık döneminde iki üç günde bir su içmektedir. Bu dönemde bir tonluk deveye 2 litre su yeterli gelebilir. Yazları normal çeşme suyu içen develere kızgınlık döneminde ılık su verilmek zorundadır. Şayet vücudu kızgın olan deveye soğuk su verilirse hayvan üşütür. Bu konuda deveciler son derece dikkatli olmaya özen gösterirler. Güreş gününe iki, üç gün kala develere yiyecek ve içecek verilmesi tamamen kesilir. Deve güreşten dönene kadar hiçbir yiyecek verilmemektedir. Güreşten geldiği akşam ise yalnızca yem verilir, su verilmez. Güreşten dönen devenin oldukça kızgın olması nedeniyle hemen verilecek su hayvanı çarpar. Bu nedenle güreşten döndüğü günün ertesi akşamı su vermek daha uygundur (KK20, KK22).

Develere kızgınlık halindeyken kesinlikle elma, soğan, patlıcan ve patates yedirilmez. Bu besinler devenin yozmasına ve güreşmemesine neden olur. Yaz aylarında ise bunlar tüketilebilir. Ancak elma gibi şeker oranı yüksek besinleri çok yemesi halinde develer şeker hastalığına yakalanabilir. Bu nedenle hayvanların şeker oranı yüksek ürünleri tüketme miktarı deveciler tarafından sınırlandırılır. Deve karpuz, armut, kesme şeker, çikolata gibi ürünleri de seven bir hayvandır. Hatta görüşmecimiz Zeki Reyhan Altan devenin armut düşkünlüğünü şu şekilde aktarmıştır: “Bazen deve gelmezdi, yürümezdi. Daldan bir armut koparırdım, sallaya sallaya deveye gösterirdim öyle peşimden gelirdi.” Ancak bu yiyecekler de yine oldukça şekerli olmaları nedeniyle nadiren verilmektedir. Develer yerfıstığı yemeyi de bir hayli sever. Develerin sevdiği bu ürünler arasında kesme şeker hariç diğerleri kızgınlık dönemi öncesinde hayvanlara yedirilebilmektedir. Kesme şeker ise kış döneminde de güreş öncesinde develeri keyiflendirmek amacıyla verilir (KK22).

Develerin boyutlarına göre yem tüketimi değişir. Ancak genel itibarıyla bir devenin yıllık yem tüketim miktarı şu şekildedir: 1,5-3,5 ton arası arpa, 80 paket yonca, 300 kilogram burçak, 500-1000 kilogram arası diğer kuru yemler. Tüketilen bu yem miktarının yılık masrafı ise 5.000 ile 10.000 TL. arasında değişmektedir (KK18, KK22, KK24). Dorum ve daylakların besin ürünleri aynı olsa da beslenme miktarları develerden farklıdır. Bunlar büyük develere göre daha az yiyip içerler. Deveciler tarafından da bu hayvanlara verilen besin miktarına dikkat edilir. Fazla beslenen dorum ve daylakların içleri yağ bağlar ve çok kilo almaları durumunda ayaklarının tabanlarının eklem yerleriyle basarlar. Bu da ayaklarında rahatsızlığa yol açar (KK8, KK21).

2.2. Develerle İlgili Halk İnanışları

2.2.1. Nazarla İlgili İnanışlar

Devecilik etrafında oluşmuş nazar inançları şu şekildedir:

Devenin çok fazla nazara geldiğine inanılır (KK1, KK2, KK3, KK4, KK5, KK6, KK7, KK8, KK10, KK17, KK18, KK19, KK22, KK25).

Nazar değen deveye nazar duası okunur (KK8, KK10).

Nazardan korumak için devenin hatabına nazar boncuğu, çocuk ayakkabısı, tosbağa gibi nesneler takılır (KK1, KK2, KK3, KK4, KK5, KK6, KK7).

Nazar değen deve titremeye başlar (KK1).

Deveyi nazardan korumak için dualar okunur ve üzerine üflenir (KK1).

Nazar değen deveye nazardan kurtulması için okunmuş bir şey yedirilir veya devenin üzerine sürülür (KK1).

Nazar değdiğine inanılan devenin ensesinde okutulmuş bir yumurta kırılarak üzerine akıtılır (KK1).

Ayıt bitkisi kesilerek içinden ip geçirilir ve okutulup devenin hatabına bağlanır. Bu bitkinin nazara karşı koruyucu olduğuna inanılır (KK1).

Nazardan korumak için “yılanbaşı” denilen kemikten süs deveye asılır (KK1).

Deve esnemeye başlar ve rahatsızlanırsa “nazar değdi” denir (KK8, KK10).

Nazar değmesine karşı suya birkaç kişi tarafından nazar duası okunur ve bu okunmuş su devenin üzerine serpilir (KK10).

Devedeki nazarı gidermek için 3 İhlas, 1 Fatiha suresi okunur (KK17).

Deveyi nazardan korumak için damlarına kesilmiş dana başı, koç başı, vs. hayvan başlarından asılır. Bunun amacı devenin yanına giren kişilerin gözünün ilk bu cisimlere takılmasını sağlayarak devede kalmasını önlemektir (KK18).

Deveyi nazardan korumak için güreş zamanından önce muska yaptırılır ve bu muskalar havutların içine konulur (KK18).

Deveye nazar değmesini önlemek için bir hocaya okutulur (KK18).

Deveyi nazardan korumak için havutlarına zeytin dalları asılır (KK18).

Deveye nazar değdiği zaman bilinen sureler okunur. Nazara gelen deve kendisini hal ve hareketlerinden hemen belli eder. Sürekli esner, canı yerinden kımıldamak istemez, kızgın zamanındaysa diş gıcırtısını daha çok yapar veya tamamen keser. Bu belirtileri gösteriyorsa deveye nazar değmiş demektir (KK22, KK25).

Nazarı önlemek için develerin havutlarının altına veya görünen bir yerine nazar boncuğu ve kaplumbağa kabuğu takılır. Aynı zamanda deve damlarının girişine de nazar boncuğu takılır (KK22, KK25).

Develere nazar değmesini önlemek için güreş günü sabah evden çıkmadan önce Ayetel Kürsi okunur ve deve için dua edilir (KK19).

Nazar değdiği zaman develer de insanlar gibi esneme yapar. Bu durumda nazarı gidermek için bilinen sureler okunur ve içinden geldiği gibi dua edilir. Deve, okuyunca açılır (KK19).

2.2.2. Dinsel İnanışlar

Devenin kutsal bir hayvan ve melek olduğuna inanılır (KK7). Kervancılık döneminde hem en önemli taşıtlardan biri hem de nakliye işlerinde insanoğlunun en büyük yardımcısı olması nedeniyle devenin melek olduğuna inanılır (KK3).

Peygambere “hayvanlar âleminde en çok hangi hayvanı seversin?” diye sormuşlar ve Peygamber, “deveyi severim” dediği ve yine Hz. Muhammed’in ilk evinin olduğu yeri çöküp gösterdiği için devenin melek olduğuna inanılır (KK3, KK22).

Devenin gözünün içinde Arap harfleriyle Allah yazdığı ve peygamberin binek hayvanı olduğu için devenin melaike bir hayvan olduğuna inanılır (KK19).

Deve, Peygamber döneminde kullanım aracı olduğu ve Hz. Muhammed’i birçok tehlikeden kurtardığı için melaike olarak görülür (KK7, KK10).

Peygamberin binek hayvanı olduğu için devenin mübarek bir hayvan olduğuna inanılır (KK24).

Develerin damına besmele çekilerek sağ ayakla girilir (KK18).

2.2.3. Bereket ve Uğurla İlgili İnanışlar

Devenin bereketli olduğuna inanılır (KK1, KK2, KK10, KK17). Ancak bazı devecilerin aktardığı gibi, deveye hakkıyla bakarsan, ilgilenirsen deve berekettir. Ama “benim devem var damda dursun” dersen onun bereketi olmaz (KK10). Ayrıca bir evde deve olunca o evin bereketinin artacağına inanılır (KK1). Deve giren evde hiçbir zaman yokluk olmayacağına inanılır (KK20). Bunların dışında hatap yapımında kullanılan ceviz ağacının uğur getireceğine inanılır (KK17).

Devenin güreş esnasında sırtı yere gelmesin, yani yenilmesin diye güreşten önce dua edilerek sahanın toprağından bir avuç alınıp devenin havudunun üstüne atılır (KK19, KK23).

Güreş organizasyonunda devesi güreşecek olan deveci, devesi güreşene kadar alkol almaz. Ancak devesi güreştikten sonra alkol içmek isterse içer. Eğer devesi güreşmeden deveci alkol alırsa bunun uğursuzluk getireceğine, devesinin iyi güreşmeyeceğine, bereketinin kaçacağına inanılır (KK19).

2.2.4. Rüya ile İlgili İnanışlar

Rüyada deve görmek adak anlamına gelir. Bu rüya bir nevi uyarı şeklindedir ve bir adağın varsa onu yerine getir anlamı taşır. Rüyayı gören kişi adağını gerçekleştirinceye kadar rüyalarında deve görmeye devam eder (KK8).

2.2.5. İnsan Vücudu ve İnsan Davranışlarıyla İlgili İnanışlar

Abdestsiz (pis, cünüp) halde devenin yanına girilmez. Eğer bir kişi bu şekilde devenin yanına girer ya da yaklaşırsa devenin ağladığına inanılır (KK7).

Deve idrarının mantar ve egzama gibi cilt hastalıklarına çok iyi geldiğine inanılır. Bu hastalıklara sahip olan kişi deve idrarını cildine sürerek hastalığı tedavi edebilir (KK17).

Deve sütünün kansere iyi geldiğine inanılır (KK17, KK24).

Deve sütünün nefesi açtığına ve insanı rahatlattığına inanılır (KK18).

Alkolik birinin içkisine biraz deve köpüğü katılır ise o kişinin bir daha alkol içmeyeceğine inanılır (KK17).

Deve köpüğünün deriyi besleyici bir özelliğinin bulunduğuna ve cilt için şifalı olduğuna inanılır. İnsanların güneş yanıkları gibi cilt lekelerine bu köpükten sürdükten sonra lekelerin zamanla yok olacağı düşünülmektedir (KK20).

Hamile kadınlar devenin yanına pek girmez. Girerlerse doğacak çocuklarında herhangi bir sıkıntı olacağına inanılır (KK17).

Bir çocuk dişli doğduysa annesi hamileyken deveye bakmış denilir (KK17).

2.2.6. Çeşitli Sosyal Hadiselerle İlgili İnanışlar

Güreş başlamadan önce İstiklal Marşı okunurken sahada bir tane dahi deve kımıldamaz. Bu konuda develerin hissiyatlı olduğuna inanılır (KK7).

Devenin güreşi kaybettiğini anladığı anda köresteye bağlandığında ağladığına inanılır (KK20).

2.2.7. Diğer İnanışlar

Deve, güreşi kaybedince bir hafta damda ağlar. Yenilgiyi gururuna yediremediğine inanılır (KK7). Devenin kindar bir hayvan olduğuna inanılır (KK2, KK3, KK4). Bir devenin

kendisine yapılan kötü muameleyi kırk yıl geçse dahi unutmadığına inanılır (KK22). Devenin kendisine sopa ile vuran bir kişiye kinleneceğine ve fırsatını bulunca o kişiye saldıracağına inanılır (KK2, KK5, KK6). Devenin hafızasının çok güçlü olduğuna ve güreştiği hiçbir deveyi unutmadığına inanılır (KK8, KK10).

2.3. Deve Güreşleri Öncesinde Yapılan Hazırlık ve Uygulamalar

2.3.1. Güreş Komitesinin Hazırlıkları

Güreş organizasyonları, güreşlerin yapılacağı bölgelerdeki itibarlı devecilerden oluşan güreş komiteleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Komite üyeleri genellikle güreş bölgesinde bulunan deveciler derneğinin üyeleri arasından seçilmektedir. Güreş komitelerindeki kişiler devecilik alanında her konuya hâkim olmalıdır. Çanakkale yöresinde güreş organizasyonu yapılan her ilçenin (il merkezi dâhil) kendi komitesi mevcuttur. Bu komiteler çalışmalarını bölgedeki belediyeler ve sponsorlarla ortak bir şekilde yürütmektedir. (KK2, KK10, KK11, KK19).

Komiteler tarafından gerçekleştirilen hazırlık çalışmalarında öncelikli olan güreş tarihlerinin belirlenmesidir. Tarihler yaz aylarında, Çanakkale yöresinde bulunan tüm komitelerin, “Kuzey Ege” olarak adlandırdıkları Balıkesir ve Bergama’ya kadar olan bölgedeki komitelerle yaptıkları toplantı sonucunda belirlenir. Bu toplantıya 15 – 20 tane dernek katılmaktadır. Tarihler belirlenirken Çanakkale’deki güreşlerin aynı güne denk gelmemesine özen gösterilir. Belirlenen güreş tarihleri Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Federasyonuna bildirilir (KK18).

Güreş tarihlerini belirleyen komiteler yaz aylarından itibaren güreş sezonuna kadar olan dönemde devecilerle birebir görüşerek deve tutumlarını gerçekleştirirler. Bunun yanı sıra güreşecek pehlivan develerin çatımlarını yaparak eşleştirme listelerini oluştururlar. Güreşin zevkli geçmesinde en önemli nokta olan eşleştirmeler; develerin boyuna, kilosuna, güreş yönüne ve stiline göre belirlenir. Bunlardan herhangi birinin develer arasında ters veya eşitsiz olması durumunda güreş sağlanamaz. Bu nedenle dengeli eşleştirmeler yapılmaya çalışılır. Bununla birlikte develer eşleştirilirken aynı beldeden olmamalarına dikkat edilir. Zira aynı beldeden olan deveciler birbirleriyle arkadaş olan ve sürekli görüşen kişiler oldukları için rekabet içerisine giremezler. Deve güreşleri için yapılan eşleşmelerde esas olan; iki tarafı da üzmemektir. Bunun için eşleştirmeler titiz bir biçimde yapılmaya özen gösterilir. Bu hususta komitenin en önemli görevi; devecilerin birbirini kırmamasını ve gidilen güreşten nefretle değil, keyifle dönülmesini sağlamaktır (KK2, KK11, KK17).

Aynı zamanda güreşler öncesinde güreş görevlilerini belirlemek, saha hazırlıklarını tamamlamak, kupa güreşleri için kupaları, güreşlerde dağıtılacak ürünleri ve ödülleri hazırlamak, güreşecek develerin nakliye masraflarını karşılamak ve bağlanacakları damları ayarlamak, devecilerin ve savranların beslenme ve barınma ihtiyaçlarını karşılamak, güreşler için emniyet, kaymakamlık, valilik, vs. gibi resmî kurumlardan izin almak, deveciler gecesi için mekân ve müzisyenleri kiralamak da komitenin görevleri arasındadır. Güreş hazırlıklarının son derece masraflı bir organizasyon olması nedeniyle komiteler, belediyeler ve sponsorların sağladığı ödeneklerle bu organizasyonları tertip etmektedir. Ancak bazen alınan ödenekler organizasyon masraflarının tümünü karşılamaya yeterli gelmemektedir. Böyle durumlarda komiteler güreş organizasyonuna gelen izleyicilerden cüzi miktarda katılım ücreti almaktadır (KK2, KK3, KK18, KK24).

2.3.2. Develerin Güreşe Davet Edilmesi

Deve güreşleri genelde belediyeler ve cemiyetler tarafından organize edilmektedir. Her yörenin kendine ait bir cemiyeti vardır ve bu cemiyetler maddi açıdan belediyelerden destek almak suretiyle deve güreşlerini düzenlemektedirler. Cemiyetler bölgenin maddi durumu yerinde olan, saygın, deveciler tarafından tanınan ve sevilen aynı zamanda da deve güreşlerini seven kişilerden oluşmaktadır. Pehlivan develerin güreşlere davet edilmesi ritüeli de bu cemiyetler tarafından gerçekleştirilmektedir (KK2, KK11, KK19).

Yaz aylarının sonunda Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Federasyonu tarafından yıllık deve güreşi takviminin yayınlanmasıyla birlikte her cemiyet kendi düzenleyeceği güreşler için devecileri ziyaret ederek davet eder. Davet edilen deveci eğer o tarihlerde başka bir güreşe gitmeyecekse genelde bu daveti kabul eder. Bu davet gerçekleştirilirken devecilere herhangi bir okuntu veya hediye verilmemektedir. Mutabık olunan deveciye cemiyet tarafından sözleşme imzalatılmaktadır. Komitelerin bizzat veya federasyonla yardımlaşarak hazırladığı sözleşmelerin içeriğinde devecilerin hangi tarihte ve saatte güreş yerinde olmaları gerektiği hakkında ibareler yer almaktadır. Aynı zamanda bu sözleşme güreşe katılmayı kabul eden devecilerin aynı tarihte başka bir güreşe gitmeyeceklerinin de teminatıdır. Şayet deveci sözleşmeyi imzalayıp başka bir güreşe giderse cemiyet o deveciye dava açma ve tazminat alma hakkına sahiptir. Lakin o tarihte güreşecek olan devenin satılması, hastalanması (veteriner raporlu olmak şartıyla) veya ölmesi durumunda güreşe katılma gerekliliği ortadan kalkmaktadır. Zaten deveciler sözüne sadık kişiler oldukları için anlaştıkları cemiyetten başka bir cemiyetin aynı tarihteki güreşine katılmayı ahlaki açıdan uygun görmezler. Bu bakımdan deveciler için attıkları imza sadece semboliktir. Bununla birlikte imzalanan sözleşmeler cemiyet tarafından

organizasyonlar için ödenek ayırmaları amacıyla yöredeki belediyeye teslim edilmektedir (KK10, KK17, KK24).

Güreşlere katılım sağlamaları karşılığında devecilere bir miktar para teklif edilmektedir. Bu para genellikle devecilerin yol masraflarını karşılayacak miktardadır. Ancak cemiyetler, güreşlere katılacak seyirci kitlesinin daha fazla olmasını sağlamak amacıyla genellikle baş üstü, yani namlı develeri güreşlere davet etmeye özen gösterirler. Bu develer için belirlenen ödenek ise diğer develere oranla daha yüksek miktarda olmaktadır. Kimi zaman da baş üstü deveye sahip olan deveciler alacakları ödenekleri kendileri belirlemektedir (KK2, KK3, KK5, KK6, KK10).

2.3.3. Havut Giydirme ve Havut Hayırı

Havut; saz, kıl ve keçeden oluşan bir deve semeridir. Havutun iç kısmında "ayıt" olarak da adlandırılan saz vardır. Daha üst tabakada da sazları tutması için kıl bulunmaktadır. Kılın üstünde ise; keçe yer alır. Havutun keçelerden oluşan kısımları çeşitli renklerden oluşmaktadır. Havutları süslemede kullanılan bu renkler devecilerin kendi zevklerine göre tercih edilmektedir. Havutun ön tarafında bulunan parlak, süslü yerlere "hatap" denmektedir. Hataplar, havutu tutan tahtalardır. Hataplar ip yardımıyla havuta sabitlenir. Devenin havutunun sağında ve solunda bulunan sazlı, süslemeli bölgelere de "tengah" denir. Tengahlar, havutun devenin üstünde dengede durmasını sağlamaktadır. Havutun ön ve arka kısmında "kolon" adı verilen malzemeler yer alır. Kolonlar; havutun üstündeki parçaları birbirine, havutu da deveye sabitlemek için kullanılmaktadır. Havutun arkasından çıkan ve sadece süsleme amacı taşıyan sivri bölgeye de "ibik" veya "yuvak" denmektedir. Havutun kadrosun yer alan "karın altı keçesi" ise; devenin yattığı zaman soğuk almaması için karnının altından kolonlara bağlanır (KK8, KK14, KK15, KK16, KK17).

Havutlar, özel olarak havutçular tarafından yapılmaktadır. Çanakkale'de havut yapan bir kişi olmaması nedeniyle, deveciler genellikle Aydın'daki havutçulara başvurur. Havut siparişleri güreşler başlamadan önce yaz sezonunda verilmektedir. Siparişi alan havutçu, karış ve metre ile devenin ölçüsünü alır ve havutu bu ölçülere uygun yapar. Havut, devenin ölçülerine uygun yapılmadığı takdirde hayvanın sırtını yara yapar. Bu nedenle, devenin ölçüsünün doğru bir şekilde alınmasına dikkat edilir. Ayrıyeten, devenin hörgücüyle ilgili özel bir durum varsa havutçu deve sahibi tarafından bilgilendirilmelidir. Örneğin, devenin hörgücünün yamuk olması gibi (KK1, KK18, KK22, KK24).

Havutun parçalarından biri olan hataplar önceden ceviz, kavak, meşe gibi ağaçlardan yapılmaktayken günümüzde daha çok suntadan yapılmaktadır. Bu anlamda

hatap yapımındaki el işçiliği ortadan kalkmıştır. Günümüzde fabrikasyon olan hataplar, havutçular tarafından sadece boyanarak renklendirilmektedir (KK1, KK17, KK18, KK24). Günümüz şartlarında bir havutun tek başına maliyeti 2.500-3.000 TL arasında değişmektedir. Ancak süslemeleri ile birlikte toplam maliyet 8.000 TL'yi bulmaktadır. İdeal bir havut, hafif ve süslü olandır. Havutların ağırlığı, ustasına ve içerisinde bulunan saza göre 50 ile 100 kilogram arasında değişmektedir (KK17, KK18, KK22, KK24).

Yaz ayları boyunca havutsuz olan develere genelde ekim ayının sonlarına doğru havut giydirilmeye başlanır. Deveciliğin önemli ritüellerinden biri olan havut giydirmenin en önemli amacı; devenin üşümesini ve hasta olmasını engellemektir. Bununla birlikte eski kervancılık dönemlerinde, devenin yük taşırken zarar görmesini engellemek, üzerine binmek gibi amaçları ile de bilinen havut giydirme ritüeli, günümüzde devenin güreşlerde zarar görmesini önlemek ve daha iyi güreşmesini sağlamak amaçlarıyla da uygulanmaktadır. Aynı zamanda bu ritüel, azı dişinin çıkması sonucunda daylaklık döneminden çıkan develerin gerçekten güreşmeye hazır hale geldiklerinin de bir göstergesidir. Nitekim develer 7 yaşından itibaren havutlanmaya başlanır (KK1, KK2, KK3, KK18, KK19).

Havut giydirme işlemi birkaç kişiyle birlikte dualar eşliğinde gerçekleştirilmektedir. Bu işlem sırasında deveye karşı tedbirli olmak gerekir. Örneğin, devenin kendilerini ısırmasını engellemek için ağzına "sepet" denilen nesnenin takılması önemlidir. Bir diğer önemli husus ise; devenin ayağının altında kalmamaya dikkat etmektir (KK1, KK7, KK8, KK11). Develer yaz boyunca havutsuz şekilde yatıp kalktıkları için tüylerinin içine toz, toprak, diken gibi pislikler girmektedir. Bu nedenle havutlama işlemi yapılmadan önce, develerin üzerinde yara oluşmaması amacıyla tüyleri taranarak bu pislikler ayıklanmaktadır. Zira devenin sırtında yara oluştuğu takdirde o deve için güreş sezonu bitmiş demektir (KK1).

Havut takma merasiminde ilk olarak, havut vurmasın diye devenin sırt kısmına çul konulur. Bunun ardından hörgüç kısmına battaniyeyle çukur yapılır. Bu battaniyeye "yumuşaklık" veya "selvercelik" de denir. Daha sonra develere boyun askısı geçirilerek dualarla beraber havut giydirilir. Havutta bulunan hatapların ön kısmına havan denilen malzemelerin takılmasıyla da develerin süslenme işlemi tamamlanır. Havut takma işleminin düzenli ve sağlam bir şekilde gerçekleştirilmesine önem verilmektedir. Bu işlem tamamlandıktan sonra develer idman amaçlı küçük bir gezintiye çıkarılmakta ve gezintiden sonra da develere küçük bir güreş yaptırılmaktadır. Yapılan bu hayırdan sonra havut, devenin temizlenme zamanları haricinde yaz gelene kadar sırtından çıkartılmamaktadır (KK1, KK8, KK15, KK16, KK17).

Havut hayrı tarihleri yakın köylerde yapılacak olan hayırlarla aynı gün olmayacak şekilde belirlenir. Tarihler genelde eylül ayından itibaren belirlenmeye başlar. Havut giydirildikten yaklaşık bir hafta sonra havut hayrı yapılmaktadır. Genellikle güreş sezonundan önce ekim ayının son haftası ile kasım ayının son haftası arasında yapılmakta olan havut hayrı, develerin kazadan, beladan ve hastalıktan korunması amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bu amaçla hayırlarda mevlit okutulmaktadır. Pehlivan develerin üzerine havut giydirilirken okunan dualar da bu amacı taşımaktadır (KK1, KK3, KK5, KK24).

Havut hayrı bir nevi güreş sezonunun açıldığının göstergesidir. Havut hayrında geleneksel olarak tüm halka pilav ya da keşkek dağıtılmaktadır. Bununla birlikte misafirlere lokum ve bisküvi de ikram edilebilmektedir. Hayırlar, genellikle bulunulan bölgedeki devecilerin bir araya gelerek aralarında topladıkları paralarla gerçekleştirilmekte olup bazıları ise dernekler tarafından düzenlenmektedir. Derneklerin düzenlediği hayırlar diğerlerine göre daha büyük organizasyonlardır. Örneğin, devecilerin bireysel olarak yaptıkları hayırlarda cazgır bulunmazken derneklerin yaptığı hayırlar genellikle cazgır eşliğinde gerçekleştirilir. Bu hayırlar küçük çaplı bir güreş organizasyonu şeklindedir (KK1, KK2, KK3, KK4).

Havut merasimlerinin gerçekleştirileceği günler deveciler tarafından bireysel olarak veya sosyal medya ve iletişim araçları aracılığıyla halka bildirilmektedir. Havut hayırlarında bahşiş toplamak için çeşitli müzisyenler de yer almaktadır; fakat bu müzisyenler deveciler tarafından davet edilmemektedir. Çünkü bir tarafta hayır yapılıp mevlit okutulurken diğer tarafta davul çaldırmak yersiz bir tutum olarak görülmektedir (KK2, KK3, KK4, KK5, KK6).

Normal şartlarda dahi ürkek bir yapıya sahip olan develerin havuta alışma süreci biraz zorlayıcı ve uzun olabilmektedir. Nitekim bazı develerin ancak 2 yılda havuta alıştıkları bilinmektedir. 7 yaşına kadar havutsuz bir şekilde yaşayan develerin havuttan ürkmeleri gayet normaldir. Zira havutta asılı olan ve hayvan hareket ettikçe ses çıkaran havan bile develerin korkmaları için yeterli bir sebeptir (KK10, KK24). Havutsuzken güreşen bazı develer havutlandıktan sonra inat ederek güreşmeyi tamamen bırakabilme özelliğine de sahiptir (KK7).

2.3.4. Deve Güreşinin Duyurulması

Deve güreşleri öncelikle Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Federasyonu tarafından hazırlanan sezonluk deve güreşleri takviminin, federasyona ait olan resmi internet sitesinde yayınlanmasıyla duyurulur. Bu takvim deveciler tarafından yönetilen

çeşitli sosyal medya gruplarında da paylaşılır. Böylece deveciler camiası güreş tarihleri hakkında bilgi edinmiş olur (KK18).

Deve güreşlerinin halka duyurulması işlemi ise, anons arabaları eşliğinde gezen cazgırlar tarafından gerçekleştirilmektedir. Güreşe 1 hafta kala yöredeki halk pazarlarını dolaşan cazgırlar; yapılacak güreşin yerini, tarihini ve saatini halka ilan eder. Aynı zamanda güreşler; yerel medya, sosyal medya, afişler ve takvimler aracılığıyla da duyurulmaktadır. Deveci dernekleri tarafından bastırılan takvim ve afişler komite üyeleri tarafından deveci kahvehanelerine asılır. Takvimlerle yapılacak duyurular için bölgenin esnafları takvimlere reklam vermekte ve oradan elde edilen gelirler de devecilere dağıtılmaktadır. Bunların yanı sıra güreş bitiminde, bir sonraki deve güreşinin nerede ve ne zaman yapılacağı ile ilgili bilgiler yine cazgır tarafından seyircilere anons edilmektedir (KK11, KK17, KK18, KK24).

2.3.5. Develerin Ulaşımı ve Dolaştırılması

Develerin ulaşımı kamyonlarla sağlanmaktadır. Yola çıkmadan önce develer, rampaya yanaştırılan kamyonların römorklarına bindirilerek oturtulur ve ayağa kalkmamaları için ön ayaklarından ve gövdelerinden iplerle bağlanır. Daha sonra da üşümemeleri amacıyla üstlerine branda çekilerek yolculuğa hazır hale getirilir (KK1, KK2, KK24). İnatçı bir hayvan olan deve, kamyona bindirilmeye çalışıldığı yerden binmez ise biraz yürütülerek başka bir yönden bindirilir, aynı yönden binmez (KK2, KK3, KK6).

Develerin ulaşım masrafları belediyeler tarafından karşılanmaktadır. Nakliye masrafları devecilerin yerleşim yeri ile güreş bölgesi arasındaki mesafeye göre değişkenlik göstermektedir. Gidilecek olan mesafe develerin güreş bölgesine ne kadar süre önce götürüleceğini de etkilemektedir. Aradaki mesafenin 50-60 kilometre olduğu güreşlere develer günübirlik götürülüp getirilebilir. Lakin mesafe 100 kilometreyi geçiyorsa güreşten bir, iki gün önce orada olacak şekilde yola çıkılır. Örneğin, pazar günü olan bir güreş için Aydın'a gidilecekse perşembe gününden yola çıkılarak cuma sabahı orada olunur. Zira uzun bir yolculuk sonrasında develerin dinlenmesi gerekmektedir (KK1, KK2, KK24).

Develerin dolaştırılması ise; güreş gününden bir veya iki gün önce, yerli develer ile misafir develerin bölgenin meydanına çıkarılarak komite tarafından belirlenmiş olan güzergâhta, müzik eşliğinde gezdirilmeleri şeklinde gerçekleştirilmektedir. Buna "kortej" denir. Kortej yürüyüşü için komite tarafından, valilik veya kaymakamlıklardan izin alınmaktadır. Bu ritüel öncesinde, sahipleri tarafından süslenerek yürüyüşe hazır hale getirilen develer, daha sonra kortej alanına götürülerek tek sıra halinde gezdirilir. Deveciler tarafından yapılan kortej yürüyüşüne halk da katılım sağlayabilmektedir. Hatta

bu yörede yapılan bazı kortejlerde, develerin önünde halk tarafından Türk bayrağı taşınmaktadır. Kortej sırasında gezdirilen develer, cazgır tarafından söylenen manilerle halka tanıtılmaktadır. Ayrıca meydanda yapılan kortej yürüyüşüne benzer olarak, güreşin hemen öncesinde saha içerisinde de develer dolaştırılmaktadır (KK8, KK10, KK11, KK18, KK24).

2.3.6. Deveciler Gecesi

Geçmişte "halı gecesi" olarak da bilinen ve devecilik camiasında yapılan en renkli organizasyonlardan biri olan deveciler gecesi; güreşten bir gün önce (Cumartesi), güreş komitesinin anlaştığı bir mekânda devecilerin hep birlikte görüşüp kaynaşmalarını sağlamak amacıyla düzenlenen sazlı sözlü, yemekli bir eğlence gecesidir. Bu gece, komite ve dernek üyeleriyle birlikte misafir deveciler ile o bölgenin devecilerinin katılımıyla gerçekleştirilmektedir. Aynı zamanda tertip komitesinin davet ettiği cazgır ve müzisyenler de bu organizasyona eşlik etmektedir. Gecede birden fazla cazgır bulunabilir. Kadın devecilerin de katılabildiği bu gecede bir ayrım gözetilmemektedir (KK2, KK8, KK9, KK10, KK11).

Bu gece için ayarlanan mekânda girişlerin ücretli olup olmaması, yapılan güreş organizasyonunun maliyetine göre değişmektedir. Tüm masrafların sponsorlar ve belediyeler tarafından karşılandığı organizasyonlarda girişler ücretsizdir. Ayrılan bütçenin yeterli gelmediği durumlarda ise komite tarafından, geceye katılan devecilerden giriş ücreti alınır. Girişleri ücretli olan gecelerden elde edilen gelirler yapılan güreş organizasyonuna katkı sağlamaktadır. Örneğin, deve güreşine katılım sağlayan devecilere yolluk olarak dağıtılması gibi (KK10, KK18, KK24).

Gece başlamadan önce mekân, Türk bayrakları ve organizasyonun yapılmasına katkı sağlayan belediyenin bayraklarıyla donatılır. Aynı zamanda mekândaki masalara da geceye katılım sağlayacak deveci sayısı kadar Türk bayrağı bırakılır. Geceye ortalama 300 deveci katılır (KK18). Gece, cazgırın giriş konuşmasıyla başlar. Giriş konuşmasının ardından maniler söyleyerek ortamı şenlendiren cazgır, geceyi organize eden kişiyi yanına davet eder. Bunun üzerine, organizasyonun düzenlenmesinde öncü olan kişi kısa bir konuşma yaparak deveciler için iyi dileklerde bulunur. Bu konuşma sonrasında cazgır, Onuncu Yıl Marşı çalmaları için müzisyenlere komut verir. Milliyetçi bir tavra sahip olan deveciler de kendilerine dağıtılan Türk bayraklarını sallayarak ayağa kalkıp büyük bir coşkuyla marşa eşlik ederler. Gecenin devamında mekândaki masaları tek tek gezen cazgır, her deveci için ayrı bir mâni söylemek suretiyle onları tanıtır. Aynı zamanda mâni söylediği her deveciden para toplayarak kimden ne kadar para aldığını da anons eder. Cazgırın topladığı bu paralar komiteye yardım amaçlı kullanılır. Bununla birlikte deveciler

tarafından cazgıra bahşiş de verilmektedir. Nitekim manileriyle geceyi renklendiren cazgır devecileri gaza getirme konusunda ustadır (KK2, KK8, KK11, KK17, KK18).

Aynı zamanda gece boyunca aktif bir rol oynayan cazgır tarafından; devecilerin eğlenmesi ve komiteye yardım amaçlı, açık arttırma usulünde etkinlikler gerçekleştirilmektedir. “Cabo” olarak adlandırılan bu açık arttırmalarda halı, çul, havan gibi malzemeler satılır. Maliyet değerlerine göre başlangıç fiyatı belirlenen malzemeler, en çok parayı teklif eden devecilere satılır (KK8, KK11, KK17). Bunun yanı sıra gecede çekiliş gibi etkinlikler de yapılmaktadır. Bu etkinlikte öncelikle, üzerinde çekiliş numaraları bulunan çakmaklar 25 TL. karşılığında devecilere dağıtılır. Daha sonra çekiliş numaralarının yazılı olduğu kâğıtlar bir torba içerisinden kura şeklinde çekilir. Çekilen numara cazgır tarafından anons edilir ve çakmağının üzerinde aynı numara bulunan deveciye hediye verilir. Yapılan bu etkinlikte battaniye, süs takımı, havan, Türk bayrağı, telefon, Truva atı heykeli, zeytinyağı, peynir, kettle, çaydanlık gibi çeşitli nesneler hediye edilir. Tüm bu etkinliklerden elde edilen gelirler komite tarafından güreş organizasyonlarında kullanılmaktadır (KK2, KK18).

Renkli eğlencelere ev sahipliği yapan bu gecede, müzisyenler de önemli bir yer tutmaktadır. Gece için davulcu, tefçi, klarnetçi, kemancı, darbukacı, orgcu gibi müzisyenler komite tarafından kiralanır. Gecenin başlangıcından sonuna kadar başta Ege olmak üzere, Akdeniz ve Trakya’ya özgü oyun havaları çalınır. Müzikle keyiflenen deveciler, çalınan havalar eşliğinde karşılıklı oynar. Özellikle “Harmandalı” deveciler tarafından en çok rağbet gösterilen zeybek türüdür. Bunun yanı sıra “Sepetçioğlu Zeybeği”, “Çiftetelli” ve “Roman havası” da devecilerin isteği üzerine sıkça çalınan oyun havalarındandır. Oyun havaları eşliğinde oynayan devecilerin başından aşağı bazı deveciler para atar. Buna da açık arttırmada olduğu gibi “cabo” denilmektedir. Cabo verenlerin isimleri cazgır tarafından anons edilir. Örneğin, “Ali Kahraman’dan cabo” şeklinde. Gecenin sonuna doğru komite tarafından kiralanmış olan dansöz de devecileri eğlendirmek amacıyla dans eder (KK2, KK10, KK17, KK18, KK24). Gece boyunca birbirleriyle muhabbet eden deveciler, kendi aralarında şakalaşarak gülüp eğlenirler. Gecede deve alım satımlarıyla ilgili pazarlıklar da yapılır. Devecilerin birbiriyle kaynaşması amacıyla yapılan deveciler gecesi, son derece güzel dostluklara vesile olmaktadır. Nitekim bütün deveciler birbirine saygı, sevgi ve güler yüzle yaklaşır (KK11, KK17, KK18).

2.3.7. Güreş Sahasındaki Hazırlıklar

Güreş sahasındaki hazırlıklar belediyeler ve komiteler tarafından yapılmaktadır. Deve ürktüğü, korktuğu veya kızdığı zaman etrafındaki canlılara zarar verebilecek bir hayvan olduğu için deve güreşlerinde en önemli şey; güreşe gelen hayvanların ve

misafirlerin güvenliğini sağlamaktır. Bu sebeple güreş sahaları tel bariyerlerle çevrilmektedir. Güreş sahaları genellikle hayvanların kendilerine zarar veremeyecekleri şekilde çukurlaştırılmakta ve bu çukur bölgenin üst kısmına çekilen tel bariyerler o bölgeye çakılan demirlerle sabitlenmektedir. Aynı zamanda develerin bir sakatlığa maruz kalmaması için güreş sahasının çamur olmamasına özen gösterilir. Bu amaçla belediye ekipleri tarafından sahaya kum dökme çalışması gerçekleştirilmektedir. Sahanın boyutunun ayarlanması, giriş çıkışlarının düzgün hale getirilmesi, ağız bağı kontrol yerleri ile cazgır ve masa hakemlerinin bulunacağı alanın ayarlanması da bu hazırlıklar içerisinde yer almaktadır. Cazgır ve masa hakemlerinin güreş meydanını net bir şekilde görebilecekleri yüksek bir bölgeye konumlandırılması önemlidir (KK11, KK17, KK24).

Güreşten bir gün önceki gece vatandaşlar tarafından kamyonlar ve traktör römorkları adeta tribün gibi sahaya bakacak şekilde sahanın çevresine çekilir ve bunların üzerine masalar kurulur. Bu esnada güreş sahasında bulunan komite üyesi veya belediye görevlileri, nasıl tribün yapmaları gerektiği hakkında vatandaşları yönlendirir. Diğer misafirler ise, güreş sahasını daire şeklinde çevrelemiş olarak bulunan alanlarda oturur. Güreşler ayrım yapılmaksızın kadın ve erkek karışık olarak aynı yerde izlenmektedir. Ancak protokole ait ayrı bir izleme alanı bulunmaktadır. Güreş sahalarında halkın güvenliğini polis, jandarma ya da belediye zabıtaları sağlamaktadır (KK11, KK18, KK24).

Güreş sahası çevresinde bulunan deve sucuğu satıcıları ve çeşitli seyyar satıcılar da olmazsa olmazlar arasındadır. Bu satıcılar güreş gününün sabahında, güreş alanına gelerek tezgahlarını açarlar ve ürünleri satışa hazır hale getirirler. Ancak güreş alanına her seyyar satıcı gelemez. Sadece güreş gününe özel olarak sahayı komiteden satın alan bir kişi, belli bir kira karşılığında anlaştığı seyyar satıcılara saha çevresinden yer verir. Komite ise, belirledikleri satın alma ücretini sahayı satan alan kişiden tahsil eder. Örneğin, 5.000 TL. Satın alan kişinin seyyar satıcılardan ne kadar kira alacağına karışılmaz. Güreş sahasının bir şahsa satılması cemiyetin önemli gelir kaynaklarındandır. Bu durum deve güreşlerinin ekonomik boyutunun da göstergesidir (KK10, KK18, KK24).

2.3.8. Deve Güreşlerinde Müzik

Güreşlerde müzik önemli bir yer tutmaktadır. Davul, zurna ve keman olmazsa olmazlar arasındadır. Ancak müzisyenlerin deve güreşine katılımı davet üzerine değildir. Deve güreşi organizasyonlarını bir nevi ekmek kapısı olarak gören müzisyenler kendiliğinden güreş alanına gelmektedir. Çanakkale Bölgesi'ndeki deve güreşlerinde müzik icra eden kişilerin hepsi erkektir. Müzisyenlerin amacı hem misafirleri hem devecileri hem de develeri eğlendirerek bahşiş toplamaktır. Bu bakımdan özellikle alkol alınan masaları gezerek kişilerin istediği parçaları çalmaya özen gösterirler. Nitekim

müzisyenlerin bahşiş toplaması açısından en ideal masa, sarhoş masadır. Aynı zamanda devecilerin milli duygularını kabartmaya yönelik çalınan parçalar da bahşiş miktarının artması açısından önemlidir. Nitekim geneli Yörük olan devecilerin milliyetçi yönleri oldukça kuvvetlidir. Bu amaç doğrultusunda müzisyenler tarafından en çok çalınan parçalar; "Türkiye'm" ve "İzmir Marşı"dır (KK2, KK12, KK24).

Develerin çok hissi bir duyma yetenekleri vardır. Bu anlamda müzik onların gaza gelmelerini ve şenlenmelerini sağlayan etkili bir unsurdur. Güreşlerde develeri coşturmak ve kazanan deveyi daha da keyiflendirmek için özellikle "pehlivan havası" çalınmaktadır. Ayrıca "Çökertme" türküsü de deve güreşleriyle özdeşleşmiştir. Güreşler sırasında çalınan havalar, genel olarak Ege, Marmara ve Akdeniz bölgelerine özgü olanlardır. Bu havaların başında; sarı zeybek, harmandalı ve Köroğlu havası gelmektedir. Bu bölgelere ait havaların seçilmesinin sebebi, Yörüklerin buralarda yaşıyor olmalarıdır. Aynı zamanda seyircilerin ve devecilerin milli duygularını kabartmaya yönelik çalınan parçalar da, bölge halkını eğlendirmek amacıyla çalınan roman havaları da deve güreşlerinde geniş bir yer tutmaktadır (KK2, KK10, KK11, KK17, KK24).

2.3.9. Develerin Adlandırılması

Deveciler kendi zevk ve isteklerine göre develerine ad vermektedir. Develerin adlandırılmasında genel olarak soy isimler, aile bireylerinin isimleri, tarihi isimler, dizi karakterlerinin isimleri vs. tercih edilmektedir. Develer güreş sahasına girerken hem kendi isimleriyle hem de sahiplerinin adları veya lakaplarıyla anılmaktadırlar. Örneğin; Poşetçinin Caner Şah, Peynircinin Turan gibi. Ayrıca develerin el değiştirmesi, yani başkasına satılması durumunda yeni sahipleri tarafından isimleri değiştirilmektedir (KK11).

2.4. Deve Güreşleri

Çanakkale bölgesinde, deve güreşlerinin tarihçesi ile ilgili çeşitli sözlü anlatmalar mevcuttur. Bu yöredeki deveciler arasında anlatılan sözlü anlatmalarda deve güreşlerinin kökeni, günümüzden yaklaşık 900 yıl öncesine, yani Türklerin Orta Asya'da yaşadıkları döneme dayandırılmaktadır. Anlatmaya göre deve güreşleri, Orta Asya'da yaşayan bir hanın, kendisine ait olan deve ve boğayı güreştirmesiyle meydana gelmiştir. Bu anlatma, Çanakkale'deki deveciler arasında en yaygın olarak kabul edilen görüştür. Bir diğer anlatmaya göre, deve çobanı olan ve devecilerin piri olarak kabul edilen Veysel Karani'nin can sıkıntısıyla develeri güreştirdiği ve güreşlerin buradan türediği düşünülmektedir. Bir başka anlatmaya göre de deve güreşleri, zamanında Yörükler İzmir'e yük getirirlerken "Bağ arası" denilen bölgeye yüklerini indirdiklerinde boş kalan develerin birbirlerine sürtünmelerinden ve kendi kendilerine oyun yapmalarından ortaya çıkmıştır. Kervancıların

hep birlikte bu bölgede toplanmalarının amacı da hem develerin birbirleriyle oynamasını ve eğlenmesini hem de Yörükler arasında hoş sohbet ve birlik beraberliğin artmasını sağlamaktır. Bu amaç deve güreşlerinin temelini oluşturmaktadır. Deve güreşlerinin tarihçesi ile ilgili bir diğer anlatma ise, Cumhuriyet döneminde Bursa'da bir bey oğlunun düğünü sırasında iki tane deve güreştirdiği ve sonrasında deve güreşlerinin halka yayıldığı şeklindedir (KK11, KK17, KK18, KK20). Orta Asya'daki atalardan miras kaldığına inanılan deve güreşleri; yüzyıllardır süregelen bir gelenek olması, sosyal bir faaliyet olma özelliği taşıması, Yörükler arasındaki birlik ve beraberliği arttırması ve birtakım yardımlarda bulunulmasına vesile olması bakımından son derece önemlidir (KK2, KK10, KK18).

Yörük geleneği olarak kabul edilen deve güreşleri, Türkiye'de Çanakkale'den Antalya'ya uzanan batı kıyı şeridinde yapılmaktadır. Deve güreşlerinin bu çevrelerde yaygınlık kazanmasının nedeni: göçebe yaşam süren Yörüklerin batı kıyı şeridine yerleşmeleridir. Göçebelik zamanında yük taşımak ve ulaşım amacıyla kullanılan develer, yerleşik hayata geçilmeye başladıkça güreş hayvanı olarak yetiştirilmeye başlamıştır. Develerin içgüdüsel olarak yaptıkları güreşleri keşfeden Yörükler, deveyi bir zevk hayvanına dönüştürmüşlerdir. Dolayısıyla deve güreşleri; Yörüklerin, besledikleri develer aracılığıyla kendileri için yaratmış oldukları bir eğlence kültürüdür (KK2, KK8, KK20).

Daylak ve deve güreşi olmak üzere iki çeşit deve güreşi vardır. Daylak, devenin sekiz yaşına kadarki azı dişi çıkmamış halidir. Daylaklara havut takılmadığı için daylak güreşleri havutsuz olarak yapılmaktadır. Aynı zamanda güreş öncesinde pehlivan develerin ağzı bağlanmak zorundayken daylakların henüz dişi kesmediği için ağızları bağlanmaz. Bu güreşlerin amacı daylakları eğitmek ve yeteneklerini ölçmektir. Daylak güreşi ile deve güreşi arasındaki en büyük fark tecrübedir. Daylaklar güreşerek zaman içerisinde tecrübe kazanır. Dolayısıyla daylak güreşi, çıraklıktan ustalığa giden yoldur. Bu bakımdan daylak güreşlerine de deve güreşleri kadar önem verilir. Daylak güreşi ile deve güreşleri arasında bir süre farkı yoktur. Daylaklar da pehlivan develer gibi en fazla 10 dakika güreşirler. Daylakların küçüğü olan develere de "dom" denilmektedir. Domlar bir, iki yaşlarında oldukları için güreşlerde bulunmamaktadırlar (KK8, KK11, KK24).

Büyük develer ise ağırlıklarına göre "baş altı, baş, baş üstü" olmak üzere üç gruba ayrılmakta ve bu üç grupta güreşmektedirler. Dokuz yüz kiloya kadar baş altı, bir tona kadar baş, bir tonun üstünde ise baş üstü güreşler yapılmaktadır. Ancak küçük develerin yeteneğine göre bu kural değişebilmektedir. Yani eğer çok yetenekliyse yedi yüz kiloluk bir deveyle bir tonluk bir deve de güreşebilir. Fakat ne kadar yetenekli olursa olsun küçük olan develerin sahipleri genelde bunu göze almamaktadır. Develerin kategori atlaması yaşı ve kilosuyla bağlantılıdır. Devenin büyüme ve fiziksel olarak gelişme evresi 10 yaşına

kadar tamamlanmaktadır. Bu bakımdan sahibi, devenin ayak ve boy ölçülerinden hangi kategoride yer alabileceğini tahmin edebilmektedir. Bu kategorileştirme devenin güreş stili, yeteneği veya kaç yıl güreştiği ile ilgili değil, boy ve kilosuyla bağlantılıdır. Baş altı, baş veya baş üstü kategorisinde güreşen pehlivan develerin güreşleri havutlu olarak yapılmaktadır (KK11, KK18, KK24).

Güreşmeyen erkek deve yoktur. Develer 3-4 yaşlarında kendi aralarında içgüdüsel olarak güreşmeye başlarlar. Ancak iyi güreşen veya iyi güreşemeyen develer vardır. Güreş devesi yeteneklerini tamamen dişi deveden, yani annesinden almaktadır. Eğer anne olan devede güreş yeteneği varsa ondan doğan erkek deve pehlivan olur (KK20).

2.4.1. Deve Güreşlerinde Uzmanlar ve Görevleri

Deve güreşlerinde güreş ritüellerinin düzenli bir biçimde gerçekleşmesini sağlayan ve güreşleri yöneten uzmanlar yer almaktadır. Bu uzmanlar komiteler tarafından belirlenmekte olup birinin eksik olması durumunda güreşler yapılamamaktadır (KK18, KK19). Deve güreşi organizasyonlarında yer alan uzmanlar ve görevleri şu şekildedir:

Orta Hakem: Güreşlerde iki tane orta hakem bulunmaktadır. Orta hakem iki deve arasındaki güreşi başlatır, dakika tutar, galip deveyi belirler ve herhangi bir hayvanın zarar göreceğini anladığı anda veya ters bir durum olması koşulunda güreşi durdurarak müdahale eder. Güreşen develere dışarıdan bir müdahale edilmemesine dikkat eder. Düdük çaldıkları zaman güreş biter. Galip olan deveyi cazgıra ve masa hakemlerine bildirir. Bu hakemler genelde eski deveciler arasından sözü geçen ve deve güreşlerine oldukça hâkim kişilerdir (KK11, KK24).

Stajyer Hakem: Güreşlerde bir veya iki tane stajyer hakem bulunmaktadır. Orta hakemin müsabaka sırasında görevini bırakması durumunda onun görevlerini stajyer hakem üstlenir (KK11, KK18).

Masa Hakemleri: Cazgırın yanında oturan organizatörlerdir. 6-7 kişiden oluşur. Güreşecek develerin sıraya göre listesini ve develerin birbiriyle eşleşmelerini yapmaktadırlar. Eşleştirilen develeri sırasıyla cazgıra bildirerek anons ettirirler. Güreşecek olan develerden birinin güreşemeyecek olması durumunda boşta kalan deveyle güreşmesi için yeni bir deve eşleştirmesi yapmaya çalışırlar. Bu durumda masa hakemleri boşta kalan devenin güreş yönüne ve stiline uygun devesi olan bazı devecileri yanlarına çağırarak aralarından biriyle anlaşmaya çalışırlar. Masa hakemleri rapor tutma yetkisine de sahiptir. Güreş organizasyonu sırasında kurallara aykırı bir durumun meydana gelmesi sonucunda rapor tutarak bu olayı federasyona bildirirler. Örneğin, güreş organizasyonu başlamadan önce saygı duruşu ve İstiklal Marşı davetini unutan cazgırlar masa

hakemlerinin tuttukları rapor sonucunda federasyondan uyarı cezası almışlardır (KK10, KK18, KK24).

Baş Urgancılar: Her güreşte iki baş urgancı bulunur. Baş urgancı, güreşen develerin birbirinden sağlıklı bir şekilde ayrılması hususunda önemli bir role sahiptir. Müsabaka başlamadan önce orta hakem, baş urgancılardan hangisinin hangi deveye urgan takacağını belirler. Bu doğrultuda baş urgancılar, orta hakem güreşi bitirdiğinde veya develer riskli bir pozisyona girdiğinde develerin ayaklarına veya havutlarının üzerine urganları takarak ayırıcılara "çek" demek suretiyle develeri ayırma komutunu verirler. Aynı zamanda ayırma işlemi sırasında develerin herhangi bir sakatlık yaşamaması için ayırıcıları en doğru şekilde yönlendirmekle yükümlüdürler (KK10, KK11, KK24).

Ayırıcılar (Urgancılar): İki grup halinde bulunurlar. 7+7 olmak üzere toplam 14 kişiden oluşur. Müsabaka esnasında 14 kişilik ayırıcıların yetersiz gelmesi durumunda orta hakemin izniyle, saha içindeki deveciler de ayırma işlemine yardımcı olabilir. Müsabaka süresi dolduğunda veya develer birbirine ters girdiklerinde orta hakemin ikaz verip düdüğünü çalmasıyla baş urgancılar urganları develere takar ve ayırıcılar da baş urgancıların yönlendirmesiyle urganları çekerek develeri birbirinden ayırır. Develerin iyi bir şekilde ayrılmalarına dikkat edilir (KK10, KK18, KK24).

Kapıcılar: Her güreşte bir tane kapı görevlisi bulunmaktadır. İki tane deve güreşirken başka develerin içeri girmesini ya da güreşen develerin kapıdan kaçmasını önlemek amacıyla kapıyı açıp kapatırlar ve develeri sırayla içeri alırlar. Aynı zamanda güreşecek develerin sahipleri ile savranları dışında diğer kişilerin saha içerisine girmesini önlemekle de görevlidirler (KK28).

Ağız Bağcılar: İki veya üç kişiden oluşmaktadırlar. Güreşecek deve sayısına ve organizasyonun büyüklüğüne göre ağız bağcı sayısı değişmektedir. Eğer güreşecek deve sayısı az ise kimi zaman bir tane ağız bağcı olabilmektedir. Örneğin; Çanakkale Büyük Truva Güreşi'nin cumartesi günkü organizasyonunda bir tane ağız bağcı varken pazar günü yapılan organizasyonda üç tane ağız bağcı görev almıştır. Ağız bağcılar, müsabaka öncesinde güreş sahasına girmelerinden evvel develerin ağızlarını bağlamakla görevlidirler. Bunun amacı, develerin birbirlerine ya da görevlilere zarar vermesini önlemektir. Devenin ağzının bağlanmasında kullanılan ip, kalem inceliğinde olan ve devenin ağzını kesmeyen özel bir iptir. Bu ip deveciler arasında "ağız bağı ipi" olarak adlandırılmaktadır. Ağız bağcıların develerin ağzını sağlam bir şekilde bağlamak için attıkları düğüme "ilmek" denilmektedir. Ağız bağcılar develerin ağzını sağlam bir şekilde bağlamak zorundadır. Nitekim güreşen devenin çenesinin sabit olması gerekir. Ağzı sağlam bağlanmayan devenin çenesi sabit olmayacağı için deve güreş esnasında bağ

pozisyonuna girdiğinde çenesi kırılabilir. Aynı zamanda güreş esnasında ağzının iyi bağlanmadığı anlaşılan deve orta hakem kararıyla hükmen yenik sayılabilir (KK17, KK21, KK24).

Cazgır: Güreş organizasyonunda orta hakemlerin direktiflerini, saha içerisindeki olayları ve develerin güreşlerini seyirciye aktararak seyircinin coşkusunu arttıran spikerlerdir. Bölgenin ağzı en iyi laf yapan kişileri cazgır olmaktadır. Cazgırlar deve güreşlerinin her aşamasında çokça yer almaktadırlar. Güreşleri başlatmak, yönetmek, halka aktarmak, güreş sırasında develer ve deveciler için övgü dolu mâniler söylemek, dua etmek, insanlara coşku vererek onları gaza getirmek ve güreşi bitirmek cazgırların başlıca görevleridir (KK11, KK17, KK24).

Cazgırın Osmanlı dönemindeki adı çığırtkandır. Çığırtkan, "duyduk duymadık demeyin, padişahımız bugün sarayda yemek veriyor" gibi davul başında halka duyuru yapan kişidir. Çığırtkanlık zamanla cazgırlık olarak adlandırılmaya başlamıştır. Cumhuriyet dönemine geçildikten sonra cazgır olarak tabir edilen kişiler megafon ile belediyelerden yaptıkları anonslarla güreşlere develeri çağırmakla mükelleflermiş. Günümüzde ise cazgırlar kendilerini spiker olarak tanıtmaktadır (KK17).

Türkiye'de deve güreşi cazgırlığını yaratan kişi Seyfettin Demirağa'dır. Aydınlı olan Seyfettin Demirağa, Türkiye'nin hem ilk hem de baş cazgırıdır. Günümüzde Türkiye'deki deve güreşlerinde aktif bir şekilde cazgırlık yapan 7 kişi vardır. Bu kişilerin 4'ü Çanakkale'de ikamet etmektedir. Bu cazgırlar: Kudret Mayacı, Emrecan Mayacı, İsmail Sakin ve Necdi Ceylan'dır. Bunlar içerisinden Kudret Mayacı ve Emrecan Mayacı Çanakkale'nin baş cazgırlarıdır. Zira İsmail Sakin genel olarak Çanakkale'den ziyade diğer illerdeki güreşlerde cazgırlık yapmaktadır. Necdi Ceylan ise cazgırlığa bir hobi gözüyle bakması sebebiyle yalnızca çağırıldığı belli başlı güreşlere katılmaktadır. Emrecan Mayacı ve Kudret Mayacı da Çanakkale dışındaki güreşlerde cazgırlık yapabilmektedir; ancak Çanakkale'deki güreşlerde daha aktiftirler. Bu nedenle bölge halkı ve deveciler tarafından Çanakkale yöresinin baş cazgırları olarak kabul görmektedirler. Bu cazgırların yanı sıra Balıkesirli olan cazgır Murat Arabacı da Çanakkale'de yapılan bazı güreşlerde görev almaktadır (KK10, KK17, KK24).

Cazgır olmak isteyen bir kişinin öncelikle deveyi sevmesi, deveye dair her şeye vakıf olması, deve güreşlerinin tarihçesini, ne şartlar altında yapıldığını ve develerin güreş tekniklerini iyi bilmesi gerekmektedir. Günümüzdeki cazgırların hepsi devecilikle de uğraşmaktadır. Bunun yanı sıra cazgır olmak isteyen kişi, usta cazgırlara karşı saygılı olmalı, ukala olmamalıdır. Cazgırın sesini kullanabilmeyi öğrenebilmesi de önemli hususlardan biridir. Zira cazgırlar sabah 10'dan akşam 5'e kadar güreş anlatmakla

görevlidirler. Bu nedenle bir cazgır güreşin başlamasından itibaren saat 14.00'e kadar normal sesiyle yavaş tonda, 14.00'ten 17.00'ye kadar olan süreçte ise gırtlaktan gelen sesle bağırarak anlatımını gerçekleştirmelidir (KK17).

Cazgırlık doğuştan gelen bir yetenektir. Cazgır olabilmek için hem yetenekli hem de istekli olmak gerekir. Bu istek genellikle küçük yaşlardan itibaren başlar. İlkokulda ezberi kuvvetli olan çocukların tamamı cazgır olabilir. Cazgırlık tamamen hayal gücüyle alakalıdır. Bu nedenle cazgır olmak isteyen kişinin mübalağayı sevmesi ve olaylara mübalağa katabilmesi gerekmektedir. Cazgırlıkta başarılı olmak isteyen bir kişi sadece yeteneğiyle yetinmemeli ve kendini geliştirmelidir. Donanımını yükseltmeyen cazgır hep yerinde sayar. Bu bakımdan bir cazgırın kesin surette diksiyon eğitimi alması gerekir. Aynı zamanda kitap, gazete, dergi okumak ve sürekli tekrar yapmak da cazgırın kendisini geliştirmesine katkı sağlar. Cazgırlık 2010 yılından itibaren profesyonel bir şekilde yapılmaya başlamıştır. Bu nedenle diksiyona önem verilmektedir (KK17).

Her cazgırın kendine özgü tabirleri ve mânileri vardır. Güreşlerde söyledikleri manilerin çoğu doğaçlamadır. Bazen birbirlerinden duyup söyledikleri maniler de olabilmektedir. Örneğin, usta cazgır olarak tabir edilen Seyfettin Demirağa'nın,

"*Keçi kellesinden yemem paça*
Keskin kılıncı vurmam taşa
Güreşiyor her iki pehlivan
Kıran kırana başa"

mânisi tüm deve güreşi cazgırları tarafından bilinmekte ve tüm güreşlerde söylenmektedir. Özellikle Türkiye final güreşlerinde bu mâni muhakkak söylenir (KK17). Deve güreşi cazgırları tarafından söylenen maniler genellikle deve güreşlerine özgüdür. Aynı zamanda cazgırlar söyledikleri manileri ve hitabetlerini, deve güreşlerinin yapıldığı yörelere göre şekillendirirler. Cazgır, gittiği yöredeki halkın kültürüne, değerlerine, tarihine ve yaşantısına göre halka hitap eder ve mâni söyler. Örneğin, cazgır Emrecan Mayacı efesiyle meşhur olan Aydın'a gittiği zaman halka,

"*Aydın'ın kahraman evlatları*
Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün neferleri
Sadece Allah'ın huzurunda eğilen Aydın'ın efeleri
Türk sadece efe oynarken eğilir
Ne mutlu Türk'üm diyene"

şeklinde hitap ederken Antalya'daki deve güreşine gittiği zaman,

"*Denizin, kumun ve mavinin başkenti*

Turizm cenneti güzel Antalya”

şeklinde seslendiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla, Emrecan Mayacı’nın verdiği örneklerden de anlaşılacağı üzere, cazgırların hitabetinde ve söyledikleri manilerde yöresel özellikler belirleyici unsurdur (KK17). Cazgırlar salavatlamaları da doğaçlama bir şekilde söylemektedir. Salavatlamalarda uyaklama, yani kafiyeye uydurmak önemlidir. Bu bağlamda salavatlamaların “Maşallah” kelimesiyle uyaklı olmasına özen gösterilir:

“Allah Allah illallah
Muhammed’ün Resulallah
Hep beraber alkışlarla diyelim maşallah
Maşallah demeyenin dilleri tutulsun inşallah”

Mâni söylerken ve halka hitap ederken halkın daha çok milli değerlerine yönelen cazgırlar, salavatlama yaparken de manevi değerlere dokunurlar (KK17). Cazgırlar için mâni söylerken ve develerin güreşlerini aktarırken şive kullanmak son derece önemlidir. Kullanılan şive yöreye göre değişkenlik gösterir. Şive, halkı coşturmak amacıyla kullanılır. Nitekim cazgırın şiveli konuşması halka sempatik gelir. Örneğin, cazgır Emrecan Mayacı’nın güreşler esnasında “huh babalar” diyerek develere seslenmesi halkın galeyana gelmesini ve coşkunun yükselmesini sağlamaktadır. Bu bakımdan cazgırın performansı güreşlerin temposunu yarı yarıya etkilemektedir (KK17).

Cazgırlar yetişme evrelerine göre iki sınıfa ayrılırlar. Bunlardan birincisi usta-çırak ilişkisi ile yetişen cazgırlardır. İkincisi ise hiç kimseden eğitim veya yardım almadan, tamamen kendi yeteneğiyle cazgırlık yapmaya başlayanlardır (KK17). Türkiye’de usta-çırak ilişkisi ile yetişen cazgırlar şu şekildedir:

Seyfettin Demirağa (Usta) - İsmail Sakin, Halil Coşkun (Çıraklar)
Halil Coşkun (Usta) - Süleyman Donduran (Çırak)
Kudret Mayacı (Usta) - Necdi Ceylan, Murat Arabacı (Çıraklar)

Günümüzün en genç cazgırı olan Emrecan Mayacı ise, usta-çırak ilişkisiyle yetişmeyen tek cazgırdır. Cazgırlar, mesleğin ölmemesi ve gelecek kuşaklara aktarılması için günümüzde de çırak yetiştirmektedirler. Yetiştirilen çırak ile ustanın aynı yörede yaşama zorunluluğu yoktur. Çıraklık eğitimi alan kişi başka bir yörede yaşıyor olsa da usta cazgırın yanına gidip gelebilir. Çıraklık eğitimi süresince usta cazgır mâninin nasıl yapılacağı hususunda kendi yöntemlerini aktarır, örnek maniler söyler ve çırağının yeteneğini ölçer. Çırak olan kişi de usta cazgırın öğretilerini dikkatle dinler ve güreşlerde ustasının cazgırlığı nasıl icra ettiğini izleyerek kendisini geliştirmeye çalışır. Usta cazgır, çırağının ustalaştığına emin olduğunda yetişme evresi tamamlanır (KK17).

Cazgırlar tarafından cazgırlık doğrudan bir meslek olarak görülmemektedir. Cazgırlık genellikle hobi mesleği şeklinde ifade edilir. Cazgırlara göre, cazgırlık hem sevdikleri ve eğlendikleri hem de para kazandıkları bir iştir. Sadece para kazanmak için cazgırlık yapan kişinin kendisini geliştiremeyeceği savunulmaktadır. Çanakkale'de ikamet eden cazgırların tümünün cazgırlık haricinde başka meslekleri de vardır. Örneğin, cazgır Emrecan Mayacı aynı zamanda emlakçılık yapmaktadır (KK17, KK24). Bir cazgırın güreş sezonu içinde haftalık kazancı en az 2.000 TL'dir. Her cazgır aynı miktarda para almaz. Ücret miktarı cazgırın performans kalitesinin yüksekliğine ve güreş organizasyonunun büyüklüğüne göre değişmektedir. Büyük organizasyonlara en kaliteli cazgırlar çağırılmaktadır. Haliyle bu cazgırların kazançları diğerlerine nazaran daha yüksektir (KK17). Cazgırların asıl kıyafetleri sekiz köşeli kasket, külot pantolon ve körüklü çizmeden oluşmaktadır. Bu kıyafetlerin bütünü "Yörük Efe kıyafeti" olarak adlandırılır. Geçmişte tüm deve güreşi cazgırları tarafından kullanılan bu kıyafetler, günümüzde nadiren Murat Arabacı tarafından kullanılmaktadır. Diğer cazgırlar ise yalnızca gündelik kıyafetleri ile güreşlere katılmaktadır (KK17).

Kontrolcüler: Güreşlerde bir veya iki kontrolcü bulunur. Develerin ağızları bağlandıktan sonra sıkı ve doğru bağlanıp bağlanmadığını kontrol etmekle görevlidir. Eğer devenin ağzı gevşek bağlanmışsa tekrar bağlanmasını söylemektedir. Ağzı sağlam bağlanan ve müsabakaya hazır olan develerin saha içerisine girişine izin verir (KK7).

Saha Komiseri: Güreşler için iki tane saha komiseri görevlendirilmektedir. Saha içerisindeki kalabalığı önlemekle görevlidir. Güreşecek develerin sahipleri ile savranları ve görevliler dışında sahada bulunan diğer kişileri dışarı çıkartırlar. Müsabaka sırasında sahadaki nizamı sağlamak amacıyla görevlilerin konumlanacakları yerleri söyler. Develerin güreşi esnasında saha içerisinde herhangi bir sıkıntı meydana gelmemesi için sahada gözlem yapar. Güreşi biten develerin sağlıklı bir şekilde sahadan çıkarılmasına yardımcı olur. Ayakta durarak güreşen develerin izlenmesini engelleyen kişilere oturmaları komutunu verir (KK18, KK24).

Veteriner: Güreş organizasyonlarında bulunan veteriner, müsabaka öncesinde güreşecek olan hayvanların sağlık durumunu kontrol eder. Devede herhangi bir rahatsızlık tespit ederse güreşmesine müsaade etmez (KK18).

Gözlemci: Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Federasyonu tarafından her güreş organizasyonu için bir gözlemci görevlendirilmektedir. Gözlemci, güreş organizasyonunun artı ve eksi yönlerini gözlemleyerek rapor tutar. Gözlemci tuttuğu raporu federasyona bildirir. Tutulan raporda güreş organizasyonu kurallarına aykırı bir içerik yer alıyor ise güreşi organize eden derneğe veya olumsuzluğa neden olan deveciye federasyon

tarafından uyarı yapılır. Başka bir güreş organizasyonunda aynı hatanın tekrarlanması durumunda ise yapılan hataya göre ceza verilir. Örneğin; federasyonun kuralına göre, güreşecek olan bir devenin yanında saha içerisine devenin sahibi ve bakıcısı olmak üzere iki kişi girebilir. Yalnızca ekstra durumlarda bu kişilerin yanı sıra bir kişinin daha devenin yanında girmesine müsaade edilir. Bu bakımdan bir devenin yanında üçten fazla kişinin sahaya girmesi halinde o deve bir veya iki hafta güreşlerden men cezası alır (KK19).

Yukarıda belirtilen görevlilerin tümü (gözlemci hariç) güreş organizasyonunu düzenleyen komite tarafından belirlenir. Belirlenen görevliler güreş organizasyonunun bir hafta öncesinde federasyona bildirilir. Diğer görevliler organizasyona bir hafta kala belirlenirken cazgırlar ile yaz döneminin sonuna doğru anlaşma yapılır. Bunun nedeni, deve güreşi camiasında bulunan cazgırların kısıtlı sayıda olmalarıdır. Güreş organizasyonlarında yer alan gözlemci haricindeki görevlilerin toplam sayısı maksimum kırktır. Bu görevliler Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Federasyonu tarafından lisanslandırılmış olan kişilerden oluşmaktadır. Lisanslandırma, güreş görevlendirmelerinin herhangi bir tanesi için başvuran kişilere başvurdukları görevlendirmeye göre eğitim verilmesi ve verilen eğitimlerin ardından yapılan uygulamalı sınav ve sözlü mülakat sonucunda lisans belgesi almaya hak kazananların ilan edilmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir. Bir kişi yalnızca bir tane görevlendirmenin lisansını alabilmektedir. Orta hakemlik için başvuran kişiler, lisans belgelerini aldıktan sonra hemen orta hakem olarak görev almamışlardır. Öncelikle iki sene boyunca eski orta hakemlerin yanında stajyer hakemlik yapmış olan bu kişiler iki senenin sonunda usta hakemlerden el alarak orta hakemlik görevine başlamışlardır (KK18, KK19, KK24).

Organizasyonlardaki görevlilerin bir kısmına komite tarafından ücret ödenmektedir. Görevlilerin çoğu deveciler camiasından olduğu için hepsine ücret ödenmez. Veteriner ise Çanakkale Bölgesi'nin veterineri olması sebebiyle kendi inisiyatifi ile bu bölgedeki güreşlerde komitelerden ücret talep etmemektedir. Ücret ödenen görevliler; ağız bağcılar, ayırıcılar ve baş urgancılardır. Ödenen ücretlerin miktarı görevin zorluğuna göre değişmektedir. Buna göre ayırıcılara 75 TL, baş urgancılara 300-400 TL, ağız bağcılara ise 400-500 TL civarında bir ücret verilmektedir. Verilen bu ücretler komiteden komiteye de değişkenlik gösterir. Bunların yanı sıra cazgırlar da belli bir ücret karşılığında güreş organizasyonlarında yer almaktadır. Ancak cazgırlara ödenen ücret bir nevi maaş niteliğinde olduğu için diğer görevlilere verilen ücretlere nazaran çok daha yüksek miktardadır. Örneğin, güreş başına 2000 TL. gibi (KK18, KK19, KK21, KK24).

2.4.2. Develerin Güreştirilmesi

Deve güreşleri Kasım ayı itibarıyla başlamakta ve Mart'ın son haftasında sona ermektedir. Güreşlerin bu dönem içerisinde olmasının nedeni; develerin kızgınlık, yani çiftleşme döneminin bu süre zarfında olmasıdır. Bu dönemde erkek develer birbirlerine üstünlük sağlamak ve böylece kendilerini dişiye kabul ettirmek amacıyla içgüdüsel olarak güreşmektedirler. Organizasyonların başlangıç aylarında yapılan güreşler devenin yeni kızmaya başlamasından ötürü biraz gevşek geçer. Develerin kızgınlık dönemlerinin en had safhada ve güreş performanslarının en iyi olduğu dönem Ocak ayıdır. Bu bakımdan Selçuk, Germencik, Çanakkale gibi büyük güreş organizasyonları hep Ocak ayı içerisinde gerçekleştirilir. Hatta Ocak ayının 3. haftası Çanakkale güreşinin değişmez tarihidir. Şubat'tan sonra havalar ısınmaya başladığı için develerin güreş performansında yine bir düşüş meydana gelir. Güreş konusunda soğuk havanın hayvanı olan deve, kış aylarında çok daha iyi bir güreş performansı sergilemektedir (KK18, KK24). Genellikle pazar günü yapılan deve güreşleri, bazen cumartesi ve pazar olmak üzere iki gün boyunca yapılmaktadır. Bu durum organizasyonun büyüklüğüne ve güreşecek deve sayısına göre değişmektedir. Ayrıca deve güreşleri tüm yasal izinlerin alınması sonrasında tertip edilmektedir (KK18).

Yedi yaşında azı dişinin çıkmasıyla daylaklık evresinden çıkan develer havutlama ritüelinden sonra pehlivan deve olarak güreş sahalarındaki yerlerini alırlar. Hem fiziksel anlamda hem de güreş performansı açısından 10 yaşında olgunluk seviyesine ulaşan pehlivan develerin güreşlerdeki en güçlü, en enerjik ve en verimli dönemi 15 yaşına kadar olan süreçtir. 15 yaşını geçen develer güreş performansında düşüş yaşamaya başlar. Ancak istisnai de olsa bazen bünyesi diğer pehlivan develere nazaran daha kuvvetli develer olabilmektedir. Bu develer 15 yaşının üstünde olmalarına rağmen güreşlerdeki verimliliklerini koruyabilmektedir. Bu hususta görüşmemiz sırasında deveci Ahmet Öztürk'ün ifade ettiği iki örnek şu şekildedir: "*Mesela 18-19 yaşında bir Kanka devesi var. Bu deve hâlâ Türkiye'yi sallıyor. Bu devenin bünyesiyle alakalı bir şeydir. Mesela bir de Kömürcü devesi vardı. Ben kendimi bildim bileli var. 30 yaşındaydı ve güreşiyordu. Ama bunlar çok istisnadır. Bir Kömürcü'yü biliriz böyle. Toplasan 5-10 deve vardır böyle. Mesela benim amcam 35-40 senedir bu işi yapıyor ve ben bu deveyi 30 senedir biliyorum. Ancak böyle bir deve 25-30 senede bir tane çıkıyor*." İstisnalar dışında normal bir pehlivan deve sağlığında bir problem olmadığı sürece 20-25 yaşına kadar güreşebilmektedir (KK18, KK19, KK24).

Deve güreşlerinde deveciler tarafından en önemli görülen kural; kimsenin devesinin zarar görmemesidir (KK2, KK11). Bunun haricinde Devecilik Kültürü ve Deve

Güreşleri Federasyonu tarafından belirlenen kurallar da mevcuttur. Bu kurallar şu şekildedir: 1. Çomak, sopa, vb. şeylerle saha içine girilmemesi. 2. Develerin ağız bağı iplerine müdahale edilmemesi (ip yular takılarak güreştirilmesi). 3. Develer bağda yatarken ip ya da elle develere temas edilmemesi. 4. Saha içinde sigara içilmemesi. 5. Saha içine alkollü girilmemesi. 6. Saha içerisine bir devenin başında 2+1 (zaruri haller halinde +1) girilmesi. 7. Görevlilere ve DEGÜF Deve Güreşleri Yönetmeliğine uygun hareket edilmesi. 8. Güreş sahalarına zamanında iştirak edilmesi ve güreşe katılmayacak olan devenin 24 saat öncesinden komiteye bildirilmesi. 9. Güreş düzenleyecek olan komiteleri her hafta çarşamba günü saat 16.00'ya kadar görevli listelerini DEGÜF Genel Sekreterliğine bildirmeleri. 10. Deve güreşi sözleşmesi imzalayarak kasıtlı olarak imza verilen yere katılmayarak komitenin izni haricinde komitenin zor durumda bırakılmaması. Burada yazılı olan konulara riayet etmeyen deve sahibi ve savranlara DEGÜF Disiplin Yönetmenliği hükümleri yanı sıra 5199 Sayılı Kanun'un ceza hükümlerinin uygulanması için il hayvanları koruma kurullarına üst yazı ile bilgilendirilme yapılacak ve cezai müeyyide almaları sağlanacaktır. DEGÜF'ün bu kurallardaki birinci hedefi deve güreşlerinin yazılı kurallar çerçevesinde yapılarak zarar görmemesini sağlamaktır. DEGÜF'ün asıl amacı ise, insanlara zorluk çıkarmak değil, bilakis doğabilecek konulara karşı deve ile hemahenk olan herkesi gerek kanunlara gerekse 3. Kişilere karşı korumaktır (DEGÜF, 2019). Federasyonun koyduğu kurallara kati surette uymak zorunda olan deveciler, belli alışkanlıklardan ötürü zorlansalar dahi bu hususta ellerinden geleni yapmaya özen göstermektedirler (KK2, KK8, KK10).

Deve güreşleri cazgır tarafından başlatılmaktadır. Güreş başlamadan önce, güreşlerin kazasız, belasız gerçekleşmesi amacıyla bir din adamı veya cazgırın bizzat kendisi tarafından dua okunur. Sonrasında cazgır, halkı saygı duruşuna ve İstiklal Marşı'nı okumaya davet eder. Ardından küçükbaş bir hayvan kurban edilir ve güreşin yapıldığı il/ilçeye göre organizasyona sponsor olan belediye başkanı kısa bir konuşma yapar. Tüm bu başlangıç ritüellerinin tamamlanmasıyla cazgır "haydi bismillah" diyerek güreşi başlatır. Bunun devamında masa hakemlerinden güreşecek develerin eşleşme listesini alan cazgır tarafından ismi anons edilen develer teker teker sahipleriyle birlikte sahaya girer ve küçük bir gösteri mahiyetinde yürürler. Bu yürüyüşün ardından sahadan çıkan develer kendi güreş saatlerinin gelmesini beklerler. Güreşler saat 10.30-11.00 gibi başlamaktadır. Öncelikle başlangıç güreşi olarak daylaklar ve baş altı develer güreştirilir. Ardından baş develerin güreşleri başlar. Öğleden sonra saat 14.00 itibarıyla ise baş üstü develer güreşlerini sergiler. Baş üstü develerin öğleden sonra güreştirilmesinin sebebi; seyirci yoğunluğunun bu saatlerde daha fazla olmasıdır. Nitekim seyirci için en heyecan verici ve

en merak uyandırıcı güreş, baş üstü develerin güreşleridir. Aynı zamanda ücretli olan deve güreşlerinde, seyirci yoğunluğu ekonomik anlamda da önemlidir. Develerin güreş süresi maksimum on dakikadır. Ancak develerin güreşlerini daha kısa bir sürede sonuçlandırmaları durumunda on dakikayı doldurmaları beklenmeden güreş sonlandırılır. Bu süre sınırının amacı; develerin zarar görmesini önlemektir (KK2, KK3, KK10, KK24).

Kupa güreşleri haricinde yapılan güreşlerde cemiyetler, devecilere masraflarını karşılamak dışında ekstra bir ödül vermemektedir. Her deveciye masrafı kadar para verilmektedir. Kupa güreşlerinde ise devesi galip gelen devecilere ekstradan ödül olarak kupa verilmektedir. Bu kupanın hiçbir maddi değeri yoktur, yani tamamen temsilidir (KK2, KK3, KK11).

Develer güreş vakitleri geldiğinde hem kendi isimleri hem de sahiplerinin isimleri okunarak sahaya cazgır tarafından davet edilmektedir. Örneğin; "*Şimdi sahada Çanakkale'den Bayramiçli Poşetçinin Caner Şah*" şeklinde. Develerin güreşi sırasında cazgır, develer için devamlı mâniler söylemek suretiyle develerin tanıtımını yaparak halka coşku vermekte ve aynı zamanda milli söylemlerde bulunarak onları gaza getirmektedir. Bununla birlikte cazgır, mânileriyle develeri ve devecileri övmektedir. Eğer cazgıra bir deveci tarafından para verildiyse cazgır, o kişiyi ve devesini daha çok överek reklamını yapmaktadır. Güreşin anlatımı da yine cazgır tarafından gerçekleştirilmektedir (KK11).

Güreşen develer yönlerine ve güreş stillerine göre ayrılırlar. Bu ayrım eşleştirmelerde de belirleyici rol oynar. Develer güreş yönüne göre; "sağcı", "solcu" ve "dik deve" olarak üçe ayrılır. Rakibe karşı sağ taraftan güreşen develere "sağcı deve", sol taraftan güreşen develere de "solcu deve" denir. Bununla birlikte her iki taraftan güreşebilen develer de vardır. Bu develer, "sağlı sollu güreşen deve" olarak adlandırılır. Kafasıyla dik bir biçimde karşıdan hamle yapan develere ise "dik deve" denir. Deveciler camiasında güreş yönüne göre en makbul deve, önden kafa veren, yani dikine güreşen develerdir. Bunun sebebi; dikine güreşen develerin diğer develere göre daha yetenekli olduğu düşüncesidir. Develer güreş stillerine göre de "tekçi", "makasçı", "bağcı", "çırpan" ve "çengelci" deve olmak üzere beş kategoriye ayrılırlar. Aynı zamanda bir deve birden fazla oyun stiline de sahip olabilir. Pehlivan develerin ideal ve heyecanlı bir güreş ortaya koyabilmeleri için yapılan eşleştirmelerde bu kategoriler de baz alınır. Örneğin, iki makasçı devenin eşleştirilirken her ikisinin de solcu ya da sağcı olmasına dikkat edilir. Çünkü birinin yönünün farklı olması durumunda makasçı develer güreşemez. Sağcı ve solcu develerin birbiriyle eşleşebilmeleri için farklı oyun stillerine sahip olmaları gerekmektedir. Mesela tekçi ve bağcı develer farklı yönden güreşseler bile eşleştirilebilmektedirler (KK17, KK18, KK21, KK24).

Devecilik camiasında güreş stiline göre en makbul olarak kabul edilen develer, tekçi develerdir. Özellikle dikine güreşen tekçi develer deveciler için oldukça değerlidir. Çünkü dikine güreşen tekçi devenin rakip deve tarafından bağlanması güçtür. Dik güreşen tekçilerin yanı sıra çırpan tekçi ve ense veren tekçi develer de camia içerisinde makbul görülür. Güreş kalitesi en yüksek olan ve seyirciyi en fazla coşkulandıran güreşler de tekçi develerin güreşleridir. Nitekim bazı develer beraberliğe güreşirken tekçi develer doğrudan kazanmak için, yani sonuca güreşirler. Beraberliğe güreşen develerin başında ise çengelci develer gelir. Bu nedenle çengelci develer camiada pek makbul değildir. Güreş esnasında rakibinin ayağını tutarak oturan çengelci develerin güreşleri heyecansız ve aksiyonsuz geçer. Aynı zamanda çengel güreşi develer için zararlı bir oyundur. Bu güreş sırasında ağırlıkları oldukça fazla olan develerin birbirlerinin ayaklarının üstüne oturmalarından dolayı sakatlanma riskleri yüksektir. Bu nedenle devesi çengelci olmayan deve sahipleri develerini çengelci bir deveyle güreştirmek istemez (KK17, KK18, KK21, KK24). Develerin yeteneklerine ve güreş sırasında yaptıkları teknik hareketlere göre güreş oyunları çeşitlilik göstermektedir. Bu oyunlar şu şekildedir:

Tek: Devenin rakibinin ön iki ayağına ağız kısmıyla hafif hafif dokunmasıyla gerçekleştirdiği güreştir. Devenin tek hareketi yaparken ki asıl amacı diğer devenin ön ayaklarını ısırmaktır, fakat ağızlarının bağlı olması bunu engeller. Teke inen deve kendini rakip deveye bağlatmak ve daha sonra onu sürerek yukarıdan çırpıp tuşa getirmek ister. Deveciler camiasında tek, deveye lütfedilmiş bir harekettir. Aynı zamanda deveciler için tek hareketi, deve güreşi tekniklerinde en değerli harekettir (KK10, KK11, KK17).

Savdurma: Deve önce rakip devenin ön ayaklarına, sonra da ani bir atakla arka ayaklarına baskı uygular ve rakibin dengesini bozar. Aslında ismi “saldırma” olan bu hareket deveciler arasında “savdurma” olarak adlandırılmaktadır. Savdurma çok hızlı ve çok teknik bir harekettir (KK17).

Ense Verme: Tek hareketinin biraz daha geliştirilmiş ve yumuşatılmış halidir. Ense verme oyununda deve, rakip devenin ön ayaklarına dik bir biçimde ensesini uzatmak suretiyle hamle yapar (KK17).

Makas Güreşi: Her iki devenin karşılıklı bir biçimde birbirine yan yana gelecek şekilde dayanarak dönmeleri pozisyonudur. Bu pozisyonda develer birbirlerinin ön ayaklarına veya arka dirseklerine uzanıp küçük küçük burun vurarak güreşi kazanmaya çalışırlar. Makas güreşi yapan develere ise; “makasçı” develer denir. Güreşlerde temel oyun makas güreşidir. Çünkü her deve mutlaka makas stiline sahiptir (KK11, KK17, KK24).

Boş Makas: Develerin iç tek veya arka dirseğe uzanma dediğimiz makas pozisyonunun üç özelliğinden bir tanesini yapmayarak sadece rakip deveye dayanmak suretiyle gerçekleştirdikleri makas güreşine “boş makas” denilmektedir (KK17).

Kol Bağı: Makas pozisyonunda olan devenin rakibinin kafasını bağlamaya çalıştığı oyundur. Kol bağı pozisyonunda deve, rakip devenin kafasını ön ayaklarıyla sıkıştırarak kendi altına doğru asılır ve onu hareketsiz bırakmaya çalışır. Bu oyun makas güreşi içerisinde yer almaktadır (KK11, KK17).

Kol Atma ve Kol Alma: Makas güreşi esnasında devenin ön ayağını kaldırarak rakip devenin boynuna koyması pozisyonuna “kol atma” denir. Kol alma pozisyonu ise; boynuna kol atılan devenin boynuyla rakip devenin ayağını ittirmesi şeklinde gerçekleşir. Kol alma oyununda deve, rakip deveyi tek ayak üstüne düşürüp tökezleterek yıkmaya çalışır (KK11, KK17).

Makastan Dönme: Develer birbirleriyle yan yana gelerek yuvarlak olarak dönmeye başlarlar ve dönmeyi bırakır bırakmaz diğer devenin boynunu altına alan deve çırpma hareketi yaparak makastan döner ve hemen ardından tekrar çırpma hareketi yaparak deveyi bağlar. Bu güreşe “makastan dönme” denmektedir (KK17).

Bağ: Devenin rakibinin kafasını iki ayağıyla sıkıştırma pozisyonudur. Bağ güreşinde deve, rakip devenin canını yakıp onu tuşa getirmeye çalışır. Bu güreş oyunu “kapan” olarak da adlandırılabilmektedir. Bağ güreşi yapan develere “bağcı deve” denir (KK11, KK17).

Sökme: Bağdan çıkma oyunudur. Devenin boynunu rakip devenin bacağının arasından ani bir hamleyle kurtarmasıdır (KK17).

Söküp Kapatma: Bağlanmış olan deve ani bir hamleyle rakibinin bacağının arasından kurtulur ve karşı saldırı olarak rakibinin boynuna koluyla veya boynuyla baskı uygulayarak onu bağlamaya çalışır. Bu hareketle deve hem savunma hem de saldırı tekniğini aynı anda kullanmış olur (KK17).

Çırpma: Devenin rakip deveye boynunun üzerinden bir baskı uygulamak suretiyle onu bağlamaya çalışmasına “çırpma” denir. Bu pozisyonda deve rakibine sadece boynuyla baskı uygular, kol kullanmaz. Çırpma oyunu, devenin gücünü yüzde yüz olarak kullandığı bir oyundur. Bu güreşi yapan develer “çırpan devesi” olarak adlandırılmaktadır (KK10, KK11, KK17).

Hatap Bağı: Çırpma oyununa maruz kalan devenin kendisini bağlatmamak için çırpma pozisyonuna giren rakip deveyi boynunun arasında sıkıştırmasına “hatap bağı” oyunu denir (KK17).

Bağda Sürme: Rakibi tarafından bağlanan deve rakibini yandan bağda sürüp yıkmaya çalışır. Deve, ayaklarından destek almak suretiyle boynuyla rakip deveyi ittirerek sürme işlemini gerçekleştirir. Bağlama hareketini yapan rakip deve bağdayken destek alamadığı takdirde bağda sürme hareketine maruz kalmasının ardından yıkılır (KK17).

Tekten Çırpma: Tekçi deve ilk önce diğer devenin ayaklarına aşağıdan vurur, sonra da kafasını yukarı kaldırarak çırpma hareketini yapar. Deve çırpma hareketini yaparken boynunu kullanır, yani boynuyla diğer devenin boynuna yüklenir (KK17).

Yarım Bağ: Bağda sürme hareketine maruz kalan devenin rakip devenin koltuk altına kafasını sıkıştırarak destek almasına “yarım bağ” denir (KK17).

Çatal: Her iki devenin birbirini karşılıklı olarak bağlayıp güreşi yüzde elli, yani beraberlik pozisyonuna getirmeleri şeklinde gerçekleşen güreştir. Çatal olan develer çözülemeyecek bir pozisyona geçerler. Bu güreş, “çatal bağ” veya “çatal kapan” şeklinde de ifade edilebilmektedir. Güreşen develerin çatal kapan pozisyonuna gelebilmeleri için her ikisinin de çok asil olması gerekmektedir. Çatal kapan pozisyonu güreş organizasyonlarında çok nadir rastlanan bir pozisyon olmasından ötürü de önemlidir. Aynı zamanda bu güreş esnasında karşılıklı biçimde birbirine ataklar yapan develer stratejik yapılarını gözler önüne sermektedirler. Bu nedenlerle güreşler esnasında çatal kapan olan develerin sahipleri o anda develerle mutlaka bir hatıra fotoğrafı çektirirler (KK11, KK17, KK24).

Bağbağ Güreşi: Deve teke indiği zaman yani boynunu indirdiği zaman diğer deve onun boynunu sıkıştırmaya çalışır. Buna “bağlama” denir. Deve, diğer deveyi bağladıktan sonra bağlanan deve boynunu çıkartır ve diğer devenin üzerine atlamaya çalışır. Buna da “bağbağ güreşi” denmektedir (KK11).

Çengel: Çengel güreşinde deve, rakip devenin ayağını kendi ayağıyla sıkıştırır. Bu güreş oyununda deve, rakip deveyi yıkmaya veya güreşi beraberliğe götürmeye çalışır. Çengel güreşi yapan develer “çengelci deve” olarak adlandırılmaktadır (KK11, KK17).

Çengelden Sökme: Bir deve çengel yaptığında karşı deve dizlerinin üzerine çöker. O esnada yatık pozisyonda olan deve, ayağını ani bir şekilde diğer devenin ayaklarının arasından çıkararak rakip deveye bir baskı uygular ve onu mağlup duruma getirmeye çalışır. Bu oyuna “çengelden sökme” denilmektedir (KK17).

Çengelden Dönme: Çengelde kalmış olan devenin dönmeye çalışarak havutunun tengah kısmıyla rakip deveye 90 derecelik açıyla dayanıp karşıdan onu ittirmesi pozisyonudur. Bu oyun tamamen rakibi tuşa getirmek için yapılmaktadır (KK17).

Düz Çengel: Yandan çengel denilen oyundur. Devenin, rakip deveye karşılıklı olarak değil, yandan L pozisyonunda çengel yapması durumudur. Tek bacaktan baskı uygulayarak rakip deveyi tökezletmek için yapılır. Özellikle bu oyunu yapan develer sert develerdir ve bu oyunla rakip devenin canının yanması amaçlanmaktadır (KK17).

Aşırtma Çengel: Devenin rakibinin güreş yönüne göre tam tersindeki ayağını yakalaması oyunudur. Örneğin, bir deveye rakibi sağ yönden müdahale ediyorsa o deve, rakibinin sol ayağını yakalayarak bu oyunu gerçekleştirir (KK17).

Somun Çengel: Deveciler camiasında devenin ayak bileğine "somun" denilmektedir. Somun çengel oyununda deve, rakibinin bileğini yakalayarak çengel takar ve yatar. Bu oyun bir nevi devenin yenilgiye teslim olması anlamına gelir. Zira bu pozisyona giren deveye karşı rakip devenin kazanma olasılığı yüzde seksendir. Bu oyun "musaf çengel" olarak da adlandırılabilmektedir (KK17).

Bahsettiğimiz oyunlar geçmişte farklı şekillerde adlandırılmaktayken günümüzde, Tireli Kabakçı Mehmet'in belirlediği şekillerde adlandırılmaktadır. Bu hususta hem cazgır hem de deveci olan görüşmecimiz Emrecan Mayacı, deve güreşindeki oyun adlarının İran'daki karşılıklarından bahsederek adlandırmalar hakkındaki bilgi ve düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır: "*İran'da tek güreşini anlatırken 'ön gabaktan elleşiyor' veya 'önden zenk vuruyor'; çırpma oyununu anlatırken de 'merzden elleşiyor' şeklinde ifadeler kullanılıyor. Geçmişte Türk dünyasında da itiyor, kakıyor, dayanıyor, vuruyor gibi ifade edilen oyunlar Tireli Kabakçı Mehmet tarafından daha teknik terimlerle adlandırılmıştır*" (KK17).

Develerin güreş esnasında yaptığı bu oyunlar tamamen içgüdüseldir. Bu da deve güreşlerini diğer hayvan dövüşlerinden ayırmaktadır. Develer sergiledikleri oyunlarla ve hamleleriyle güreş yeteneklerini ortaya koymaktadırlar. Güreş sırasında devenin asıl marifeti, kendisini rakibine karşı savunmakla birlikte karşı atak şeklinde oyun yapmasıyla ortaya çıkar. Devecilik camiasının da pehlivan deveden beklentisi bu yöndedir. Nitekim oyuna oyunla karşılık veren develer seyirci ve deveciler tarafından övgüyle anılmaktadır. Develer güreşlerini profesyonel bir sporcu edasıyla gerçekleştirir. Görüşmecimiz Anıl Kahraman'ın aktardığı bilgiye göre, güreşlerde develerin kullandığı teknikler, taktik oluşturmaları açısından yağlı güreş pehlivanlarına da katkı sağlamıştır. Bu hususta Anıl Kahraman'ın verdiği örnek şu şekildedir: "Yağlı güreş pehlivanlarından biri, zamanında

deve güreşini örnek alıp 2-3 sene Kırkpınar'da başpehlivanlık yapmıştır" (KK17, KK18, KK24).

Develerin yaptıkları oyunlar güreş yaşamlarının süresini etkilemektedir. Nitekim bazı güreş oyunları diğerlerine göre çok daha risklidir. Örneğin, yukarıda da bahsettiğimiz üzere çengelciler, birbirlerinin üzerine sürekli ağır baskı uygulamalarından ötürü güreş hayatları en erken biten develerdir. Aynı zamanda bağcı develer de rakip develerin boyunlarını sürekli bacaklarıyla sıktıkları için bacaklarındaki lifler zamanla uzama yapmaktadır. Bu da güreş hayatlarının diğer develere nazaran daha kısa olmasına yol açmaktadır. Sergiledikleri oyunlara göre güreş hayatı en uzun olanlar ise çırpan develerdir (KK17, KK24).

Güreş organizasyonları içerisinde kupa güreşleri de tertip edilmektedir. Öğleden sonra yapılan kupa güreşi müsabakalarında yalnızca baş üstü develer güreşir. Kupa güreşleri; Belediye Başkanlık Kupası, Kaymakamlık Kupası, Jandarma Genel Komutanlık Kupası, Muhtarlık Kupası, Ziraat Odası Kupası vs. gibi çeşitli kurum ve kuruluşların isimleriyle yapılmaktadır. Güreşlerde kupasının bulunmasını isteyen kurum veya kuruluşlar tertip komitesine bir miktar para verir. Bunun üzerine komite, o kurum veya kuruluşlar adına kupa yaptırır. Bu kupaların hiçbir maddi değeri yoktur, sadece semboliktir. Güreşte galip gelen devenin sahibine, devesi hangi kupa için güreştiyse o kurum veya kuruluşun temsili kişisi tarafından kupa takdim edilmektedir (KK2, KK3, KK11, KK24). Kupa güreşleri haricinde yapılan güreşlerde cemiyetler, devecilere masraflarını karşılamak dışında ekstra bir ödül vermemektedir. Her deveciye masrafı kadar para verilmektedir. Kupa güreşlerinde ise devesi galip gelen devecilere ekstradan ödül olarak kupa verilmektedir (KK11).

Kupa güreşlerinin yanı sıra Çanakkale'de ilk defa, 20.01.2019 tarihindeki Çanakkale Büyük Truva Güreşi'nde turnuva güreşi gerçekleştirilmiştir. Turnuva güreşi ile diğer güreşler arasında farklılıklar vardır. Turnuva güreşinde yörenin en iyi dört devesi güreşir. Güreşecek bu dört deve, tertip komitesi tarafından belirlenir. Yine bu develer, güreşten bir ya da iki gün önce yapılan deveciler gecesinde, tertip komitesi tarafından kura yöntemiyle eşleştirilirler. Kura çekilişi esnasında cazgır, hangi develerin birbiriyle eşleştiğini anons eder. Yapılan bu eşleştirmelere göre, turnuva güreşi esnasında rakibini yenen iki deve tekrar final müsabakasına çıkar. Diğer güreşlerde rakibini yenen bir devenin tekrar güreşmesi söz konusu değildir; fakat turnuva güreşinde tek bir şampiyon olacağı için final müsabakası yapılır. Ayrıca diğer güreşlerde develerin güreş süreleri maksimum 10 dakikayken turnuva güreşi müsabakasında develer 25 dakika güreşebilmektedir. Bu süre boyunca develerin birbirine üstünlük sağlayamamaları

durumunda tertip komitesi, öncelikle seyircinin iznini alarak şampiyonu belirlemek adına yazı-tura atma yöntemine başvurur. Yazı-tura atma uygulamasının sonucunda belirlenen şampiyon devenin ismi cazgır tarafından halka anons edilir (KK18).

Deve güreşi müsabakalarının en önemlisi Türkiye Final Güreşi'dir. Türkiye Final Güreşi'nin belli bir organizasyon bölgesi yoktur. Türkiye Final Güreşi, baş altı kategorisinde olan bir devenin kendi kategorisindeki tüm develeri yenerek sezon içinde baş üstü kategoriye yükselmesi ve baş üstü kategorisindeki lider deveyle güreşmesi şeklinde gerçekleşir. Güreşin sonucunda kazanan deve Türkiye birincisi olur. Bu güreş tamamen develerin yeteneğine bağlı olduğu için her sezon gerçekleşmeyebilir. Nitekim normal şartlarda develerin kategori atlaması kilolarına bağlıdır. Ancak bazı üstün yetenekli develer kendilerinden daha cüsseli develeri yenebilmektedir. Bu da daha zayıf olmalarına rağmen kategori atlamalarını sağlamaktadır (KK17).

Deve güreşleri galibiyetle veya mağlubiyetle sonuçlandığı gibi beraberlikle de sonuçlanabilmektedir. Bu durumlar şu şekilde belirlenir: Deve bağda kalırsa ve diğer devenin altından kalkamazsa, kaçarsa, bağırırsa veya yıkılırsa yenilir. Aynı zamanda sahibinin pes etmesi durumunda da deve yenik sayılır. Güreşler esnasında deve sahipleri, devesinin canının acıdığını ve yenileceğini anladığı vakit pes etme hakkına sahiptir. Deve sahibi, "pes ediyorum orta hakem, ayır" demek suretiyle pes ettiğini beyan eder. Deve güreşlerinde, yağlı güreşlerdeki gibi yere havlu atma durumu söz konusu değildir. Develer güreş süresince birbirlerine üstünlük sağlayamazlarsa berabere kalırlar. Sürekli galibiyet alan develerin şöhreti artmaktadır. Ancak ne kadar şöhretli olursa olsun develer üzerinden iddiaya girme ve bahis söz konusu değildir. Birbirleriyle rekabet içerisinde olmayı seven deveciler, yenseler de yenilseler de birbirlerini tebrik ederek sarılıp tokalaşmaktadırlar. Nitekim deveciler için asıl önemli olan birlik ve beraberliktir (KK2, KK7, KK11, KK17). Sezon içinde birbiriyle güreşen iki deveden birinin galip, birinin ise mağlup olma durumunda o iki deve, aynı sezon içerisinde bir daha eşleştirilmez. Yenilen devenin sahibine "deveni besle de gel" veya "seneye görüşelim" denir (KK17).

Bir güreşte galip olan deve, köyüne geri döndüğünde halk tarafından büyük bir coşku ve heyecanla karşılanır. Şampiyon deve köyüne veya kasabasına girdikten sonra tepsiyle birlikte kapı kapı gezdirilir, her kapıda devenin sahibi, savranı ve belde halkı rakı içer. Kimi zaman da ev ev dolaşılmadan, köy veya kasaba meydanında halk tarafından rakı sofraları kurulur. Aynı zamanda beldenin gençleri havai fişek atarak ortamı daha da şenlendirir. Mağlup develer ise sessiz sedasız bir şekilde üzüntü içerisinde karşılanır ve damına bağlanır. Mağlup olan deve için halk "Pehlivandır, Allah razı olsun" der. Deve ait olduğu beldenin itibar kaynağıdır. Bu nedenle devenin şampiyonluğu itibar arttırırken

mağlubiyeti itibar kaybı olarak görülür. Ancak bir devenin güreşte mağlup olduğu için kesilmesi gibi bir durum asla söz konusu olamaz (KK17).

Günümüzde Çanakkale'de varlığını sürdüren 250 güreş devesi bulunmaktadır. Ancak bu 250 devenin en fazla 10 tanesi çok namlı devedir. Namlı develerden bazıları şunlardır: Ayvacık'tan "Kasırga Atabey" ve "Kasırga Çalıkan", Ezine'den "Baba Sarıcan", "Arven", "Çılgın Kâmil" ve "Padişah Karaali", Çan'dan "Gökay Bey" ve "Zor Bey". Bunların dışında Çanakkale devesi olarak adını tüm Türkiye'ye duyurmuş olan iki pehlivan deve vardır. Bunlardan birisi Ezine'den Kara Kemal'in devesi olan "Büyük İstanbullu Hasan", diğeri ise Ezine'den Emrecan Mayacı'nın devesi olan "Kankardeş 17"dir. Kankardeş 17 başka bir deveciye satıldığı için bugünkü ismi "Kanka"dır. Bu develer camia tarafından övgüyle bahsedilen ve itibar kaynağı olarak kabul edilen develerdir (KK17).

Güreş esnasında develere dişi deve gösterilmesi hadisesine pek rastlanılmaz. Ancak kimi develer dişi deve görmeden güreşmedikleri veya tam kızgın halde olmadıkları için onlara gösterilebilir. Dişi deveyi gören develer daha fazla kızarak hırslanır. Kimi develer ise dişi deve görmeleri durumunda güreşmez. Zira aklı dişi deveye giden pehlivan deve, dişinin olduğu yere gitmeye çalışır ve güreşten kaçar (KK24).

Güreşler yağmurlu ve karlı havalarda ertelenmekte veya iptal edilmektedir. Bu durumda karar mercii tertip komitesidir. Güreş gününden önce internet aracılığıyla hava durumu takibi yapan komite, cumartesi günü yağışın olmaması halinde güreşi pazar gününden cumartesiye çeker. Eğer hafta sonu yağışlıysa güreş ileri bir tarihe ertelenir veya tamamen iptal edilir. Ancak yağış oranı da bu kararda etkilidir. Örneğin, belli saatler aralığında %20'lik bir yağış söz konusuysa güreş gününde bir değişiklik olmaz. Çünkü az orandaki bir yağış develeri çok etkilememektedir. Yağışlı havalarda güreşin ertelenme veya iptal edilme amacı, develerin hastalanmalarını ve kaygan zemin nedeniyle sakatlık geçirmelerini önlemektir. Aynı zamanda olumsuz hava şartlarının seyirci yoğunluğunu etkilemesi de bu kararda önemli bir etkendir (KK18, KK24).

Görüşmecimiz Ahmet Öztürk'ün aktardığına göre, Türkiye'de deve güreşleri futboldan sonra en çok izleyici kitlesine sahip olan spordur. Bu bilgiyi TRT 1 kanalında yayınlanan bir belgeselden öğrendiğini beyan eden Ahmet Öztürk, istatistik bilgisini destekleyecek nitelikte örnekler vererek konuyu şu şekilde açıklamıştır: "*Mesela Vodafone Arena'nın 42.000 kişilik bir seyirci kapasitesi olmasına rağmen stat, derbiler gibi özel maçlar haricinde dolmaz. Bu stat normal maçlarda en fazla 18.000-20.000 arasında bir taraftara ev sahipliği yapar. Aynı zamanda bu taraftarlar tüm Türkiye genelinden gelmektedir. Selçuk'ta düzenlenen deve güreşleri ise her sene, sadece Akdeniz ve Ege Bölgesinden katılım sağlanmasına rağmen 30.000 kişilik bir izleyici kitlesine sahiptir. Aynı*

zamanda Çanakkale ve Yatağan güreşleri de bir bu kadar kişi tarafından izlenir. Bu nedenle deve güreşi sporu, seyirci kitlesi açısından diğer sporların oldukça önündedir" (KK24).

Çanakkale bölgesinde yapılan deve güreşlerine izleyici olarak maksimum 15.000 kişi katılmaktadır. Bu izleyici kitlesinin çoğunluğunu Çanakkale halkı oluşturmaktadır. Ancak Balıkesir, İzmir gibi diğer illerden gelen seyirciler de vardır. Çanakkale halkı deve güreşlerine oldukça ilgi göstermekte ve bu kültüre sahip çıkmaktadır. Aynı zamanda güreşler konusunda bilinçli olan halk, güreş esnasında yapılacak olan herhangi bir hataya "hayır" veya "yuh" diye bağırmak suretiyle müdahale eder. Orta hakem de halkın bu müdahalesini dikkate alır (KK18). Çanakkale Bölgesindeki en iddialı güreş organizasyonları; Çanakkale Merkez, Biga ve Ezine'de düzenlenen organizasyonlardır. Dolayısıyla en çok katılım da bu organizasyonlara sağlanır. Hem deve hem de seyirci bakımından katılım oranı bu organizasyonlarda daha yüksektir. Nitekim organizasyon ne kadar büyük ve iddialı olursa rağbet o kadar artar. Bu organizasyonlarda güreşmek için katılım sağlayan develer arasında İzmir, Balıkesir ve Aydın gibi Çanakkale dışındaki illerden gelenlerin sayısı da bir hayli fazladır. Bu nedenle yöredeki diğer organizasyonlara nazaran rekabetin daha yoğun olduğu bu organizasyonlar, en ilgi çekici ve en coşkulu güreşlere ev sahipliği yapmaktadırlar (KK18, KK24).

Deve, yapısı gereği her gün güreşebilecek bir hayvandır. Ancak deveciler develerini haftada yalnızca bir kere güreştirirler. Devecilerin bu tutumlarındaki amaç, develerin çok yorulmasını ve güreş performanslarının düşmesini önlemektir. Bunun yanı sıra nadiren devesini haftada iki kere güreştirmeyi kabul eden deveciler de olabilmektedir. Güreş sezonu içinde bir deve en fazla 15 güreşe gidebilmektedir. Hava muhalefeti olmadığı ve hastalık geçirmediği sürece deve anlaşmalı olduğu her güreşe katılır. Develerin bir güreşe katılması hususunda güreş alanına yakınlık veya uzaklığın belirleyiciliği yoktur. Bir mesafe sınırlaması yapılmaz. Bu konuda sadece deve sahibi ile tertip komitesinin mutabakatı önemlidir. Tertip komitesinin sunmuş olduğu koşulların deve sahibi tarafından uygun bulunması halinde her güreşe gidilebilir (KK18, KK24).

2000 yılına kadar meşhur olan halı verme ve devenin üzerine halı örterek gezdirme geleneği günümüzde sürdürülmemektedir. Bugünkü deve güreşi organizasyonlarında halı verme geleneği farklı şekillerde devam ettirilir. Geçtiğimiz senelerde develere halı yerine battaniye verilmekteyken günümüzde branda verilmektedir. Halı verme geleneğinin kökenine ve anlamına tam hâkim olmayan deveciler, develerin yağmurdan korunması ve soğuk almalarının önlemesi açısından brandayı daha kullanışlı ve değerli bulmaktadır. Bu nedenle Çanakkale yöresinde düzenlenen bir güreş

organizasyonunda güreşen tüm develer için tertip komitesi tarafından branda yaptırılır. Brandaların dağıtımında herhangi bir karışıklık olmaması için bir komite görevlisi tarafından güreşen her deve adına fiş kesilir. Fişlerin üstüne, develerin isimleri ve güreşe nereden katıldıkları yazılır. Örneğin, “Kaya-Ayvacık” şeklinde. Kesilen fişler deve sahiplerine, develerinin güreşlerinin hemen ardından verilir. Organizasyonun bitiminin ardından, verilen toplam branda sayısı hesaplanır ve buna göre komite, brandayı yaptırdığı kişiye ücretini öder (KK10, KK18, KK30).

Güreşlerde devecilere, develerin üzerindeki havutun kirlenmemesi amacıyla “çadır” denilen örtü verilmektedir. Bunun yanı sıra güreşe katılan protokol üyelerine komite tarafından Yörük poşusu dağıtılmakta ve güreşin yapıldığı bölgeye özgü -Truva heykeli gibi- hediyeler takdim edilmektedir. Aynı zamanda protokole meyve ve içki gibi ikramlarda da bulunulur. Protokolde güreşin yapıldığı bölgenin belediye başkanı, organizatörler, kupa yarışlarında kupaları bulunan kurum ve kuruluşları temsil eden kişiler ve güreş ağası bulunmaktadır. Güreş ağası, sezonun başında komiteye en çok parayı vererek ağalığa aday olan kişidir. Her güreşin farklı bir ağası vardır (KK11, KK18, KK24). Eskiden deveciler güreşlerde külot pantolon, sekiz köşeli kasket ve körüklü çizme giymekteyken günümüzde bu gelenek pek kalmamıştır. Yörede yalnızca Ayvacık tertip komitesi bu geleneği devam ettirmektedir. Bununla birlikte develerin kadın sahipleri de olabilmektedir. Bu kişilere “hanım ağa” denir (KK7, KK11, KK17).

Güreş organizasyonlarına devlet tarafından maddi bir destek sağlanmamaktadır. Belediyelerin veya çeşitli kişi, kurum vs. gibi sponsorların desteğiyle gerçekleştirilen organizasyonlar, sponsorlardan alınan ödeneğin eksik olması halinde ücretli şekilde düzenlenir. Ücretli olan deve güreşi organizasyonlarında sadece yetişkin erkek bireylere 10 TL. karşılığında bilet kesilir. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler güreş alanına ücretsiz bir şekilde girer. Nitekim bu kültürün yaygınlık kazanmasını ve halk tarafından sevilmesini amaçlayan deveciler camiası bu kişilerden ücret alınmasını uygun bulmaz. Tüm bireylerden ücret alınması halinde seyirci oranının düşebilecek olması da bu hususta etkilidir. Deve güreşlerinden elde edilen gelirler çeşme, okul, cami yapımı, mezar taşlarının yenilenmesi, toplu sünnet töreni, ihtiyaç sahibi kişilere yakacak, yiyecek temini veya maddi durumu yetersiz olan öğrencilere burs yardımı şeklinde hayırlar için kullanılmaktadır. Yapılan bu hayırlar, düzenlenen deve güreşi organizasyonlarının temel amaçlarındandır (KK18, KK19, KK24).

Deve güreşlerinin olmazsa olmazları; mangal, rakı, deve sucuğu, davul ve zurnadır. Bu bağlamda güreşler bir nevi festival havasında geçmektedir. Güreş organizasyonu boyunca seyirciler arasında gezinen Yörük poşusu satıcıları belli bir ücret

karşılığında poşuları halka satmaktadır. Kimi zaman da Yörük poşuları halka komite tarafından ücretsiz olarak dağıtılır. Organizasyon esnasında saha çevresinde rakı, sigara, deve sucuğu, kuruyemiş, köfte ekmek vs. gibi ürünleri satan seyyar satıcılar bulunmaktadır. Güreş organizasyonuna katılım sağlayan seyirciler ve deveciler de ihtiyaç duydukları ürünleri bu seyyarlardan alarak ekonomik anlamda bu kişilere katkı sağlarlar. Bu durum deve güreşi organizasyonlarının ekonomik boyutunun göstergesidir. Nitekim deve güreşi organizasyonları birçok kişi tarafından tezgâh açarak ürünlerini satabilecekleri bir gelir kapısı olarak görülmektedir. Güreşler son iki devenin güreşmesinin ardından cazgırın mâni okuması, insanlara iyi dileklerde bulunması, protokolü anarak teşekkür etmesi ve varsa daha sonra yapılacak güreşin nerede ve ne zaman olacağını duyurması ile bitirilmektedir. Güreşlerin belirli bir bitiş saati olmamakla birlikte deve katılım oranı fazla olan güreşler saat 18.00 gibi bitmektedir. Buna göre, yöredeki en kalabalık güreş yedi saat sürmektedir. Bunun yanı sıra güreşler bittikten sonra da misafirler eğlenceye devam edebilmektedir.

2.5. Deve Süslemeleri ve Giyimleri

Develerin başlıca giyim ekipmanı ve süsleri şunlardır: zömbek, peş, tabela, zilgor, karabaş yuları, boyun tasması, havan, şıngıl, file ve köreste.

Zömbek: Devenin giyim ekipmanlarından biridir. Havutta “ibik” olarak adlandırılan sivri bölgenin kapatılması için renkli keçelerden yapılan zömbek, genellikle Türk bayrağı veya üç hilalli bayrak motifleriyle süslenir. Yörükler süs olarak özellikle Türk bayrağı ve üç hilalli bayrakları tercih etmektedirler. Bazı deveciler ise Türk bayrağının süslemede kullanılmasına son derece karşı çıkmaktadır. Buna gerekçe olarak, yenilen devenin yere yatmasından ötürü Türk bayrağının da yere düşmesi durumunu belirtmektedirler. Bu devecilere göre Türk hiçbir zaman kaçmaz, yenilmez ve bayrağı da yere düşmez. Bu nedenle, Türk bayrağının süslemede kullanılmasına karşı olan deveciler, zömbeğin boncuk ve yılanbaşı kemiği gibi nesnelerle süslenmesini daha uygun bulurlar (KK2, KK3, KK6, KK18, KK24).

Peş: Devenin arka kısmında, zömbeğin hemen altında yer alan giyim ekipmanıdır. Peş, çeşitli renkler, boncuklar ve yılanbaşı denilen kemiklerle süslenir. Aynı zamanda peşin üzerinde devenin ismi veya sahibinin soyadı yazar (KK1, KK8, KK24).

Tabela: Peşin altına asılan üçgen şeklinde brandadır. Tabela üzerinde devenin ismiyle birlikte, ait olduğu yörenin ve sahibinin adı da yer alır (KK8, KK24).

Zilgor: Devenin her iki yanına takılan, zincir halindeki zillerdir. Zilgorların her biri 100 tane zilden oluşur (KK1, KK11, KK17).

Karabaş yuları: Devenin kafasına takılan süslü bir tasmadır (KK1, KK17).

Boyun tasması: Devenin boynuna asılan, yılanbaşı kemiği, ayna, ponpon gibi nesneler ve çeşitli renklerle süslenen tasmadır (KK17).

Havan: Havuttaki hatapların önüne vidalanmak suretiyle asılır. Bir havanın iyi olabilmesi için bir karış iki parmak ölçülerinde, orijinal ve siyah olması, çatlak olmaması gerekir. En iyi havan, kara havandır. Kara havanların içerisinde altın ve bakır bulunur. İçerisindeki altın sayesinde en güçlü sesi de yine bu kara havanlar çıkarır. Ancak kara havan çok fazla devecide bulunmaz. Çok eski yıllarda üretilmiş olan bu havanlar, devecilerin en kıymetli malzemeleridir. Bu nedenle bir deve satılırken üzerindeki kara havan kesinlikle verilmemektedir. Nitekim kara havanın deveciler için hem maddi hem manevi değeri vardır. Bir kara havanın fiyatı 5.000 TL'den başlar. Kara havanın bir alt çeşidi ise; altın havandır. Altın havanın fiyatı, 500 ile 1500 TL. arasındadır. Fiyatlar havanın kalitesine göre değişir (KK8, KK11, KK17, KK24).

Şıngıl: Devenin ayak bileklerine takılan küçük zillerdir (KK1, KK11).

File: Devenin ağzına takılan, kıldan oluşan torbadır. Deveyi soğuktan korumak ve ısırmasını engellemek amacıyla kullanılır (KK1, KK8, KK9).

Köreste: Deveyi ön ayaklarından arkaya doğru bağlamaya yarayan, ucunda kıl olan, Y şeklindeki zincirdir (KK17).

Bunların dışında develerin süslenmesinde; maşallah yazıları, nazar boncuğu, aynalar ve tülbentler de kullanılmaktadır (KK11).

Deve güreşinden bir gün önce yapılan kortej yürüyüşünden sonra en süslü deve yarışması yapılmaktadır. Bu yarışma için develer bir nevi gelin gibi süslenmektedir. Yarışmayı düzenleyen dernek, yarışmada birinci olacak deve için altın havan ödülü vadeder. Yarışmanın kazananını belirlemek için halk veya deveciler arasından seçilen kişilerden jüri oluşturulur. Yarışmaya katılan develer numaralandırılır. Cazgırın anonsuyla birlikte ismi ve numarası okunan deve, sahibi tarafından jüri karşısına çıkartılır. Sırayla develeri gören jüri puanlama yapar. Yarışmanın sonunda develere verilen puanlar hesaplanır ve en çok puana sahip olan deve, en süslü deve seçilir. Yarışmayı kazanan deve cazgır tarafından anons edilir. Yarışmanın düzenlendiği beldenin belediye başkanı tarafından yarışmayı kazanan devenin sahibine altın havan takdim edilir. Aslında Selçuk güreşi geleneği olan en güzel deve yarışması, Çanakkale'nin Biga ilçesinde de düzenlenmektedir (KK11, KK18, KK24).

2.6. Devecilik Örgütleri

Deveciler çoğunlukla kırsal bölgelerde yaşayan kişilerdir. Dolayısıyla devecilerin birbirleriyle görüştükleri sosyal ortamlarının başında deveci kahvehaneleri gelmektedir. Deveci kahvehaneleri, devecilerin düzenli olarak gittikleri bir toplanma alanıdır. Deve güreşlerinin yaygın olduğu ve devecilerin yoğun olarak bulunduğu her il, ilçe, kasaba ve köylerde mutlaka deveci kahvehanesi bulunmaktadır. Bu kahvehanelerin gerçek kuruluş isimleri deveci kahvehanesi olmayabilir. Örneğin, Çanakkale'nin il merkezinde bulunan Bizim Çay Evi, devecilerin yoğun olarak burada toplanmaları sebebiyle "Deveciler Kahvehanesi" olarak bilinmektedir. Deveci kahvehaneleri yörede bulunan diğer deveci kahvehaneleriyle iletişim halinde değildir (KK1, KK2, KK3, KK29).

Deveciler neredeyse her gün toplandıkları bu kahvehanelerde birbirleri ile sohbet ederek devecilikle veya develerle ilgili bir sorun varsa konuşup çözüm üretmeye çalışırlar, hangi güreşlere katılacaklarını istişare ederler, sezon içerisinde yapılan ve yapılacak olan güreşlerin kritiğini yaparlar ve tüm sezon boyunca gerçekleştirilen deve ve devecilik kültürü ile ilgili etkinlikleri değerlendirirler. Aynı zamanda kahvehane işletmecisinin siparişi üzerine her hafta yapılan güreşlerden sonra güreş kayıtları DVD şeklinde kahvehaneye gönderilir. Çanakkale Merkez'de bulunan deveciler kahvehanesine her hafta salı günü güreş DVD'leri gelmektedir. Güreş kayıtları Aydın'ın Yenipazar ilçesinden gönderilmektedir. Gelen güreş kayıtları arasında sadece Çanakkale genelinde yapılan güreşler değil, sezon içinde Türkiye'de yapılan tüm güreşler yer almaktadır. Kayıtlar hafta boyunca (güreşler nedeniyle hafta sonları hariç) kahvehanedeki televizyonda yayınlanır. Deveciler de bu yayınları izleyerek güreşlerle ve develerin güreş stilleriyle ilgili değerlendirmelerde bulunur. Her sezonda 65-70 civarı güreş kaydı izlenmektedir (KK1, KK2, KK3, KK4, KK29).

Günümüzde teknolojinin artması ve halkın günlük yaşamının içerisinde sıklıkla yer alması, kültürel anlamda toplumu hem olumlu hem de olumsuz biçimde etkilemektedir. Ancak devecilik kültürü açısından baktığımız zaman teknolojinin olumsuz etkisinden çok olumlu etkileriyle karşılaşmaktayız. Nitekim kaset, CD ve DVD gibi araçlar teknolojik gelişmeler sayesinde insan hayatına girmiştir. Bu gelişme, geçmişte Türkiye'de yapılan tüm güreşleri izleme olanağı olmayan devecilerin bu mahrumiyetlerini gidermek anlamında önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda teknolojiyle birlikte insanların hayatına giren sosyal medya da devecilerin kültürü yaymalarında ve devecilik bağlamında yapılacak tüm etkinliklerden haberdar olmalarında önemli bir aracı halindedir. Dolayısıyla teknolojinin artması kahvehanelere olan rağbeti azaltmamış, aksine arttırmıştır.

Devecilerin örgütlendikleri bir diğer ortam ise deveci dernekleridir. Çanakkale'de deveciler tarafından kurulan ilk dernek, Çanakkale 1915 Deveciler Derneği'dir. Bu dernek Çanakkale'nin Karacaören köyünde kurulmuştur. Deveci derneklerinin kurulma amacı, deve güreşlerini en iyi şekilde organize etmek, devecilik kültürü ile ilgili faal çalışmalar yapmak, Aydın bölgesinde yapılan organizasyonlara eşdeğer güreş organizasyonları tertiplemek, devecilik kültürünü Çanakkale yöresinde daha çok yaygınlaştırmak, deveciler arasındaki birlik ve beraberliği arttırmak ve Deve Güreşleri Federasyonu'na üye olmaktır. Dernekler, Çanakkale Dernekler Masası'na kayıt yaptırarak yasal olarak kurulmuştur. Aynı zamanda her derneğin kendine ait tüzük ve yönetmelikleri vardır. Deveci derneklerinin üye sayıları değişmektedir. Örneğin, Ezine Devecileri ve Deve Güreşi Sevenler Derneği'nde 30 üye varken Çanakkale Büyük Truva Deveciler Derneği'nde 45 üye bulunmaktadır. Üyelerin hepsi deve sahibi olmak zorundadır. Aynı zamanda tüm deve sahiplerinin de yaşadığı bölgedeki derneğe üye olması gerekmektedir. Dernek başkanı bu üyeler arasından seçilir. Başkanlığa aday olan üyeler arasında, tüm üyelerin katıldığı bir oylama yapılır ve oy çokluğuna sahip olan aday başkan olur. Seçilen dernek başkanları genellikle deveciler arasında sevilip sayılan, çevresi geniş olan ve federasyonda sözü geçebilecek saygınlıktaki kişiler olmaktadır. Güreşleri düzenleyen tertip komiteleri de bu derneklerin üyelerinden oluşmaktadır. Tertip komitelerinde dernek başkanlarının olması zorunludur. Derneklerin federasyona da kayıtlı olması gerekmektedir. Bu nedenle federasyona henüz resmi olarak kayıtlı olmayan dernekler kaydolma aşamasına girmişlerdir: Örneğin, Ezine Devecileri ve Deve Güreşi Sevenler Derneği. Dernekler, düzenledikleri deve güreşlerinden elde edilen gelirlerle yardıma muhtaç olan öğrencilere aylık 500 TL. miktarında burs vermek, ihtiyaçlarını karşılamak gibi yardım faaliyetleri gerçekleştirirler. Deve güreşi organizasyonlarında da dernekler aktif bir şekilde çalışmaktadır. Nitekim güreşler için yapılan tüm hazırlıklar dernek üyeleri tarafından tamamlanmaktadır. Yapılan organizasyonlardan dernek maddi bir kazanç elde etmemektedir (KK10, KK19).

Deveci derneklerinin tümünü kendi bünyesinde toplayan en üst yapılanma ise Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Federasyonu'dur. Federasyon 2012 yılında Aydın'da kurulmuştur. Federasyonun kurulma amacı; deve ve devecilik kültürü ekseninde yapılan tüm etkinliklerin belli bir düzen ve kurallar çerçevesinde tertip edilmesini sağlayabilmek, devecilik kültürünü ve deve güreşlerini yaygınlaştırmak ve geliştirmektir (KK10, KK17, KK18). Federasyonun kurulmasıyla devecilik örgütlenmeleri de bir nevi resmiyet kazanmıştır. Nitekim Federasyon İçişleri Bakanlığı'na bağlıdır. Federasyona ait olan tüzük ve yönetmeliklerin tümü, federasyonun resmi internet sitesinde yayınlanmaktadır. Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Federasyonu, Tarım ve Orman Bakanlığı ile de ortak

çalışmalar yürütmektedir. 2018 yılında Tarım ve Orman Bakanlığı'nın bölge müdürlükleriyle yapılan ortak bir çalışmayla develer kayıt altına alınmıştır. Bu çalışmayla, develerin kimlere ait olduğu, isimleri, cinsleri ve sayılarının tespit edilmesi hedeflenmiştir. Bunun yanı sıra düzenlenen deve güreşi organizasyonlarının Hayvanları Koruma Kanunu'na uygun olması da federasyonun son derece önem verdiği hususlardan biridir. Bu bağlamda develerin güreştirilmesi bölümünde de belirttiğimiz gibi federasyonun koyduğu belli kurallar bulunmaktadır. Federasyon düzenlendiği panel, sempozyum ve seminerlerle devecilik kültürü ve deve güreşleri hakkında bilinçlendirme çalışmaları da yapmaktadır. Devecilik kültürü adına aktif bir şekilde çalışmalarını yürüten federasyonun faaliyetlerinden bir diğeri ise, deve güreşi görevlileri için kurslar düzenleyerek eğitim vermek ve lisanslı görevliler yetiştirmektir. Aynı zamanda federasyon yılda iki defa genel toplantı düzenlemektedir. Yapılan tüm bu çalışmalar deveciler camiasına ve deve güreşi kültürünün gelişimine katkı sağlamaktadır. Nitekim federasyonun getirdiği düzenlemelerden sonra deve güreşlerine rağbet artmıştır. Böylelikle daha fazla kişi güreş devesi beslemeye başlamış ve deve güreşlerinin sayısı artmıştır.

2.7. Devecilik Etrafında Oluşan Halk Edebiyatı Ürünleri

2.7.1. Atasözleri ve Deyimler

İnsanlık tarihinin en eski dönemlerinden beri varlığını sürdüren atasözleri, toplumların kendilerine has yaşam biçimlerini ve çeşitli konulardaki bakış açılarını yansıtmaktadır. Çobanoğlu'nun ifade ettiğine göre, her atasözü, toplumsal yaşantı içindeki bireyin uyması beklenilen ya bir genel kural veya bir düstur niteliğindedir. Bu nedenle de atasözleri, milletlerin karakterlerini, hayat karşısında tavır ve zihniyetlerini ifade eden özlü sözlerdir (Çobanoğlu, 2004: 1). Tüm milletlerde olduğu gibi Türk milletinin de atalarının tecrübeleri sonucunda oluşan bu yol gösterici sözler, içerdikleri mesajlar bağlamında Türk halkının düşünce yapısını ortaya koymaktadır. Anlatımı zenginleştirici bir işlevselliği olan atasözleri, bir milletin atalarının edindiği tecrübeleri gelecek kuşaklara aktarması bakımından da önemli bir fonksiyona sahiptir. Deve ve devecilik üzerine söylenen özlü sözler, günümüzde Çanakkale yöresindeki devecilerin günlük konuşmalarında varlığını sürdürmektedir. Yöredeki devecilerden derlemiş olduğumuz atasözleri şunlardır:

Deve gibi hörgüçten yer (KK19).

Burçak yemi kopuk bağırsağı ekler: Burçak yeminin ne kadar güçlü bir besin olduğunu vurgulamak amacıyla kullanılmaktadır (KK19, KK24).

Deve pisliğine basma deveci olursun: Devenin pisliğine basan kişi devecilikten vazgeçemez, adamı çeker anlamında kullanılmaktadır (KK19).

Devecilerin karnını yarsan bir dahaki seneye çıkar: Güreşte başarısız olma durumunda kullanılmaktadır. “Seneye görüşelim” anlamı taşımaktadır (KK17).

Allah senesine erdirsin: Başarısız olan devenin bir sonraki güreş sezonunda başarılı olabileceği anlamı taşımaktadır (KK17).

Deveye hendek atlatmak sana laf anlatmaktan daha kolay (KK17).

Eşek derviş olmaz gelip gitmekle tekkeye, deve hacı olmaz gelip gitmekle Mekke’ye (KK8, KK12).

Götümle deve izi yapsam sana yaranamam (KK17).

Karnının altından horoz geçmeyince deve güreşmezmiş (KK17).

Deve de büyük ama başını eşek çeker (KK9).

Deve değil, deveci güreşir: Devecilerin rekabeti develerden daha çok sevdiklerini vurgulamak amacıyla kullanılmaktadır (KK17).

Er adıyla, deve havuduyla söylenir: Devenin temiz, güzel, bakımlı ve yakışıklı olması gerektiğini vurgulamaktadır (KK17).

Deveye havudu ağır gelmez: Bazı deveciler, sahibi tarafından çok kilo aldırılmış olan deve için “çok kilo aldırma, böyle güreşmez” derler. Bunun karşısında devenin sahibi olan deveci de “bir şey olmaz” manasında bu sözü söyler. Çok kilo alsa da deve güreşir, anlamında kullanılmaktadır (KK17).

Deveyi çullu da bilirler, çulsuz da: Deve çirkin olsa da güreşiyorsa sorun değil anlamında kullanılmaktadır (KK17).

Lök çalışır, beserek yer: Tülü güreş devesine eski ismiyle beserek denir (KK17).

Deveye diken, insana siken yaranır (KK8, KK17).

Boynum yamuk, gözüm kör, gel sen beni bir de meydan yerinde (sahada) gör (KK17).

Cahile laf anlatmak deveye hendek atlatmaktan daha zordur (KK8).

Deve ön ayağından sakatlanırsa çek dama, arka ayağından sakatlanırsa kasaba (KK1).

Deyimler, asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir (Elçin, 2004: 642). Çoklukla mastar halinde bulunan deyimler, mübalağalı ve süslü yapılarıyla anlatımı çekici hale getirmektedirler. Deve ile ilgili olan deyimler çoğunlukla devenin fiziki yapısı ile ilgilidir. Deve, cüsseli bir hayvan olması

bakımından bazı deyimlerde büyüklük göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tarz deyimler genellikle mübalağalı bir durum karşısında kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra devenin çeşitli özelliklerini temel alan deyimler de bulunmaktadır. Yöredeki devecilerden derlediğimiz deyimler şunlardır:

Pireyi deve yapmak (KK8).

Deve gibi kinci (KK17).

Devede kulak (KK17).

Yok devenin başı/siki (KK17).

Yok devenin pabucu: Devenin pabucu, yani ayağı kocaman olduğu için bu deyim abartı bir olay karşısında kullanılmaktadır (KK17).

Deve var bin akçeye, deve var bir akçeye: İyi deve de var, kötü deve de var anlamında kullanılmaktadır. Develerin yeteneklerine göre fiyatlarının değiştiği vurgulanmaktadır bu sözle (KK17).

Hörgücünden yemek: Deve çölde yiyecek, içecek bir şey bulamayınca besin ihtiyacını hörgücünden karşılar. Kilolu olup çok yemek yiyen bir insana karşı söylenir (KK17).

Lök gibi dikilip kalmak: Avanak avanak birisinin yüzüne bakan kişiye karşı söylenir (KK17).

2.7.2. Alkış ve Kargışlar

Alkış; Tanrı'dan sağlık, bereket, kuvvet, nizam dilemek için yapılan dualardır. Elçin'in de belirttiği üzere, Türk milleti, İslam dininin esaslarına uygun bu dualarla birlikte Tanrı'ya karşı dilek ve niyazlarını ana dilinde nazım veya nesir olarak sade bir şekilde ulaştırmaktadır. Genellikle anonim olan, bedenî, ruhî, iktisadî, içtimaî ve dinî ihtiyaçların meydana getirdiği bu dualar, atalar sözü gibi "hüküm" bildiren müspet dilek mahsulleridir (Elçin, 2004: 662). Türkler, Tanrı'ya ulaştırdıkları iyi dilekler sayesinde kötülüklerden korunacakları inancını taşımaktadır. Çanakkale'deki deveciler arasında da bu inanışın sürdürüldüğü görülmektedir. Yörede pehlivan develerin sağlıklarının yerinde olması, sakatlanmamaları ve iyi güreşmeleri amacıyla kullanılan iyi dilek sözleri şunlardır:

Allah taban pekliği versin (KK17).

Allah sırtını yere getirmesin (KK17).

Hep kazansın inşallah (KK17).

Tabanı düz bassın (KK17, KK19).

Allah can pekliği versin (KK17).

Sırtı yere gelmesin (KK18).

Alkışın aksine, kötülüğü, çirkini, belayı ve gazabı yansıtan dilekler, Eski Türkçede "kargış" olarak adlandırılmaktadır. Bir kişinin kendisine, çevresine veya maneviyatına karşı yapılan fikrî yahut eylemsel bir kötülük karşısında maruz kaldığı kötülüğün cezalandırılması amacıyla Tanrı'ya yönelerek öfkesini kötü dilekler aracılığıyla yansıtmasına "kargış" denir. Çanakkale yöresindeki deveciler arasında söylenen beddualaın hedefi, muhatap olunan kişinin devesidir. Ancak sıkı bir dostluk bağı içerisinde olan deveciler ciddi bir kötülüğe maruz kalmadıkları takdirde birbirlerine beddua etme taraftarı değillerdir. Nitekim kötü dilek içeren sözlerin azlığı da bu durumu kanıtlar niteliktedir. Yöredeki devecilerden derlenen kargışlar şunlardır:

İnşallah kaçsın deven: Bir deveci diğer bir deveciye bilendiği vakit böyle beddua eder (KK17).

Bağda kalsın inşallah (KK17).

Güreşemesin inşallah (KK17).

2.7.3. Tekerlemeler ve Kalıp Sözler

Tekerlemeler, masal, hikâye, bilmece ve halk tiyatrosu gibi bazı türler içinde veya müstakil olarak ortaya çıkan mahsullerdir (Elçin, 2004: 589). Masal başındaki tekerleme, birbiriyle pek ilgisi olmayan kelimelerin bir araya getirilmesiyle meydana gelmiş kelime oyunlarından teşekkül etmiştir. Dinleyicinin ilgisinin çekilmesi, masalın başlayacağına ait bir işaret, dinleyenleri uyarma, alıştırma anlamları taşır (Aça ve Yılmaz, 2008: 140). Çanakkale yöresinde develerle ilgili tekerleme söyleme geleneği varlığını koruyabilmiş değildir. Yörede derlediğimiz tek başlangıç tekerlemesi şöyledir: Pireler berber iken, develer tellal iken (KK17).

2.7.4. Efsaneler

Efsaneler, gerçek olduğuna inanılan geleneksel sözlü anlatılarıdır. Seyidoğlu'nun da belirttiği gibi (2005: 13), efsanelerin temelinde inanç unsuru vardır. Efsaneyi anlatanlar ve onu dinleyenler efsanenin gerçek üzerine kurulduğuna inanırlar. Bu gerçek objektif bir gerçek değildir. Efsaneyi nakledenler ve dinleyenler efsanedeki olayların gerçekten olmuş olduğuna inanırlar. Efsaneler bu özellikleri ile masaldan ayrılır. Masallarda anlatılan şeylerin yalan olduğu masalın başında belirtilir. Efsane anlatılırken "Annemden

duyduğuma göre, büyüklerimden işittiğime göre olay şöyle olmuş, böyle gerçekleşmiş" gibi efsanenin gerçek olduğunu kuvvetlendiren sözlerle efsane anlatılır.

Varlıkların yaratılışı, tarihi ve dini hadiseler ve olağanüstülük barındıran kişi, varlık ve durumlar efsanelerin konularını oluşturmaktadır. Çanakkale'de deveyi konu alan yalnızca bir efsane tespit edebildik. Çift hörgüçlü develerin yaratılışının anlatıldığı bu efsane, sınıflandırmalara göre yaratılış efsaneleri içerisinde yer almaktadır. Derlediğimiz efsane şu şekildedir: "*Nuh tufanında insanlar çırılçıplak kalmış. Bu halde bir yerden bir yere deveyle gitmek zorunda kalınca çırılçıplak olan kadınlar, 'Allah'ım biz bu develere bineceğiz ama ön tarafımız kapansa arkamız açık kalacak' demişler. Bunun üzerine Allah, insanoğlunun, avret yerlerinin kapanacağı şekilde orta yerine binebileceği çift hörgüçlü develeri yaratmış*" (KK7).

2.7.5. Mani, Salavatlama ve Okşamalar

Mâni, anonim halk edebiyatı ürünleri arasında en yaygın olan nazım şekillerinden biridir. Bu bakımdan mâniler üzerine yapılan çalışmaların sayısı bir hayli fazladır. Çalışmaları kapsamında çeşitli araştırmacılar mâniyi yeniden tanımlama yoluna girmiştir. Ancak, genellikle mâninin şekil özellikleri üzerinde yoğunlaşan bu tanımlar arasında radikal farklılıklar bulunmamaktadır. Gözaydın'a göre mâni (1989: 3), genellikle yedi heceden oluşan dört dizelik bir türdür. Bu bir tek dörtlük içinde bir anlam bütünlüğü olmak zorundadır. Anlamın ağırlığını taşıyan dizeler çoğunlukla üçüncü ve dördüncü dizelerdir. Genellikle ilk iki dize, asıl anlamı veren son dizelere hazırlık yapılmasını sağlayan doldurma dizelerdir. Yolcu, bu tanımı genişleterek mâniyi "*dört dizeli, genellikle yedi heceli, birinci, ikinci ve dördüncü dizeleri birbirine uyaklı, üçüncü dizesi serbest olan, İslam'dan önceki Türk sözlü kültür geleneğinden gelen, tekke-tasavvuf ve âşık edebiyatlarında kullanılan mâni şekilli şiirlerin dışında, anonim halk şiiri çeşididir*." şekilde tanımlamıştır (Yolcu, 2011: 35). Konu bakımından oldukça zengin bir halk şiiri olan mâni, deve güreşlerinin, deve ve deveciler etrafında şekillenen çeşitli organizasyonların renklendirilmesi hususunda önemli bir rol oynamaktadır. Mâni söyleme geleneği Çanakkale yöresinde devecilik kültürü bağlamında aktif bir şekilde varlığını sürdürmektedir.

Salavatlama, deve güreşleri esnasında cazgır tarafından kafiyeli bir şeklinde söylenen manzum sözlerdir. Bu sözler, develer için yapılan bir dua niteliği taşımaktadır. Nitekim yapılan salavatlamalardaki beklenti, Allah'ın develeri her türlü musibetten koruması yönündedir. Aynı zamanda güreşen develerin Allah'a emanet olduğu da söylenen salavatlarla vurgulanmaktadır. Salavatlamalarda toplumun manevi değerlerine vurgu yapılmaktadır. Sonu genellikle "inşallah" veya "maşallah" ile bağlanan

salavatlamaların kafiye düzeni de bu kelimelere göre belirlenmektedir. Okşamalar ise güreşecek deve veya sahiplerine, güreşe gelen misafirlere söylenen övgü içerikli kalıp sözlerdir. Yörede derlenen mani, salavatlama ve okşamalar şunlardır:

Kahveci kahve getirir elinde zarif bir fincan
Rakibine teke iniyor Akköy'den Mehmed'in Mercan (KK7).

Eşkıya olacaksan çıkarsın dağa
Üzüm bulacaksan girersin bağa
Rakibine sarman atıyor Geyikli'den Ali Ağa (KK7).

Yüce rabbim bugün burada güreşecek
Böylesine güzel daylaklarımıza
Güç, kuvvet ve derman versin (KK13).

Üzerinde meyvesi yoktur
Türk'e Türk'ten başka dost yoktur
Yedi düvele kafa tuttuk
Biz bu sözleri söyleyelim diye
Türk'e kefen giydirmek kimin haddine
Eğer bu topraklarda yaşıyorsan
Ne mutlu Türk'üm diyene (KK13).

Bodrumlular erken biçer ekini
Şu anda Külhan Bey gösteriyor soldan tekini (KK13).

Mahkeme salonlarında söylemesen de bir yalan
Külhanbey'in rakibi Tuzla'dan Necdi Bey'in Ceylan (KK13).

Sabır selamet güreşlerdir keramet
Ezine'den Çınarhan olsun Allah'a emanet (KK13).

Pehlivan develere geliyor idi bu sahalar dar
Şu anda saha içerisine giriş yapmıştır
Alemşah köyünden Doğan kardeşlerin Hükümdar (KK13).

Sosyete hanımları yapıyor eli güzel bir pala
Şu anda Canavar'ı saha içerisine sokmuştur
Akköy'den şapkalı Pala
Hadi bakalım Pala (KK13).

Benim de dedem yapıyor idi
Körük ile güzel bir maşa
Onun da atalarıydı Osmanlı'da Paşa
Canavar ile Alabora güreşiyorlar tek teke başa (KK13).

Yüce dağ başında yayılır atlar
Yar mendil işlemiş ikiye katlar
Böylesine güzel başpehlivanlara
Hadi buyurun hep beraber yapalım alkışlar
Nerede alkışlar (KK13).

Senin de elinde var idi güzel bir asa
Güney ile Kervan Bey güreşiyor tek teke başa (KK13).

Orta Asya'dan gelir özümüz
Elhamdülillah Müslüman'ız, Türk'üz
Söz konusu vatan olunca
Hiçbir şeyi görmez gözümüz Türk'üz biz
Namustur bizim bir tek sözümüz
Değer vermeyiz dünya malına
Boyun eğmeyiz Allah kuluna
Bizim bu vatana olan aşkımız
Depremler kadar çılgın, fırtınalar kadar hırçın
Bu vatanı yarattık her gün yeni baştan
Yardım etsin bizlere yüce yaratan
Bu vatan türküsünde yürüdük yıllar boyunca el ele
Türk milleti olarak bir sözümüz varsa eğer
O da ne mutlu Türk'üm diyene (KK17).

Türk milletini şahlanışa geçiren bir komutan var
Kınalı kuzular giderler askere

Bir daha bilinmez dönerler mi evlere
Şehadet şerbetini içerek çıktılar sefere
Bir acı haber geldi gözü yaşlı annelere
Bayrağımın rengi şehidimin kanı
Kimselere verme bu cennet vatanı
Hiçbir zaman unutma seni yaratanı
Saygıyla an daima Anıtkabir'de yatan Başkomutanı (KK17).

At oku ok vurmazsa yay utansın
Bir ata at çekmezse kısrak utansın
Yetmiş beş yaşında bu delikanlı nineyi
Alkışlamayan eller utansın (KK17).

Değerli belediye başkanım
Saadettin Arslan derler senin adına
Bayramiç denince sen gelirsin akla
Halkçısın, bu halkın içinden geldin
Bayramiç'e yaptığın hizmetlerdir senin eserin
Doldurulamaz bu ilçede senin yerin
Helal olsun sana yapılan alkışlara
Bayramiç güzelce bakıyor yarınlara
Bu halkın içinde oldun bir numara
Yaşa büyük başkanım sen çok yaşa (KK17).

Seyrettik arkadaşı gidiyor idi gayet neşeli
Rakibine soldan teke sokulan Denizli Sarayköy'den Çılgın Nazmi (KK17).

Yolda bir adam gördük görülüyor gayet fiyakalı
Gelen tekleri karşılamaya çalışan Biga'dan Kafkas Kartalı (KK17).

Bakın bizler Türk milletiyiz
Aslımız, neslimiz Türkoğlu Türk
Bizlerin dedeleri Çanakkale'de, Dumlupınar'da
Conkbayırı'nda, Kıbrıs'ta, Sarıkamış'ta
Cephelerde omuz omuza savaşıp
Nice kefensiz yatan şehitler düşmüştür

Bizlerin ataları gökyüzünde dalgalanan
Şanlı Türk bayrağını kanlarının renkleriyle var etmiştir
Cihan bilir ünümüzü
Kurban verdik canımızı
Toprak emdi kanımızı
Şehit olup Hakk'a erdik
Oku tarihi neler yazar
Dile gelsin bunca mezar
Aslımız mert oğlu merttir
Ey yüce Türk ulusu
Eğil de kulak ver ceddine
Türk'e kefen kimin haddine
Yedi cihana kafa tuttuk
Biz bu sözleri söyleyelim diye
Bu topraklar üzerinde yaşıyorsak eğer
Ne mutlu Türk'üm diyene (KK17).

Bakın burası neresi
Burası ezanların dinmediği
Bayrakların inmediği
Şehitlerin ölmediği
Tek bir kahpenin bölmeye gücü yetmediği
Yüce şanlı Türkiye Cumhuriyeti
Ne mutlu Türk'üm diyene (KK17).

Bakın bizler Türk milletiyiz adı şanı Türk
Yattığın yerde rahat uyu
Yüceler yücesi ulu önder
Mustafa Kemal Atatürk (KK17).

Türkiye'deki dağlar içerisinde
En yükseğiydi Ağrı Dağı
Her zaman hainlere karşı
Gökyüzünde dalgalanacak şanlı Türk bayrağı (KK17).

Avcı ava gitmiş elde lastik bir sapan

Minno ve de Alay Efe olmuştur çatal kapan (KK17).

Ana bana gelir bu günler acı acı
Beni de kim diye sorarsanız
Çanakkale Ezine'den
Türkiye'nin en genç deve güreşi cazgırı
Emrecan Mayacı (KK17).

Pehlivan develer atıyorlar rakiplerine acımasızca kolu
Şu anda güreşini paylaşan Ezine'den Erkan kardeşlerin Ağaoğlu (KK17).

Sütten dili yanan insan
Üfleyerek yer yoğurdu
Rakibine sağdan teke sokulan
Karaağaç'tan Kahraman Mutlu (KK17).

Sen de işini kaybedip
Dolaşma aylak aylak
Rakibine sağdan teke sokulan
Denizli Sarayköy'den Kırburun Şen Daylak (KK17).

Eller çıkıyor aya
Biz kaldık bu zalim dünyada yaya
Rakibini bağlamak isteyen
Ayvacık'tan Özkan Kaya'nın Kaya (KK17).

Kış geldi mi gökyüzünden
Yağıyor idi büyük bir sel
Samanyolu'nun rakibi
Çan'dan Karayel (KK13).
Ekin ektim taşa
Bitmedi kaldı kışa
Samanyolu ile Karayel
Güreşiyorlar tek teke başa (KK13).

Bakırcı kalfaları çekiyorlar günde üç körük

Güreşini paylaşmaya başlayan Burhaniye'den Yılancı'nın Has Yörük (KK17).

Tüm dünya bizlere karşı olsa da
Çanakkale'm şehitler diyarıdır
Asla ve asla geçilmez
Hasarlı Sado'nun rakibi
Lâpseki'den Dönmez (KK13).

Toplumda sert insanlara
Olma hiçbir zaman kaba
Şu anda Arap Peynirci'yi bağladı
Burhaniye'den Jet Baba (KK17).

Sen benim dünyamın güneşi gecemin yıldızı
Baharımın solmayan bir çiçeğisin
Yüce Rabbim güreşen her iki pehlivana
Güç, kuvvet, derman versin (KK17).

Yârime bir şal ördürdüm her tarafı simli
Güreşini başarıyla paylaşan Ezine'den Arap Peynirci (KK17).

Köyümüzün genç kızı Kezban
O masalında muradına erdi
Şu anda güreşini paylaşan
Ezine'den Kurtkardeş 17 (KK17).

Gece vakti atıyor
Yüksek kesimlere sert bir dolu
Güreşini başarıyla paylaşan
Çan'dan Çobanoğlu (KK17).

Kaybettik arkadaşı oldu içimize dert
Rakibini bağlamaya çalışan Bayramiç'ten Koca Mert (KK17).
Bir çocuk annesini kaybetti ağladı
Şu anda Yörük Ramazan Has Yörük'ü bağladı (KK13).

Oy gemici gemici
Nereden aldın pirinci
Engin Çimen ile tek teke mücadele ediyor
Çanakkale'den Peynirci (KK13).

Allah Allah illallah
Muhammed Resulullah
Hep beraber diyelim ki
Bugün Umurbey kırkpınarında güreşecek
Başpehlivanlara maşallah (KK13).

Bugün Umurbey'de güreşecek pehlivanlar
Hepsi birbirinden alamet
Bugün Umurbey'de olacak güreş kıyamet
Olsun bu pehlivanların hepsi Allah'a emanet (KK13).

Masa üstünde bıçak
Bu bıçak ortasından kırılacak
Bugün Umurbey kırkpınarında
Kıyametler kopacak (KK13).

Devecilerin piriydi Veysel Karani
Geziyordu Arabistan çöllerinde
Elindeydi hurma dalından asası
Sırtında idi deve tüyünden hırkası
Sayın seyirciler, kıymetli misafirler
Bugün büyük başpehlivanların sizleri coşturacak
Kıran kırana oynaşması (KK13).

Bizler Türk milletiyiz, bizler Türk insanıyız
Aslımızı asla ve asla inkâr etmeyiz
Bizlerin dedeleri Çanakkale'de, Dumlupınar'da
Conkbayırı'nda, Arıburnu'nda, cephelerde omuz omuza çatışıp
Nice kefensiz yatan şehitler düşmüştür
Bayrakları bayrak yapan üzerindeki kandır
Vatanı vatan yapan eğer uğrunda ölüp de

Kefensiz yatan varsa vatandır
Dur yolcu! Bilmeden gelip bastığın bu toprak
Nice şehit kanlarıyla sulanmıştır
Kulak ver, dinle bu ıssız yığın
Bir vatan kalbinin attığı yerdir
Bayrak inmez, ezan dinmez, vatan bölünmez
Ne mutlu Türk'üm diyene (KK13).

Sepetçilerde bahar ayında örüyordu güzel bir küfe
Halil Ağa'nın rakibi Karaağaç'tan Caner Efe (KK13).

Sen de bana bakma öyle baygın baygın
Granikoz'un rakibi Ezine'den Saygın (KK13).

Kupa ile karo, yakaladım güzel bir koz
Biga belediye başkanı İsmail Işık adına güreşiyor Biga'dan Granikoz (KK13).

Attım mı zarları düşürüyorum yeke
Kotan kardeşlerin Granikoz iniyor sağdan teke (KK13).

Yârime güzel bir şal yaptırdım her tarafı simli
İki yüz bin TL'ye bir deve alacak Umurbey'den Cacık Ali (KK13).

Erzurum'un dadaşı
Doğu'nun sınır taşı
Hiçbir zaman eğilmez
Türk milletinin başı (KK13).

Yüce Rabbim vermesin hiçbir zaman hiç kimseye illeti
Her zaman dünya üzerinde var olacak şanlı Türk milleti (KK13).

Ben de avda vurdum güzel bir çulluk
Şu anda Baba Sarıcan'ı çırpıyor Burhaniye Karaağaç'tan Hızlı Çocuk (KK13).
Oturma sevdiğim yaşa
Hasret kaldım gözlerindeki kaşa
Baba Sarıcan ile Hızlı Çocuk

Güreşiyor Umurbey kırkpınarında tek teke başa (KK13).

Gecenin mehtabında düşüyor idi sert bir sis
Minno'nun rakibi Parsa'dan Deveci Nakliyat Buluş kardeşlerin Çılgın Vabis (KK13).

Pdi görevlileri çekiyor idi gün boyu kablo
Vabis'in rakibi Çanakkale'den Minno (KK13).

Seherin erken vaktinde ötüyor idi bir prenses bülbülü
Şen Daylak'ın rakibi Çan Etili'den Vezir Tülü (KK13).

Gökyüzünde bayrakları seyrettik
Damarlarda dolaşan asil kan
Su Perisi 17'nin rakibi
Çanakkale'den Tamer Han (KK13).

Gökyüzünde uçuyor idi beyaz beyaz martılar
Sahile sessizce vurur dalgalar
Böylesine pehlivanlara haydi buyrun
Hep beraber yapalım alkışlar (KK13).

Türk milleti her zaman hayır dedi savaşa
İnanmıyorduk hainlere hiçbir zaman haşa
Su Perisi ile Tamer Han güreşiyor
Şehitler diyarı Umurbey kırkpınarında kıran kırana başa (KK13).

Keçi kellesinden yemem paça
Keskin kılıcı vurmam taşa
Tamer Han ile Su Perisi güreşiyor
Umurbey kırkpınarında tek teke başa (KK13).

Anadolu'nun bağrından kopup gelen rüzgârın yeli esiyor idi bağrıma ılık ılık
Kaya Daylak'ın rakibi Çanakkale Dört Yol'dan Galip Altınışık'ın Altınışık (KK13).

Mahkemede suçluyu yargılıyor idi savcı
Ali Baba'nın rakibi Burhaniye'den Gapçı (KK13).

Sen de bu dünyada olma hiçbir kula hiçbir zaman kaba
Adalı Gapçı'nın rakibi Karaağaç'tan Ali Baba (KK13).

Türk milleti toplumlar içerisinde
Sürmez yüzüne asla ve asla kara bir leke
Şu anda Ali Baba iniyor
Gapçı'ya soldan teke (KK13).

Bir kız sevdim elleri kınalı
Cenk Sarı'nın rakibi Musa Köyden Aslancalı (KK13).

Bahar ayında uçuyor idi güzel bir arı
Aslancalı'nın rakibi Burhaniye'den Cenk Sarı (KK13).

Sabır selamet güreştir keramet
Güreş günü geldi nihayet
Hepsi birbirinden başpehlivan develer
Olsun Allah'a emanet (KK13).

Masa üstünde roman
Okurum zaman zaman
Rakibine sağdan teke sokulan
Buca'dan Selim Han (KK17).

Uyanık bir insan toplum içinde hata yapmamalı
Gelen teki karşılayıp bağlıyor Çanakkale'den Ortakların Aslancalı (KK17).
Arıyoruz bu sahalarda eski günlerden bir iz
Koca Bilgen'in de rakibidir Biga'dan Çılgın Deniz (KK26).

İnsanlar öldüğü zaman
Giyiyor beyaz renkte bir kefen
Çılgın Deniz ile şu anda sol makas güreşi yapıyor
Küçükkuyu'dan Koca Bilgen (KK26).

Gel seninle arkadaşım
Muhabbetini yapalım biz de

Koca bilgen ve de rakibi olan Çılgın Deniz
Şu anda güreşiyor
Çanakkale Büyük Truva güreşlerinde
Sağ makasta dizde (KK26).

Besmeleyle başlanan işte
Vardır elbet bir keramet
Çılgın Deniz ve de rakibi olan Koca Bilgen
Olsun seyircilerimizle beraber Allah'a emanet (KK26).

2018 yılı oldu 2019'a devlet nizamında takas
Çılgın Deniz ve de rakibi olan Koca Bilgen
Güreşiyor Çanakkale arenasında sağ makas (KK26).

Yapacağımız iş hakkında
Konu öncesi yaptık bir deney
Kalfa'nın da rakibidir
Çan'dan birinci Klas Bey (KK26).

Karadeniz sahillerinde çalıyor idi güzel bir ney
Galdalf'ın rakibi Çanakkale Özbek'ten Güney (KK13).

Devlet garibanlara çıkarıyor idi güzel bir af
Güney'in rakibi Çanakkale Çan'dan İsmail'in Gandalf (KK13).

Toplum içinde yapmıyoruz kimseye ihanet
Güreşen her iki pehlivan olsun Allah'a emanet (KK17).

Hataylıydı arkadaş
Sen de bize savundun
Şu anda güreşini paylaşan
Yarı final müsabakasında
Çine'den Kamil Tuncer'in Kaltun (KK17).

Ünlü isimler veriyor kadrajlara güzel bir poz
Rakibine soldan teke sokulan Burhaniye'den Tuna Yanbakan'ın Lodos (KK17).

Kaz Dağı'nın etrafını sarmış
Küçük küçük tepeler
Böylesine bir organizasyona
Alkış yapsın o güzel eller (KK17).

Eşek derviş olmaz gitmek ile tekkeye
Her adam hacı olmaz gitmek ile Mekke'ye
İncir ağacından oklava, mısır unundan baklava olmaz
Yerini dolduramayıp rüşvet yiyen, vatanını satan
Her sakal bıyık bırakandan da adam olmaz (KK17).

Tren rayda gider cızlar
Ana benim yüreğim sevdalıma sızlar
Değerli seyirciler böylesine güzel yarı finalde
Sonuçlu kupa güreşinde güreşen başpehlivanlara
Hep beraber yapalım alkışlar
Nerede sizden alkışlar (KK26).

Şair diyor ki burası neresi
Çanakkale içerisinde vardı bir antik asker müzesi
İçerisindeydi Nusret mayın gemisi
Bir de dillere destan olmuş Çimenlik Kalesi
Dur yolcu, bilmeden gelip bastığın bu toprak
Bir devrin battığı yerdir
Eğil de kulak ver bu sessiz yığın
Bir vatan kalbinin attığı yerdir
Gördüğün bu tümsek Anadolu'da
İstiklal uğrunda, namus yolunda can veren
Mehmet'in yattığı yerdir
Ne mutlu Türküm diyene (KK17).

Sabır selamet güreşlerdir keramet
Ağalar ağası İsmail Gürses Bey
Olsun Allah'a emanet (KK17).

Kadına taş verirseniz aş eder

Kadına ev verirseniz yuva eder
Ama kadına kredi kartı verirseniz
Olursunuz besbeter (KK17).

Seyrettik arkadaşı
Gidiyor idi gayet neşeli
Şu anda güreşini paylaşan
Ezine'den Kahraman kardeşlerin Arap Peynirci (KK17).

Söylesene arkadaşım
Sen de ne istersin benden
Şu anda güreşine başlayan
Küçükkuyu'dan Kara Bilgen (KK17).

Eski diyarlarda yaşamış idi büyük bir ulu bey
Şu anda İzmir Çapkını'yla sağ makas güreş yapıyor Çan'dan Zor Bey (KK26).

Türk milletinin şerefi ve şanı
Vardır göğsünde bir imanı
Zor Bey ile sağ makasta güreşini paylaşan
Kemalpaşa Bağyurdu'ndan Ahmet Türker'in İzmir Çapkını (KK26).

Ben de alta vurdum güzel bir tulluk
Fırtına'nın rakibi Burhaniye'den Baba Selçuk (KK13).

Mert arkadaş güreşten sonra
Alıyor idi kölesteyi sırtına
Şu anda Baba Selçuk'un rakibi
Çanakkale Kemer'den Fırtına (KK13).

Tren rayda gider cızlar
Ana benim yüreğim sızlar
Bu pehlivanlar bekliyor
Sizlerden alkışlar
Nerede alkışlar (KK13).

Efe olmak istersen çıkarsın dağa
Üzüm yemek istersen girersin bağa
Vezir Tülü'nün rakibi
Çan Tepeköy'den Halil Ağa (KK13).

Uyanıktır insan hata yapıp kanmamalı
Çanakkale'nin bel kemiğidir Sayın Aykut Somalı (KK17).

Bizler sene 1071'de Malazgirt'i fetheden
Ölümsüz Alparslanların neferleriyiz
Bizler sene 1453'te çağ kapatıp çağ açan, gemileri karadan yürüten
Fatih Sultan Mehmetlerin neferleriyiz
Bizler sene 1915'te yedi düvele kafa tutan
Mustafa Kemal Atatürklerin neferleriyiz (KK17).

Zabıta olmuyor bugün kimsenin görevine engel
Ramazan Efe ve Esin olmuştur sol makas somut çengel (KK26).

Hani benim sevdiği nerede
Kol Ağası'nın rakibi Burhaniye'den Beyzade (KK13).

Bando ekibi çalıyor idi güzel bir marşı
Beyzade'nin rakibi Karacaören'den Kol Ağası (KK13).

İstiklal uğruna olmuş idik al kan
Boncuk ile Güneş şu anda çatal kapan (KK13).

Kış geldiği gökyüzünden yağıyor idi sert bir dolu
Şu anda Kabus'a sağdan teke iniyor
Çanakkale On Sekiz Mart kahramanı
Çanakkale'den Samanyolu (KK13).

Van Gölü tutuyor idi sert bir buz
Samanyolu'nun rakibi Çan Etili'den Kabus (KK13).

Sen de uyanık insandın hata yapıp kandın

Güreşini başarıyla paylaşan Kemal'den Çılgın Akın (KK17).

Nur dağında Hira mağarasında
610 yılında kırk bin âlemin şefaatçisi
Sevgili peygamberimiz Hz. Muhammed efendimize inmiş idi
Yüce yaradan tarafından ilk vahiy
Her zaman hainlere karşı dünya üzerinde var olacaktır şanlı Türk milleti (KK17).

Yeşil vadiler içerisinden akıyor bir Dumlupınar
İçmiş idik o sudan kana kana
Şu anda güreşini paylaşan
Nazilli'den Mehmet Arabacı'nın Çılgın Arza (KK17).

Atalarımız bu vatan için olmuş idi al kan
Şu anda kupa müsabakasını paylaşan
Ezine'den Celep Recep Can'ın
Baba Sarıcan (KK17).

Yüce Hak'tır insanları yaratan
Şu anda tekinde sürüyor
Burhaniye'den Tuna Yanbakan'ın Yanbakan (KK26).

Saraçların ellerindedir parlak çuvaldızı
Gelen tekleri karşılıyor Çanakkale'den Simay Yıldızı (KK26).

Kış geldi mi olur idi kara kara kışlar
Böylesine pehlivanlara hep beraber yapalım alkışlar (KK13).

Vurulmuş idi kara kapılar ardına kara bir kilit
Yine bugün bu sahada orta hakemliği gayet güzel bir şekilde yapıyor
Yıkılmayan köşe taşı, yılların ustası
Sayın Ethem Timur Cirit (KK26).

Seyrettik gökyüzünde bayrakları
Damarlardan aşan asildir kan
Yine bugün burada orta hakemdir

Devecilerin piri, baş mimarı
Sayın Ali Kahraman (KK26).

Anne baba bir çınar ağacı gibidir sırtını dayamasını bilene
Kardeş gönül aynası gibidir bakmasını bilene
Hısım, akraba, eş, dost okyanus gibidir yüzmesini bilene
Amma evlat deniz suyu gibidir
Ne içilir ne de vazgeçilir (KK17).

Sallanıyor devenin başında başıboş bir havan
Kupa törenine katılmak için sizleri buraya davet ediyoruz
Cumhuriyet Halk Partisi Kepez Belediye Başkan adayı
Sayın Birol Arslan (KK26).

Açık denizde var idi güzel bir ada
Çılgın Kamil ile Aliço şu anda bağda (KK13).

Böylesine pehlivanları görmeyen gözler utansın
Böylesine pehlivanları yazmayan tarih utansın
Böylesine pehlivanları alkışlamayan eller utansın (KK17).

Destanın yazıldığı Çanakkale'den selam olsun millete
İşte Türk milletine
Benim ülkemin sınırları cetvelle çizilmiş bir ülke değildir
Destanın yazıldığı, şanlı Türk bayrağının rengini aldığı
Burası Çanakkale
Ne mutlu Türküm diyene (KK27).

Ulu sesler getirdi kıtalardan kıtaya
Güç taşır dünyadan göğe, güneşe, aya
Vız gelir kâfirin katı tüfeği bize
Türk milleti dendiği zaman
Cümlesi gelir dize (KK27).

Edirne'de bayrak bayrak çalkalandım
Ardahan'da göğüslerde kalkandım

Erzincan’da yanardağdım, volkandım
Sevdan ile sarhoş oldum Türkiye’m (KK27).

Çanakkale, İzmir, Aydın, Anadolu, hisarlar
Bu ülkeye Türk mührünü basarlar
Kalelerin destan destan susarlar
Sevdan ile sarhoş oldum Türkiye’m
Ne mutlu Türk’üm diyene (KK27).

Anadolu’ya bir millet geliyor adına derler Yörük
Sen kabrinde rahat uyu büyük önder Mustafa Kemal Atatürk (KK27).

Çarpışıyordu burada zekâ ile fikirler
Diyorum tertip komitesine sizler adına
Çok çok teşekkürler iyi seyirler (KK27).

Giydim ayağıma çizmeyi
Çekiyorum aheste bir körük
Şu anda sağdan teke indirilmek istenilen
Burhaniye’den Yaşar Yılancı’nın Has Yörük (KK26).

Uçuyor gökyüzünde rengârenktir martılar
Rakibini bağlamaya giden Ayvacık’tan Yaşar (KK26).

Burası şehitler diyarı Çanakkale arenasıdır
Yaptığı zaman böylesine büyük güreşler yapmaktadır (KK26).

Vurulup tertemiz alnından uzanmış yatıyor
Bir hilal uğruna ya Rab ne güneşler batıyor
Şu anda Ayvacık’tan Yaşar
Has Yörük’ü Çanakkale Büyük Truva güreşlerinde bağlıyor (KK26).

Öylece bakakaldık
Gökyüzünde parlayan aya
Cihan Bey’in de rakibidir
Ayvacık’tan Özcan’ın Kaya (KK13).

Seyrettik arkadaşı
Gidiyor pantolonu kırk yamalı
Bu güzel deve güreşlerinde görevini canla başla yapmıştır
Sayın Nuri Somalı (KK26).

Bir yandan esiyor yeller
Bir yandan geliyor seller
Böylesine pehlivanlara
Alkış yapsın o güzel eller (KK17).

SONUÇ

Geçmişte göçebe yaşam tarzını benimsemiş olan Türklerin geçimlerini sağladıkları temel kaynaklardan birisi hayvancılık olmuştur. Yaşadıkları coğrafyada bulunan hayvanları evcilleştirmek konusunda deneyimli olan Türkler, günlük yaşamları içerisinde bu hayvanlardan çeşitli şekillerde yararlanmışlardır. Türk yaşam biçiminde ve kültüründe önemli bir yere sahip olan hayvanlardan biri de devedir. Yapısı bakımından çok fonksiyonel bir hayvan olan deve, Türkler tarafından farklı alanlarda kullanılmak amacıyla yetiştirilmiştir. Türk uygarlıklarının savaşçı kimliklerinden dolayı güce fazlasıyla önem vermeleri nedeniyle cüsseli ve güçlü bir hayvan olan deve kültürel bir unsura dönüşmüştür.

Orta Asya'da filizlenen devecilik kültürü, Türklerin Anadolu'ya göç etmelerinden sonra da Yörük/Türkmen geleneği olarak varlığını sürdürmüştür. Anadolu'da Yörüklerin yaşadığı yörelerden biri olması bakımından çalışma sahamız olan Çanakkale de devecilik kültürünün yaşam sahalarından biridir. Bu bağlamda halk bilimsel metotlara uygun olarak hazırlanan bu çalışmada, devecilik ile ilgili halk bilgisi, ritüel ve uygulamalar ve deve etrafında oluşan halk edebiyatı malzemeleri derleme yöntemiyle toplanarak incelenmiştir.

Orta Asya kökenli olan devecilik kültürü, Anadolu'da demiryolu inşasıyla birlikte iki evreye ayrılmıştır. Demiryolları inşasından önce, yaygın bir şekilde taşımacılık ve ulaşım alanlarında kullanılan develer, demiryollarının Anadolu'ya girişiyle bu işlevlerini yitirmeye başlamıştır. Bunun sonucunda develerin kullanım alanı yalnızca spor ve eğlence olarak sınırlanmıştır. İtibar sembolü olarak kabul edilen ve bu sebeple daha önceleri göç kervanlarında ihtişamlı bir şekilde sergilenen develer, kervancılığın yok olmasının ardından sadece güreşler vesilesiyle sergilenmeye başlamıştır. Hal böyle olunca toplumsal ve kültürel değişimler Çanakkale yöresinde var olan devecilik kültüründe de farklılıklara yol açmıştır.

Çanakkale'deki devecilik kültürünün günümüzde deve güreşleri ekseninde devam ettiği görülmektedir. Bu bakımdan yörede bulunan erkek develerin tümü güreş devesi olarak yetiştirilmektedir. Günümüzde yetiştirilen develerin başka bir kullanım alanı bulunmamaktadır. Yörede develerin çiftleştirilmesi ve yeni doğan yavru bir devenin yetiştirilmesi söz konusu değildir. Çanakkale'de bulunan develerin çoğu İran, bir kısmı ise Afganistan menşeilidir. Yörede yetiştirilen develer arasında dorumun yer almadığı ve genellikle daylak ve pehlivan deve yetiştiriciliğinin yaygın olduğu tespit edilmiştir. Güreş devesi olarak yörede en çok tülü cinsi develer tercih edilmektedir.

Sosyal medyanın yaygınlık kazanması ile birlikte deve alım satımı hususunda değişimlerin yaşandığı görülmektedir. Geleneksel anlamda cambazların görevi olan deve ticareti, günümüzde sosyal medya aracılığıyla yapılmaktadır. Deve güreşlerinin yaygınlaşması ve deveciliğe olan talebin artması deve ticaretinin internet mecrasına taşınmasında etkili olmuştur. Bu durum sayesinde devecilikle uğraşmak isteyen kişiler cambazlara fazla komisyon ücreti ödemekten kurtulmaktadırlar.

Yöredeki devecilerden birçoğu ailelerinden miras kaldığı için devecilikle uğraşmaktadır. Diğerleri ise hobi olarak bu kültüre destek olmaktadır. Aynı zamanda deveciler camiasının genişliği bakımından ün kazanmak ve tanınmak arzusunun da insanları deve yetiştiriciliğine yönelttiği anlaşılmaktadır.

Çanakkale yöresindeki devecilerin çoğu develeriyle bizzat ilgilenmeyi tercih etmektedir. Bunun yanında devecilerin, kültürün devamlılığı adına kendi çocuklarının ya da aile bireyleri ve akrabaları arasında bulunan diğer çocukların erken yaşta deveciliği öğrenmesine de önem verdiği anlaşılmaktadır. Develerin bakımının en yoğun olduğu dönem yaz dönemidir. Bu dönemde yürüyüş yaptırılarak develerin forma girmesinin sağlandığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra develerin haşerelerden etkilenmesini önlemek ve derisini beslemek amacıyla yıkanıp temizlenmesi şeklinde uygulamalar yapıldığı da saptanmıştır. Deveciler tarafından develerin damlarının yapısına ve temizliğine önem verilmektedir. Ancak geçmişten günümüze damların yapımında kullanılan malzemeler değişkenlik göstermektedir. Bu değişiklik birtakım sorunları beraberinde getirmiştir. Sorunların çözümü için deveciler tarafından çeşitli tedbirler alındığı görülmektedir.

Yetiştirilme süreçlerinde develerle ilgili çeşitli sağlık sorunları ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu bağlamda Çanakkale yöresindeki devecilerin, develerin sağlık problemlerini tedavi edebilmek için halk hekimliği adı altında toplanabilecek yöntemler geliştirdikleri görülmektedir. Bu hususta yöredeki folklorik birikim azımsanamayacak ölçüdedir. Develerde görülen üşütme, yaralanma, tutulma, sinek marazı vs. gibi rahatsızlıkların bitki, yağ, baharat ve çeşitli malzemelerle sağaltılmaya çalışıldığı saptanmıştır. Bu halk hekimliği usulünce yapılan tedavilerin yanı sıra tıbbi tedavi yöntemlerinden de yararlanılmaktadır. Günümüzde devecilerin yabancısı oldukları ve halk bilgisini aşan deve hastalıkları karşısında risk almayarak veteriner veya deve hastanelerine başvurdukları tespit edilmiştir. Develerine aile bireyleri kadar önem veren devecilerin ileri derecedeki hastalıklarla mücadele etme konusunda geleneksel yöntemlerden çok tıbbi yöntemlere yöneldiği görülmektedir. Bunun yanı sıra her iki tedavi yönteminden aynı anda yararlanmaları durumu da mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda

yeni nesil tedavi yöntemlerini benimseyen devecilerin geleneksel bilgi birikimine de sırtlarını dönmemiş oldukları anlaşılmaktadır.

Develere yedirilen besinler dönemsel olarak değişmektedir. Asıl beslenme dönemi olan ilkbahar ve yaz aylarında develer çeşitli gıdalarla beslenmektedir. Bu dönemde develerin genellikle su oranı yüksek ve kilo oranını arttırıcı gıdalarla beslendiği tespit edilmiştir. Kış aylarında ise develerin kızgınlık dönemine aykırı olması nedeniyle su oranı yüksek gıdalar yedirilmemektedir. Develerin beslenmesi hususunda pehlivan develerin, daylak ve dorumlarla aynı gıdaları tükettiği; fakat pehlivan develerin tükettikleri besin oranının, daylak ve dorumlara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Yüzyıllardır süregelen kültürel birikim ve edinilen tecrübeler doğrultusunda develerle ilgili olarak çeşitli inançlar oluşmuştur. Eski Türk topluluklarınca önemli bir hayvan olarak kabul edilen devenin, İslamiyet'in kabulünden sonra İslami inanç yapısıyla bağdaştırıldığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda günümüzde yöredeki devecilerin inanışlarının birçoğunun İslami kökene dayandırıldığı tespit edilmiştir. Bu hususta etkili olan en önemli faktör, devenin Hz. Muhammed'in binek hayvanı olmasıdır. Yörede deve etrafında oluşan inançlarla alakalı olarak İslami referanslara başvurulduğu saptanmıştır.

Devecilik ve deve güreşleri bağlamında çeşitli ritüel ve uygulamalar icra edilmektedir. Bu geleneksel uygulama ve ritüellerin birçoğu güreş organizasyonlarına hazırlık aşamasında gerçekleştirilmektedir. Teknolojik gelişmeler sonucunda bu uygulamaların bazılarında farklılaşmalar olduğu gözlemlenmiştir. Günümüzde güreşlerin duyurulması işlemi için takvim ve afişlerden çok sosyal medyadan yararlanılması ve havut yapımında kullanılan malzemelerde fabrikasyona yönelinmesi bu çıkarımımızı destekleyici niteliktedir.

Develerin azı dişinin çıkması devecilerce bir nevi geçiş dönemi olarak kabul görmektedir. Erkek çocuklarının sünnet olması ile benzerlik gösteren azı dişi çıkarma durumu, devenin erkekliğe adım atması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda devecilerin, havut giydirme törenleri düzenleyerek develerinin erginleştiğini topluma ilan ettikleri ve develerin sağlıklı bir şekilde güreşmeleri için dua okutmak gibi İslami ritüellerle develerini kutsadıkları gözlemlenmiştir.

Devecilik camiası için milliyetçilik büyük önem arz etmektedir. Öyle ki deve sahipleri, güreş arenalarında kendilerini temsil eden develerinin süslemelerinde sıklıkla Türk bayrağı ve üç hilalli bayrak gibi motifleri tercih etmektedir. Türk bayrağının deve süslemelerinde yer almasına kati surette karşı çıkan deveciler de bulunmaktadır. Fakat bu karşı çıkışın kaynağının da yine yoğun milliyetçilik duygusuna dayandığı anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte güreş organizasyonlarında müzisyenler tarafından devecilerin milli duygularından yararlanarak daha fazla bahşiş toplamak adına Türkiye'm, İzmir Marşı, Onuncu Yıl Marşı gibi milli duyguları arttıracak parçaların çalındığı gözlemlenmiştir.

Geçmişte taşımacılıkta kullanılan develerin günümüzde sadece zevk ve eğlence hayvanına dönüştüğü görülmektedir. Bu bağlamda geçmişte bireysel olarak düzenlenen deve güreşleri, zamanla dernekler tarafından düzenlenen büyük organizasyonlara dönüşmüştür. Bu bakımdan önceleri sadece Çimenlik Kalesi'nde yapılmakta olan güreşlerin daha sonra köy ve ilçelerde de yaygınlaştığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra günümüzde belediyelerin deve güreşi organizasyonlarının maddi anlamda en önemli destekçisi olduğu görülmektedir. Pehlivan deve yetiştiriciliğinin ve deve güreşlerinin artış gösterdiği günümüz şartlarında belediyelerden destek sağlayamayan derneklerin organizasyonu tek başına üstlenmesinin maddi açıdan bir hayli zor olduğu anlaşılmaktadır.

Deve güreşleri son yıllarda daha nizamlı bir şekilde düzenlenmeye başlamıştır. Bu nizamın sağlanmasında rol alan en etkili faktör, Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Federasyonu'dur. Federasyonun belirlemiş olduğu kurallar sayesinde güreşler, hayvanları koruma mevzuatına uygun olarak gerçekleştirilmektedir. Ekonomilerini uzun zaman boyunca hayvancılık üzerine kuran Türkler, hayvanlara büyük bir değer yüklemişlerdir. Bu sebeple deve güreşi düzenleyen diğer toplumlardan farklı olarak, güreşler esnasında develerin zarar görmemesi adına belirli önlemler aldıkları görülmektedir. Nitekim deve güreşinin yaygın olduğu diğer ülkelerin aksine Anadolu'da yapılan güreşlerde develerin birbirlerine zarar vermelerini önlemek amacıyla ağızlarının bağlandığı tespit edilmiştir. Türkiye'deki devecilerin son derece bilinçli olmaları deve güreşi organizasyonlarının gelişmesi ve yaygınlaşması hususunda etkili olmuştur. Devecilerin tek bir çatı altında toplanarak bu kültürün nizami bir şekilde yaşatılmasını ve yaygınlaşmasını sağlamak amacıyla Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Federasyonu'nu oluşturmaları bir bilinçlilik göstergesidir. Bunun yanı sıra Federasyon'un kurulmasıyla deve güreşleri ile ilgili başkaca yenilikler de ortaya koyulmaya başlanmıştır. Tüm görevlerini yasal olarak yürüten federasyonun develeri kayıt altına alması ve deve güreşi organizasyonlarında görev alacak kişileri belirli bir eğitimden geçirerek lisanslandırması bu kültürün tanınması, nizami ve bilinçli bir şekilde sürdürülmesi için yapılan yenilikçi girişimlerin önemli adımlarındandır. Bu kültürün örgütsel kanatları arasında en üst kurum olarak kabul edilen Federasyon'un devecilik ve deve güreşleriyle ilgili her tavrı deveciler camiası için büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda yöredeki devecilerin, Federasyon'un kararlarına ve kurallarına uyum sağlamak için epey çaba gösterdikleri gözlemlenmiştir.

Develerini bir itibar sembolü olarak kabul eden deveciler, kendi öz benlikleri ile develeri arasında bir bağlantı kurmuşlardır. Bu bakımdan sahiplerini temsil ettiği düşünülen develerin güreşlerde kazanmasına önem verilir. Yörede, bir devenin güreşi kazanmasının itibarı arttırdığı, kaybetmesinin ise itibarı azalttığı yönünde düşüncelerin hâkim olduğu saptanmıştır. Aynı zamanda yörede develerin sadece sahiplerini değil, ait oldukları köyü, kasabayı, ilçeyi, vs. de temsil ettikleri düşünülmektedir. Bu bağlamda güreşlerden zaferle dönen develerin köy, kasaba halkı tarafından büyük bir coşkuyla karşılandığı, mağlup olan develerin ise derin bir sessizlikle damına bağlandığı tespit edilmiştir. Güreşlerde kazanan develerin karşılanması ile ilgili geçmiş zamanda daha geleneksel uygulamaların bulunduğu, günümüzde ise bu uygulamalardan kolaya kaçıldığı görülmektedir.

Geçmişten günümüze değin devecilerin giydikleri kıyafetlerde değişimler meydana gelmiştir. Asıl kıyafetleri, geleneksel Yörük-Efe kıyafeti olan külot pantolon, sekiz köşeli kasket ve körüklü çizmeden oluşan deveciler, günümüzde bu geleneksel kıyafetlerin yerine günlük kıyafetleri kullanmayı tercih etmektedir. Çanakkale'nin Ayvacık ilçesinde bulunan devecilerin ise geleneksel kıyafetlerine sahip çıkarak bu geleneği devam ettirdiği tespit edilmiştir. Günümüzde yöredeki deveciler gibi cazgırların da geleneksel kıyafetlerine yüz çevirdikleri görülmektedir. Türkiye'deki deve güreşi cazgırları arasından yalnızca Murat Arabacı'nın zaman zaman bu kıyafetleri kullandığı saptanmıştır.

Göçebelik dönemine ait kültürel bellek kalıntısı olarak geçmişte yapılan güreşlerde develere halı verilmesi ritüeli de günümüzde değişime maruz kalmıştır. Bu durumun asıl sebebi, geçmiş yaşama özgü değerlerin zamanla unutulmaya başlamasıdır. Yörede halı verme geleneğinin esas anlamını ve amacını bilen bir deveciye rastlanmaması bu tespitimizi kanıtlar niteliktedir. Bunun yanı sıra yöre genelinde halı verme geleneğinin yerini önce battaniye, sonra da branda verme uygulamasına bıraktığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda geçmişte halı gecesi olarak anılan devecilerin eğlence gecesi, günümüzde deveciler gecesi olarak anılmaktadır. Bu durum, eskiden son derece önemli ve değerli görülen halının deveciler nezdinde önemini yitirmiş olmasına bağlanabilir.

Öncelikle Yörükler arasında olmak üzere genel anlamda toplumsal birlikteliği ve bütünlüğü arttırmak amaçlı düzenlenen deve güreşlerinden elde edilen gelirler yöre halkına faydalı olacak şekilde kullanılmaktadır. Bu bağlamda deveciler camiasının güreşler sayesinde eğlenmenin yanı sıra toplumsal anlamda fayda sağlamayı ilke edindikleri anlaşılmaktadır. Güreş organizasyonları aracılığıyla halkın okul, çeşme vs. gibi zaruri ihtiyaçlarının karşılanması ve eksiklerinin giderilmesi, topluma yardımlaşma ve dayanışma duygusunun aşılanması bakımından önemli görülmektedir.

Deve güreşleri, kültürel birikimin kuşaktan kuşağa aktarılması sonucunda günümüze kadar ulaşmıştır. Türklerin ilkel yaşam koşullarında keşfettikleri develerin boğuşma hali, toplumların modernleşme süreci içerisinde zamanla uygar koşullara uyum sağlayarak kurallar çerçevesinde düzenlenen spor müsabakalarına dönüşmüştür. Deve güreşi müsabakalarında da diğer spor aktiviteleri gibi rekabet ön plandadır. Yörede düzenlenen müsabakalardaki gözlemlerimizden elde ettiğimiz sonuç, rekabet oranının güreşlerin seyir zevkini ve kalitesini etkilediği yönündedir. Nitekim rekabetin fazla olduğu güreş organizasyonlarında seyirci kitlesinin diğer güreşlere oranla daha fazla olduğu ve coşkunun da daha yüksek yaşandığı gözlemlenmiştir. Güreş organizasyonlarına yöre halkının yanı sıra diğer illerden katılım sağlayan seyirciler de azımsanamayacak ölçüdedir. Özellikle büyük organizasyonlar oldukça geniş bir kitleye ev sahipliği yapılmaktadır. Kış dönemi boyunca ayda en az iki defa düzenlenen deve güreşi organizasyonları, yerli turistler tarafından yörenin ziyaret edilmesine ve tanınmasına olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda deve güreşleri, kısa süreli de olsa yörenin ekonomik ve turistik anlamda canlılık kazanmasına katkıda bulunmaktadır. Deve güreşleri aracılığı ile devecilik etrafında oluşmuş olan geleneksel meslekler de bu kültürün ekonomik yönünü ortaya koymaktadır. Ancak Çanakkale yöresinde günümüzde havutçuluk, giyim işlemeciliği vs. gibi geleneksel meslekleri icra eden kişiler bulunmamaktadır. Geçmişte yöre kadınları tarafından yapılmakta olan giyim işlemeciliğinin günümüzde yaşatılmadığı tespit edilmiştir. Çanakkale'de genellikle deve güreşi organizasyonlarında saha çevresinde bulunan seyyar satıcıların, müzisyenlerin ve esnafların bu kültür aracılığıyla maddi kazanç sağladığı görülmektedir.

Kültürel değerler üzerinde genel olarak olumsuz etki yaratan teknolojik ilerlemelerin, devecilik kültürü açısından olumlu gelişmelere de sebep olduğu gözlemlenmiştir. Basın ve yayın organları aracılığıyla deve güreşleri hakkında bilgi sahibi olmak kolaylaşmıştır. Günümüzde güreş müsabakaları drone teknolojisiyle havadan net bir şekilde ayrıntılı olarak görüntülenerek televizyon kanallarında yayınlanmakta ve böylece organizasyona gelememiş deve güreşi sevenlere de bu seyir zevki yaşatılmaktadır. Bununla birlikte devecilik kültürü ve deve güreşleri medya ve internet sayesinde toplumun her bir kesimine de tanıtılabilmektedir. Bu bakımdan teknoloji, devecilik kültürünün geleneksel formlarında birtakım değişikliklere yol açmış olsa da geniş bir bakış açısıyla bakıldığında kültürün yayılmasında olumlu yönde bir işlev üstlenmiştir.

Deve etrafında oluşan halk edebiyatı ürünleri de tez çalışmamızın inceleme alanlarından biridir. Genellikle sözlü kültür ortamında aktarılan alkış, atasözü ve deyim gibi ürünlerin deveciler tarafından günlük hayatları içerisinde kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Kargış ifadeleri yöredeki deveciler tarafından pek tercih edilmemektedir. Bunun yanı sıra deveyle ilgili olarak mâni, okşama ve salavat söyleme geleneği de yöre cazgırları tarafından sürdürülmektedir. Cazgırlar tarafından söylenen mânileri hatırlamak konusunda deveciler yetersiz kalmaktadır. Yörede halk edebiyatı ürünlerini aktarmak konusunda en yetkin kişiler cazgırlardır. Deveyle ilgili efsane ve tekerleme söyleme geleneğinin yok olma durumunda olduğu anlaşılmıştır.

Türk halkının kültürel birikiminin bir parçası olan devecilik ve deve güreşleri, içerisinde barındırdığı geleneksel uygulamalar, ritüeller ve inançlar bağlamında folklorik unsurları bünyesinde toplamaktadır. Günümüzde spor ve eğlence amaçlı düzenlenen seyirlik bir oyun halinde olan deve güreşleri, toplumun sosyokültürel hayatına etki eden önemli bir mirastır. Bu bakımdan Çanakkale yöresi kapsamında yaptığımız bu çalışmayla devecilik kültürünü gelecek kuşaklara en doğru biçimde aktarmak ve bizden sonra yapılacak olan folklor çalışmalarına katkı sağlamak amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Acaloğlu, Arif (2018). Türk Deveciliğinin Kökenleri ve Kültürel Boyutları. *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları.

Açа, Mehmet; Yılmaz, A. Müge. (2008). Anonim Halk Edebiyatı. (Ed.: M. Öcal Oğuz). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayıncılık.

Anaç, Hilmi. (2016). Kültür, Nakliyat ve Müessese: Batı Anadolu'da İncir Nakliyatında Deve ve Devecilik Müessesesi. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları.

Arslan, Hüseyin. (2001). *16. Yy. Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskân, Göç ve Sürgün*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Baldick, Julian. (2011). *Hayvan ve Şaman Orta Asya'nın Antik Dinleri*. İstanbul: Hil Yayın.

Baskıcı, M. Murat. (2005). *1800-1914 Yıllarında Anadolu'da İktisadi Değişim*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Begiç, Nurgül; Akpınar, H. Feriha. (2016). Geleneksel Keçe Sanatının Deve Donatılarında Kullanımı. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları.

Beyru, Rauf. (2000). *19. Yüzyılda İzmir'de Yaşam*. İstanbul: Literatür Yayınları.

Can, B. Bülent. (2000). *Demiryolundan Petrole Chester Projesi (1908-1923)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Çakırlar, Canan. (2016). Türkiye'de ve Dünyada Deveciliğin Arkeolojisi. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları.

Çalışkan, Vedat. (2010). *Kültürel Bir Mirasın Coğrafyası: Türkiye'de Deve Güreşleri*. İstanbul: Selçuk Belediyesi Selçuk-Efes Kent Belleği Yayınları.

Çalışkan, Vedat. (2016). *Bir Dünya Kültür Mirası: Anadolu Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri*. Ankara: İncirliova Belediyesi Kültür Yayınları.

Çobanoğlu, Özkul. (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Çoruh, Hacer; Türkmen, Seher. (2016). Develerin Antik Dönem Kültür Tarihine Yansımaları. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları.

Deniz, Bekir. (2007). Azerbaycan ve Anadolu-Türk Halılarının Benzer Özellikleri. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 18.

Elçin, Şükrü. (2004). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Ercilasun, A. Bican; Ziyat Akkoyunlu. (2015). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't-Türk (Giriş, Metin, Çeviri, Notlar, Dizin)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ergin, Muharrem. (2004). *Dede Korkut Kitabı I.* Ankara: TDK Yayınları.

Ertürk, Devrim; Demir, Gülsen. (2016). Bir Enformel Kimlik Aracı Olarak Türkiye'de Deve Güreşleri. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları.

Ertürk, Devrim; Şanlı Süleyman. (2017). *Türkiye'de Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi.

Göney, Süha. (1975). *Büyük Menderes Bölgesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Gözaydın, Nevzat. (1989). Anonim Halk Şiiri Üzerine. *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri) LVIII* 445-450, 1-104.

Herodotos. (1973). *Herodot Tarihi.* (Çeviren ve Hazırlayan: Ökmen, Müntekim; Erhat, Azra). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Işık, Caner. (2016). Devecilik Kültüründeki Farklılaşmalar Üzerine Sosyal Antropolojik Bir Analiz. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları.

Kıray, Mübeccel B. (1998). *Örgütleşemeyen Kent: İzmir*. Ankara: Bağlam Yayıncılık.

Koyuncu Okca, Ayşegül; Ertürk, Devrim. (2018). Deve Güreşlerine Bağlı Olarak Sürdürülen Geleneksel Meslekler. *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları.

Körpe, Reyhan. (2016). Develerin Batı Anadolu'ya İlk Gelişleri ve Antik Çağ Ordularında Deve Kullanımı. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları.

Körpe, Reyhan. (2018). Antik Çağ Sosyo Kültürel Hayatında Develer. *II. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu*, Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları.

Ögel, Bahaeddin. (1995). *Türk Mitolojisi II.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ögel, Bahaeddin. (2000a). *Türk Kültür Tarihine Giriş 6*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ögel, Bahaeddin. (2000b). *Türk Kültür Tarihine Giriş 7*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Öngel, Hasan Basri. (2001). *Türk Kültür Tarihinde Spor*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Pamuk, Şevket. (1993). *100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Roux, Jean Paul. (2006). *Orta Asya (Tarih ve Uygarlık)*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Roux, Jean Paul. (2015). *Türklerin Tarihi (Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl)*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Seyidoğlu, Bilge. (2005). *Erzurum Efsaneleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Sönmez, Ali. (2016). İkinci Kanal Harekâtı Hazırlıklarına Bir Örnek: Rumi 1331 Tarihli Deve Talimatnamesi. *I. Uluslararası Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Sempozyumu*. Selçuk, İzmir: Selçuk Belediyesi Selçuk Efes Kent Belleği Yayınları.

Şahin, İlhan. (2006). *Osmanlı Döneminde Konargöçerler*. İstanbul: Eren Yayıncılık.

Şeşen, Ramazan. (2017). *İbn Fadlan Seyahatnamesi*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Tezel, Y. Sezai. (1994). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi 1923-1950*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Yakut, İhsan. (2009). *Ege'nin Deve Güreşi Şenlikleri*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.

Yapucu, Olcay Pullukçuoğlu. (2006). *Aydın Sancağı 1845-1914 (Sosyal, Ekonomik, İdari, Kültürel Durum)*. (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İzmir.

Yolcu, Mehmet Ali. (2011). *Balıkesir'den Derlenen Maniler Üzerinde Bir Araştırma*. (Doktora Tezi). Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Balıkesir.

İnternet Kaynakları

DEGÜF. Devecilik Kültürü ve Deve Güreşleri Federasyonu, http://www.deguf.org, (Erişim Tarihi: 05.11.2019)

TÜİK. Türkiye İstatistik Kurumu, www.tuik.gov.tr, (Erişim Tarihi: 18.03.2020)

EKLER

Ek 1. Sözlü Kaynaklar

KK.1: Mehmet Altınışık, 1983, Ortaöğretim, Güvenlik Görevlisi, Çanakkale.

KK.2: Galip Altınışık, 1949, İlköğretim, Emekli-Çiftçi, Çanakkale.

KK.3: Mustafa Gür, 1948, İlköğretim, Emekli-Çiftçi, Çanakkale.

KK.4: Hasan Sezgin, 1942, İlköğretim, Emekli, Çanakkale.

KK.5: Sami Altınışık, 1965, ilköğretim, Emekli, Çanakkale.

KK.6: Fuat Bağcıoğlu, 1951, Ortaöğretim, Emekli Memur, Çanakkale.

KK.7: Zeki Erol, 1962, Ortaöğretim, Çiftçi, Çanakkale.

KK.8: İsmail Arslan, 1993, İlköğretim, İşçi, Çanakkale.

KK.9: Ahmet Gür, 1986, İlköğretim, İşçi, Çanakkale.

KK.10: Salih Durgut, 1984, İlköğretim, Serbest Meslek, Çanakkale.

KK.11: Caner Uydaş, 1981, Ortaöğretim, Serbest Meslek, Çanakkale.

KK.12: Emre Işık, 1990, Ön Lisans, Serbest Meslek, Çanakkale.

KK.13: Kudret Mayacı, 1965, İlköğretim, Cazgır, Çanakkale.

KK.14: Hakan Baltacıoğlu, 2003, Ortaöğretime devam ediyor, Öğrenci, Çanakkale.

KK.15: Hasan Hüseyin Savran, 2001, Ortaöğretim, Öğrenci, Çanakkale.

KK.16: Akın Orhan, 1994, Lisans, Çiftçi, Çanakkale.

KK.17: Emrecan Mayacı, 1998, Ortaöğretim, Cazgır, Çanakkale.

KK.18: Anıl Kahraman, 1984, Ortaöğretim, Serbest Meslek, Çanakkale.

KK.19: Ahmet Nuyan, 1975, İlköğretim, Çiftçi, Çanakkale.

KK.20: Hayrettin Çalık, 1968, Lisans, Televizyon Yapımcısı, Çanakkale.

KK.21: Murat Kahve, 1974, İlköğretim, Deveci, Çanakkale.

KK.22: Zeki Reyhan Altan, 1970, İlköğretim, Çiftçi, Çanakkale.

KK.23: Kemal Tepe, 1983, İlköğretim, Çiftçi, Çanakkale.

KK.24: Ahmet Öztürk, 1979, İlköğretim, Pazarlamacı, Çanakkale.

KK.25: Naciye Altan, 1973, İlköğretim, Çiftçi, Çanakkale.

KK.26: Necdi Ceylan, 1970, İlköğretim, Cazgır, Çanakkale.

KK.27: İsmail Sakin, 1960, İlköğretim, Cazgır, Çanakkale.

KK.28: Mustafa Kızılırmak, 1987, İlköğretim, İşçi, Çanakkale.

KK.29: Ethem Çam, 1969, Ortaöğretim, Serbest Meslek, Çanakkale.

KK.30: Nuri Somalı, 1970, Ortaöğretim, Serbest Meslek, Çanakkale.

Ek 2. Fotoğraflar

Devenin Havut Hayrına Hazırlanma Aşaması (Dörtyol-Çanakkale)

Havut hayrında geleneksel pilav dağıtımı (Bayramiç)

Protokol Üyeleri (Bayramiç Deve Güreşi)

Deve Güreşlerinin Olmazsa Olmazı Deve Sucuğu Tezgahı (Bayramiç)

Protokol Üyeleri ve Müzisyenler (Umurbey Güreşi)

Daylak Güreşi (Umurbey Güreşi)

Masa Hakemleri (Umurbey Güreşi)

Baş Urgancılar (Ayvacık Deve Güreşi)

Ayırıcılar (Umurbey Güreşi)

Ağız bağlama işlemi (Çanakkale Büyük Truva Güreşi)

Cazgır Emrecan Mayacı (Çanakkale Büyük Truva Güreşi)

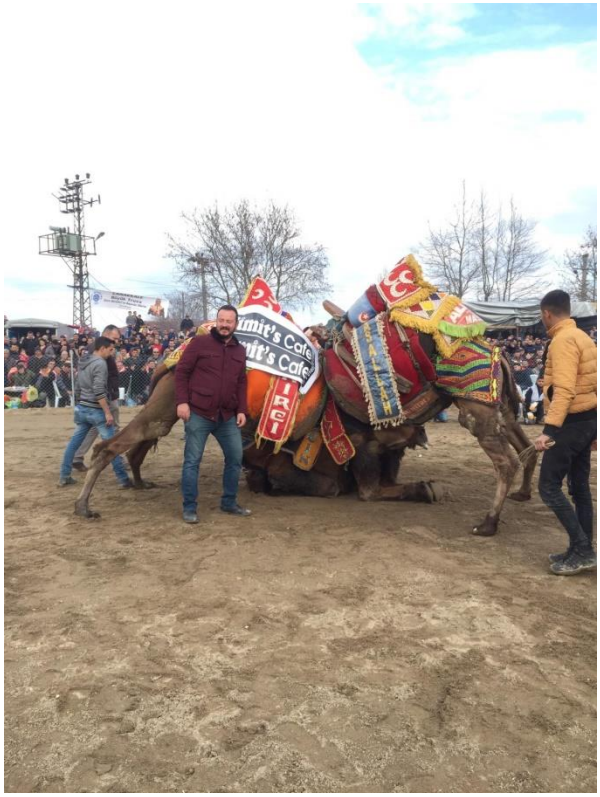
Deve Güreşini Sunan Cazgır Kudret Mayacı, Masa Hakemleri ve Seyirciler (Bayramiç Deve Güreşi)

Deve Güreşinde Çırpma Oyunu (Çanakkale Büyük Truva Deve Güreşi)

Hatap Bağı Pozisyonu (Çanakkale Büyük Truva Güreşi)

Çatal Kapan Pozisyonu (Çanakkale Büyük Truva Güreşi)

Deve Sahiplerine Kupa Takdimi (Çanakkale Büyük Truva Güreşi)

Geleneksel Deveci Kıyafeti Giyen Bir Komite Üyesi (Ayvacık Deve Güreşi)

ÖZGEÇMİŞ

Orcid: 0000-0001-7192-3572

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı: Duruk, Buse
Uyruğu: T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri: 14.07.1992, Merkez/Antalya
Telefon : +90 537 861 29 16
E-mail: busedurukk.07@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	2020
Lisans	Akdeniz Üniversitesi	2015
Lise	Muratpaşa Lisesi	2010

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
-	-	-

Yabancı Dil

İngilizce